VÄRSKE RÕHK

EVA MUSTONEN
OLIVER ISSAK
AVE TAAVET
JAANUS SAAR
RISTE LEHARI
MARIANN JÜRIORG

UKRAINA VIHIK
INTERVJUU TRIIN PAJAGA
LAURIS GRINS
HANNELEELE KALDMAAST
MIKAEL RAIHHELGAUZ
TÕNIS VILUST
MADLI KULLASTE
SERGIO PITOLIST

ILLUSTRATSIOONID DAGNE AAREMÄE
FOTOD AGNE PILVISTO

JAANUS SAAR

pildike tallinnast

tiinekas läks üle tee
vastu tuli koer
nagu karu karvapall
tema silmi polnud
kasuka alt nähagi
tiinekas kiljatas
issand kui nunnu
ta ei näe ju
mitte midagi

siis märkas omanikul
oli triibuga kepp käes
ja päikeseprillid ees

oli juba suht hämar

valentinipäevaks

[no subject]

kallis

tahan vaid
kolme asja

et sul ei oleks
mu ees saladusi

et oleksid
alati truu

ja et kukutaksid
minuga koos
demokraatlikult
valitud režiime

alati sinu
cia

sõda idanaabriga

kas sa kujutad ette kah
kui võimas tuleb päev
mil viimaks saabub kaua-
oodatud sõda idanaabriga

jehuuuuu
meie 200-milline
piir oli asja eest

jehuuuuu
usa baasid jänkid tapal
olid asja eest

jehuuuuu
2% siseriiklikust fantaasia-
produktist oli asja eest

jehuuuuu
puuuuutini utsitamine
oli lõppeks asja eest

jehuuuuu
err ja kajar kase ja albert
kivikas kõik olid asja eest

jehuuuuu

vihmavee kraavist välja
kühveldamine paduvihma
ajal sunniviisiliselt isegi
see perverssus asja eest

jehuuuuu
ettekuulutused täidetud

jehuuuu

hävitaja mürin
mu katuse kohal

südamega kruus
ja lai naeratus

lootusetu

väljas on augustipimedus
suvilas nõukaaegne lamp
lae all vaatan kuidas jobu
satikas taob end vastu
kuuma pirniklaasi põrkab
eemale kogub end veidi
taob uuesti alati eri
nurga alt varieerib oma
kiirust ta loodab leida
õiget kombinatsiooni
mis tagaks talle edu

huvitav millega see asi
tema meelest lõppema
peaks kas tahab lihtsalt
sutsu saada tulise klaasi
peal kaifib seda või siis
tungidagi reaalselt sealt
läbi ja pressida end hõõg-
niidi vastu saada satika
läbipõlenud analoogiks

olin veendunud loodus
on ulm ja satikale julm

kuniks leidsin end
kõrbemas sinu peal

pinge

see oli alati parim
kui paduvihm rapsis
vastu suvila katust

kerge pinge õhus
millal tabab minu
selga esimene
lae läbistanud
ulakas tilgake

justkui lööks ta
samuti kaasa

duaalsus

taevapärli neetud kiired
tungisid minu sisemusse
ööl mil end porri mattunud
russalkal deliiriumi jõin
ja keel sõlmes taevasse
räuskasin kui oled olemas
anna mulle palun võimalus
ning ma ei vea sind alt

tema lebas südamerahus
linade vahel kohendas
veidi kardinaserva
kuuvalgus kriipis
hommikul tuleb
vara ärgata
pimedust
vaja

tagantjärele tarkus

vähe mis hea ja
palju mis pekkis

mõlemad tulnud mul
võrdselt on kasuks

valedes käikudes
loogika tekkis

õigeid ei leidnud ja
enam ei tasuks

vihavõtted

kristuse sõnum on
risti peal kiikuda

kodusel taaral
kasseerida tšekk

sinul on sõnumiks
edasi liikuda

minul vaid üle pea
tõmmata tekk

ühe mehe varandus

passin numbrit 36
lumi läinud sitane

tuviraibe kondamas
viru hessi ümbruses
nokib ringi loodab
mahalennand friika
endal nokka tõmmata

mina raibe sirvimas
sodiks ekraaniga telos
ei tea miks kuid mõtlen

ehk leian sinust pildi
mis kustutada ununend

AVE TAAVET

SILITADA SIILI

sügisene romanss

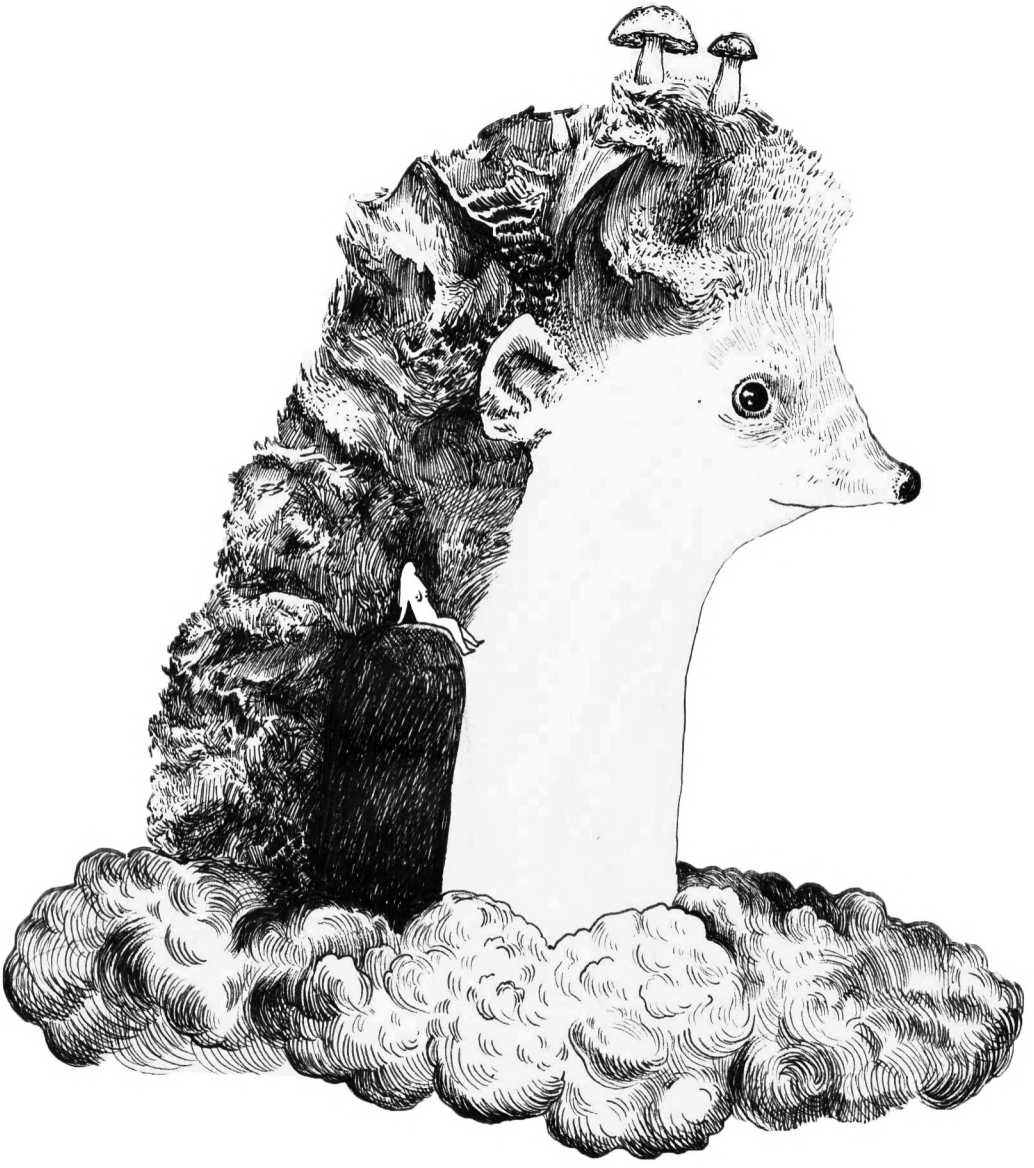

SÜGISE TULEK

On sügis.

Me ju teame, mida see tähendab.

Millegi peale ei saa kindel olla.

Mateeria muutub voolavaks, asjade piirjooned häguseks. Maapind lõhnab siidri järele, gravitatsioon raskeneb – tõmbab enda poole pilvi, puuvilju, lehti.

Inimesed, kes igavlevalt bussipeatuses seisavad, jalaga nahistavad ja kella vaatavad, heidavad eksleva tühja pilgu taevasse ja tunnevad korraga võitmatut tõmmet. Teele-teele! Tühja sest bussist! Ja nad ajavadki oma tolmumantlites käed laiali, vabastavad jalad elegantse tõukega maapinnast ning liituvad esimese mööduva linnuparvega.

Enne järgmist kevadet neid ei nähta.

Puude all askeldavad reipalt rehitsevad vanainimesed. Nad kraabivad lehti isevärki ahnusega kokku. Vormivad puuvõrasid maapinnale. Aegajalt teeb ekslev tööriist juhusliku tiiru üle taeva ja selle harude vahele takerduvad ka paksud hülgehallid vihmapilved. Korraks vilksatab päike.

Mööda teed astub mõtlik võõras. Me ei tunne teda, aga nimetagem ta Urmaseks. Miks ka mitte? Urmas on ilus nimi.

Kortermajade vahele jõudnud, jääb Urmas seisma. Uurib mõtlikult maapinda jalge ees ja sülitab sinna ühe korraliku läraka tatti. Tatt võbeleb pisut, mullitab ja voolab siis vaguralt Urmase jalge all laiali. Tatist on saanud koorekohvikarva lomp, mis vaevu-vaevu Urmase vanamoodsaid püksisääri puudutama ei ulatu.

SAATUSLIK KOHTUMINE

Veel üks võõras asjatab puude varjus.

See on Siil. Siil kogub õunu, sest see on sügiseti Siili töö.

Eriti on tema tähelepanu köitnud üks ilus ja ahvatlev, punasest punasem ja ümarast ümaram ubin otse puuladvas, mis jääb väiksele loomakesele kogu tema ihast hoolimata lootusetult kättesaamatuks.

Mööda teed tuleb Naine. Sest kus on õunapuu, seal on ka Naine. Olgu neid kõdunevaid, vaablastest täidetud ja mahapudenenud õunajunne juba pool Paradiisiaeda täis, ometi on seal ka midagi noppimisväärset.

Naise pehmetesse kätesse soonivad rasked turukotid. Tema rinnad tõusevad ja vajuvad hingeldamise taktis. Kontsad klõbisevad lõbusalt sillutisel.

Siili Naine ei huvita.

Siili huvitab õun, mis just sel hetkel on pisut võbisema löönud, võtab veel hetke justkui kaalutlemiseks, kõigutab end tuules kergemeelselt siiasinna ja alistub siis gravitatsiooni kutsele.

Õun kukub.

Potsatab maha.

Langeb lauale.

Ja – Siilikese suureks meelehärmiks – veereb ülehelikiirusel minema.

Otse kõnniteele, otse Naise jalge ette. Kontsakeste lõbus klõbin peatub.

Siil, loomulikult, lidub õunale järele. Tuiskab põõsastest välja ja jõuab samuti Naise, justkui viimse kohtumõistja ette.

Siil seisatab hirmunult.

Naine silmitseb loomakest uudishimulikult. Siis lööb tema silmis leekima võidurõõm. Üks lõbus ja kaval tuluke.

Siil ei pea selle tulukese kuumusele vastu ja pageb tagasi põõsastesse.

SIIL VAATAB NAIST

Pisut hiljem ühes kortermaja köögis on turukotid juba lahti pakitud. Pitsitav mantel kodusema kitli vastu vahetatud, leib käärudeks lõigatud ja vorst viilutatud.

Naine teeb vorstivõileiba.

Vorstivõileib on tema armastuse väljendus Mehe vastu, kes on ka koju jõudnud ja istunud tugitooli kui troonile. Trooni ees laiub maailm, mis on kehastunud nelinurksel, lamedal ja maapinna suhtes vertikaalsel tasapinnal. Tasapinnal näidatakse saadet jänesest, kes käib kõrvade peal.

Jänes pingutab kogu jõust, mis tekitab tema näole naljaka ilme. Tema silmad lähevad pisut punni ja kõrvad, millele keha toetub, hakkavad võdisema. On selge, et kaua ta vastu ei pea. Tagajalgade rapsimine õhus pingestab olukorda ja annab publikule märku, et peagi on ekraani taga oodata mütsatust.

Järsku langeb vorstivõileivale vari.

Naine võpatab ja pöörab pilgu aknale.

Tema ja valguse vahel on Siil. Loomakese näol on murelik ilme. Ta on nina ja käpad vastu klaasi litsunud ning jõllitab Naist imeliku intensiivse pilguga.

Nüüd on Naine see, kel hakkab ebamugav. Ta püüab oma algse tegevuse juurde naasta, aga tõmbab noaga vorsti asemel sõrmest läbi. Veri hakkab voolama. Punane sillerdav veri.

Siil naeratab salapäraselt ja kaob vaateväljast.

NAISE ESIMENE UNENÄGU

Öösel näeb Naine und.

Ta istub, seljas ilus punane kleit, poolkuu peal.

Ümberringi vilguvad tähed, mille ümar olek ja okkaline kiirtekimp meenutavad talle kedagi … Naine kõigutab muretult jalga ja ümiseb. Säravad tähekesed tema ümber naeratavad ja ümisevad kaasa. Poolkuu sirutab külgedelt välja käed ja püüab Naist kohmakalt emmata.

SIILIKESE KÜLASKÄIK

Kätte on jõudnud järjekordne kole sügispäev.

Maja ees pingil istuvad mehed. Nende vahele on siginenud teatav sõnatu üksteisemõistmine ja aina kiirenevas tempos käib nende vahel ringi kangendatud puuviljaveini pudel. Urmas istub nende keskel, õlg õla ja külg külje kõrval, ning lonksab samuti mõtlikult pudelist.

Saatuse õnnetul tahtel libiseb aga pudel kellegi karvaste näppude vahelt ja potsatab maapinnale. Pudelist voolab mulksudes punast rüübet. Lõunasse suunduvad linnuparved ei pea paljuks seal pisut tiibu puhata ja maanduvad rõõmsa pladinaga lompi. Nurga tagant kargab välja reibas vanaeit Valentina Semjonova, kes asub neid kuivanud saiaga pilduma.

Mehed ei lase end sellest häirida. Kuskilt leitakse pudel hundijalavett. Urmas kergitab pisut oma tolmumantli serva ja – mitte kellegi imestuseks – kasvab seal ridamisi kõige suurem sortiment marineeritud seeni. Üksmeelselt lüüakse neile kahvlid sisse.

Sellel koledal ja arusaamatul päeval on Mees juba töölt koju jõudnud ja tugitooli vajunud.

Telekas on saade imelisest tantsivast puudlist. Puudel on üsna tobeda olemisega. Tema lapergused kõrvad lipendavad tuules. Talle on selga surutud tobe mannavahukarva baleriiniseelik, mis on koerale ilmselgelt liiga kitsas, ja tema karvkate on kaunistatud roosinupukestega. Puudel kõigutab end a-ha „Take on me" rütmis.

Samal ajal astub keegi trepikoja hämaruses vaikselt astmetest üles.

Heliseb uksekell.

Mees ajab end ohates tugitoolist üles ja loivab uksele.

Ukse taga on pisike puhisev Siil, kellel on ühes käes kimp sügisesi astreid ja teises pudel Sovetskoje Igristoje vahuveini. Siil näib olevat pahase näoga.

Mees ei teagi, mida sellest arvata, kui üle tema vasema õla kiikab koridori Naine.

Naist nähes läheb Siilil korraga kulm kortsu. Ootamatu väledusega lööb ta pudeli roosiks ja suskab selle klaasist kihvadega ähvardavalt Mehe poole.

Naine raputab vaevumärgatavalt pead.

Siilikese käsi lööb kergelt võbelema, tema silmisse ilmub niiske helk. Ta pillab pudeliotsa maha ja vantsib löödult minema.

Mees hakkab halba aimama.

NAISE TEINE UNENÄGU

Naine näeb unes, et hulbib selili mööda pimedat jõge, milles peegelduvad samad öised tähekesed. Taevastele tuledele lisandub maine leek – tal on põlev küünal käte vahel. Naine tunneb, et teda valdab oma tuleviku ja jõe kulgemise koha pealt äärmine teadmatus. Ja äärmine ükskõiksus selle teadmatuse vastu. Ta suleb silmad ja tunneb, kuidas jõgi teda tuhande okka jõuga embab.

NAINE HAKKAB SIILISTUMA

Sügis jätkub.

Urmas on väsinud. Ta on endiselt selsamal majaesisel pingil, kuhu ta eile jäi, ja magab norinal. Tema kõhetu rind tõuseb ja langeb hingamise rütmis ning sõõrmete ja kõri kaudu väljuvad sealt võimsad tuuleiilid.

Kortermajade vahel mänguväljakul kõlguvad kaarredelite küljes mõned lapsed. Tuul õõtsutab nende kehasid siia-sinna. Lapsed kilkavad rõõmust.

Korraga lendab üks pisem neist, Juss, mööduva iiliga kaasa. Teised jäävad lolli näoga järele vahtima.

Raevutsev tuul võtab aga vanust küsimata. Järgmisena lendab õhusõidule kuri vanamutt Valentina Semjonova, kes on just saanud kätte oma oktoobrikuise pensioni kolmesaja euro väärtuses ja suundub sellega lähimasse supermarketisse, et osta kassile natuke krõbinaid ja endale

prääniku Klassikaline. Selle kauni plaani katkestab aga õhuvoo ootamatu, ettearvamatu ja jõuline liikumine.

Suurimad tormid pole aga mitte ilmastikulised, vaid hingelised.

Mees on terve päeva tööl rahutu olnud. See on halb märk. Tavaliselt on ta tööajal vägagi rahulik, suisa tuim, võiks öelda.

Selle rahutuse ajel asutas ta end varem koju minema.

Naine istub oma toas peeglilaua ees ja sõrmitseb mõtlikult kammi. Tema kõrval on laiali ilu- ja kosmeetikatooted. Kardinapraost võib näha, kuidas huilates vilksatab mööda Valentina Semjonova kõver kuju.

Naine ei ole Meest oodanud, ta on juuksed veidi turri ajanud ja nina otsa musta täpi teinud.

Meest nähes Naine kohkub ja keerab end vaibale kerra.

Mees püüab teda rahustada. Ta astub Naise juurde, patsutab teda kergelt õlale ja ütleb: „Kullake. Ära siis nüüd sedapsi."

Naine on end aga üheks tihkeks froteest, puudrist ja turtsumisest koosnevaks keraks keeranud.

Mees tunneb igatsust lihtsasti seletatava ja ootuspärase maailma järele. Ta lülitab teleka sisse.

Telekas tuleb saade siilist, kes seikleb udu sees. Siilikesel on paun õlal.

„Arvatavasti vahuvein ja šokolaadikompvekid," mõtleb Mees kurjalt.

Siil kohtab teekonnal valget hobust ja öökulli. Meeleolu on pisut psühhedeelne ja sündmustik arusaamatu.

Mees paneb teleka otsustavalt kinni.

MEES ÜRITAB

Urmas on end pingile istukile ajanud ja suitsetab närviliselt. Kõikjal laiub udu. Tema sigaretiots on ainuke majakas kõikjal loksuvas halluses.

Udusupi sees seisab tuhmilt valgustatud kortermaja aknal nõutult Mees ja trummeldab vihmapiiskade rütmis vastu aknalauda.

Väljas sügiseses ööpimeduses seirab tema valgustatud siluetti prügikasti tagant Siil. Prügikastile on kirjutatud „Olmejäätmed". „Arvatavasti siis meie teostamata jäänud kavatsused, nooruspõlve unistused ja lausumata lahked sõnad," mõtleb mööduv paadialune ja läheb heaga teisale taarat otsima.

Tubases miljöös on aga Mees väljutanud raske ohke ja tõmmanud selga tokerja kampsuni.

Kampsuni, mis lõhnab veel ülikooliauditooriumide, hämarate kõrtsitubade ja kevadiste paadimatkade järele. Kampsun torgib ebameeldivalt ja on Mehele ootamatult suur.

Mees võtab laualt ajalehe (sellise, kus sudokud on juba lahendatud) ja keerab selle nina ette koonuseks.

Ta valab mummulisele alustassile pisut piima ja astub otsustavalt Naise juurde.

Naine umbusaldab teda veidi. Tõrksalt tõstab ta pea ja nuhutab küll piima lõhna tundes nina, aga ei soostu veel seda limpsima. Miski Mehes on lootusetult võõras.

Mees püüab Naist lepitavalt emmata. Seda tehes kukub tal aga torbik eest ja lahendatud sudokud rulluvad põrandale laiali.

Naine silmitseb teda ühe põgusa hetke. Hetke, milles on koos kõik nende koosoldud, aga jagamata ajad, ununenud unistused ja lausumata lahkused. Tõuseb siis ja sammub otsustavalt esikusse. Ei, suisa jookseb. Otsustavalt tõmbab ta korteriukse lahti ja seal, ukse taga, kassikuselõhnalises vahelduvvooluga valgustatud trepikojas, ootab teda juba Siil.

Siil on pisikesed käpakesed laiali ajanud ja koonu alla moodustanud võidurõõmsa naeratuse.

KONETS

Siil haarab Naise kukile ja põgeneb koos temaga.

Astmetest laskudes Siili vari seinal aina kasvab. Kirg annab talle jõudu, muudab looma iseendast suuremaks. Trepikoja uksest peab ta juba välja pressima, kriimustades nii uksepiita okastega ja pelutades eemale majaesisel tšillivad noortekambad.

Mänguväljakuteni jõudes on ta juba puukõrgune, tema ninaots näib puudutavat Kuud. Naine, kes jooksu käigus on vabanenud oma hommikumantlist, on vaid pisike helendav täpp Siilikese õlal. Kerge nagu esimene lumi.

Ehkki Siil on puulatvadestki kõrgemal, astuvad tema jalad maapinnal väga hellalt ja tema okkad ei torka puruks ainsatki öötaevas sõudvat pilve. Nii kaob ta koos koormaga pimedusse, kust kostab vastuseks üksnes kuivade lehtede sahin, mille vahelt hõõgub kire punane kuma.

AUTORIST: AVE TAAVET (30)

Joonistad koomikseid[1] ja avaldad neid näiteks Vikerkaares. Kumb on sinu jaoks loomulikum, joonistamine või kirjutamine? Kuidas need kaks loominguvormi teineteisest erinevad?
Nii mõnigi mu lühilugu (ja filmistsenaarium) on alguse saanud joonistusest märkmikus või muust pildilisest sisendist: lahedast tüpaažist tänaval, unenäost, kuumuse tekitatud hallutsinatsioonist, nägemisveast. Nii et pilt on ikka enne. Vahel tekib lugu sinna juurde juba joonistamise käigus – peaaegu alati panen tegelastele mõttes nimed ja küsin, mis asja nad ajavad; miks nad on sellised, imelikud. Pildis/animatsioonis ei saa luua usutavat tegelast, kui sinna ei ole – vähemalt enda jaoks – loodud taha lugu. Karikatuuridel ja sõnalisel loomingul on ka sarnaseid võtteid, näiteks mõtlemine homonüümides. Joonistamise juurde pöördun ka siis, kui meel on ärev või on muidu raske olla. See rahustab. Kirjutades on rohkem tunne, et annan midagi endast ära – pean viimistlema, üle lugema, komponeerima. Aga mõlemat poolt on tarvis, nii kalkuleeritumat sõnalist eneseväljendust kui ka vaba käega joonistamist.

Kas imelikku tegelast on kergem või raskem luua kui mitteimelikku, „tavalist"? Kas sa oled karikatuuri kõrval kätt proovinud ka realistlikuma maailmakujutusega?
Mingis mõttes ongi need imelikud tegelased minu jaoks reaalsus. See maailm ja suurem osa inimesi on minu meelest väga imelikud, imestamisväärsed. Päris palju mu nalju põhineb sotsiaalsel kohmetusel või tavapäraste küsimuste-vastuste asetamisel ebatavalisse konteksti. Mis puudutab kujutusviisi, siis joonistustes tegelen samal ajal ka realistliku, anatoomiliselt korrektse ja detailse kujutusviisiga. Siis, tõsi küll, tüürivad hoopis piltide süžeed fantastikasse. Rohkem kui karikatuurides. Ega mu lugude tegelased olegi nii ebarealistlikud – enamasti täiesti tavalised vanamehed, naised, lapsed –, kuid nende ellu tungib mingi fantastiline paralleelmaailm, mis senise elukorralduse segi lööb. Üks mu sõber ütles nende juttude kohta, et mul on mingi veider maailm alati kuskil nurga taga piilumas. Ootab oma võimalust.

Mõni lugemissoovitus?
Hannu Mäkelä „Hobune, kes kaotas prillid ära" (Eesti Raamat, 1983). Kõik selle raamatu tegelased on natuke minu moodi, see on mulle lähedane raamat.

1 Vt nt www.instagram.com/avetaavet/.

KAISA LINN

Teoreem + [and] + järeldus

Ma olen noor [and]
järelikult, olen allakäind.

Mul on kurvid ja kõverused [and]
pean lits olema.

Koolis sain kahe [and]
loll.

Ma ei käi pidudel [and]
koheselt eluheidik/kuivik.

Mul pole peigmeest [and]
piilun raudselt teisi tüdrukuid.

Loen üks kord elus ajalehte [and]
tulevane maakler.

Pole peenike [and]
polegi muud kui paks olla.
Kirjutan luuletusi [and]
armastan suitsetada.

*

Toaõhust on pohmakas.
Kontoritolmust allergia.
Linnas astun tänavale ja
diisel imbub silma.
Kurat – maale ära õunu korjama.
Naine ja laps jäävad maha
sooduskuponge lugema.

Korra aastas,
jõuludel,
saabub issilt külmutatud õuntega kast.

Ühe joobes noore südantsoojendav Minu isa oli ausus ise × Kevade × viina *mashup*

Mine lenda, Teele
Talla tähtedel
Otsi kolmesaja valgusaasta kauguselt üles eesti rahva kannel ja vaata,
et ta keeltest ilma ei jääks. Vaata, et hellake häälest ära ëi lääks
Aga miks, Arno
Sest see on Imeliku kallis kannel
Mis see kannel seal kosmoses teeb
Ja veel Maast nii kaugel
Vot, Teele, see kannel eksis teelt
Pidi minema ainult väiksele jalutuskaigule mooda kylateed Emajoeni, aga vat
Ei laind mitte mooda kylateed, vaid hoopis Linnuteed, aga ei laind mitte Emajoeni,
vaid HD 95086 b-ni
Häh, on ikka imelik see Imeliku kannel
Ei ole, lihtsalt vähe kena peast

*

Pussipeatuses, kus õhunärijatest mämmid
kokku lagistama tulvad,
eile oilvat tuuline.
Siis istus sääl üks tuuletallaja
jä ootäs pussivagunit.
Tean, sest ka mina sääl ootsin.

Aksin ss temaga juttu puhuma, aga
tä puhus köik mu sõnud mulle suhu tagasi.
Vaata ülbet vanataati, ma mõtlesin.

Talt siis ka küsisin, ät nu mis?
Täma vaats mulle otsä ja ütles:
„Vabandage, auline daame, aga tuul täna põhjakaarest, seega
räägin mina täna ainult poliitikast. Kahjuks muust ma täna mulle ei puhu.”
Mötsin, et
nooo
raisk.

Ja tulin tuldud teed tagsi.

EVA MUSTONEN

PÄEVIK

fotod: Mari-Leen Kiipli

Lähenemine I

E oli juba kuid isutult tööd teinud. Midagi ta nikerdas ja haamerdas, heegeldas ja tikkis, aga tegemisrõõm oli kuhugi kadunud. E filosofeeris: „Äkki olen suureks kasvanud ja professionaliseerunud? Mäletan, et varem tegin tööd rõõmuga, avameelselt. Valasin sinna kogu energia ja mul ei tekkinud küsimust, millest see või too töö räägib, sest tunne, millel töö põhines, ei kaotanud kordagi sidet käega. Nüüd teen nagu tükitööd. Enam ma ei tunne, vaid komponeerin. Mind huvitavad esteetilised küsimused. Ei huvita ka, teen nagu unepealt. Lihtsalt nii." E oli tujutu ja tegi *nii* vaat et kaks näitust.

E-le meeldivad vanakraamipoed, ta käib neid pidevalt kammimas. Vahel leiab midagi, vahel mitte. Vahel saab ta enda peale vihaseks, et ta kogu aeg vana sitta kokku tassib. Seljas, käes, käru peale pandult – nagu mõni ratastel tsirkus! Mõnikord tahavad inimesed appi tulla, mõnikord lihtsalt vahivad. Mõnikord käitub E isegi pisut provotseerivalt. Näiteks istub peatuses äsja ostetud toolile, võtab raamatugi välja. Praegu keskendub E toolidele (ja taldrikutele, pisut ka raamatutele). Ta on leidnud juba neli sobilikku tooli ning need stuudiosse toonud. Toolid seisavad seina ääres rivis. E ei tea veel, milleks need sobilikud on, aga nad võivad „töötada". Tegelikult on tal väga konkreetne idee, mida ta on korduvalt visandanud, kuid arvatavasti ei tule sellest midagi välja. E visandid jõuavad üldse haruharva teostuseni. Tihti

juhtub, et E toob koju vale asja ja õige jäi poodi. Sellest saab ta aga palju hiljem aru. Sel nädalal jättis E ostmata sinise vahvlilokimasina, ühe tooli, viis taldrikut, tainarulli, u 3–5 keeksivormi, mehhaniseeritud vispli, šokolaadifondüümasina, lambikupli – tegelikult kaks lambikuplit –, kunstjuuksed ja lõikelaua. Samuti ei broneerinud E täna kummutit, mida oleks tahtnud, sest ta oli juba broneerinud ühe tooli ja tundis liiga suurt piinlikkust, et jälle leti juurde tagasi minna.

Vahepeal mõtleb E endiselt ühele valgele loomasarvele, mis tal raha puudusel eelmine aasta ostmata jäi.

Pärast edukat poodlemist ja tassimist vedeleb E õhtul voodis ning tunneb end väljaveninult. Lihased on nagu nõder puder, kontidele hajameelselt siia-sinna määritud. E teab, et ühel hetkel ta niimoodi enam töötada ei saa. E on mõtlemises üldse etteruttavalt vana. Mingi osa E-st sai vanatädiks juba kuueteistaastaselt. E mõtles selle just praegu välja, aga selles mõttes on mingi iva (oleks võinud öelda ka üheksa-aastaselt). Näiteks istus E täna trollis, kott süles ja käed kinnastes koti peal risti ning vahtis tühjal pilgul, kuid pingsalt kas paremale või vasakule poole aknast välja, aga mitte diagonaalis enda vastas istuvat enneolematut stressielementi ehk tervelt viisteist minutit jutti telefoniga patravat noort naist. E tõmbus suures mantlis ärritusest üha rohkem kühmu ja põrnitses aina intensiivsemalt aknast Mustamäe halli. Too noor naine oli sportlane ja kurtis muu seas telefonisse põlvevalu, mis oli hommikul „nii hull, et mõtlesin, et jään kohe ratastooli". Siililegi selge (*sic*!), et sellises olukorras käitub E vanainimeselikult, samal ajal kui noor naine liigse füüsilise koormuse tagajärjel vananemise märke teesklemiseta ilmutab.

Mis me sellest loost õppisime? (Miks üldse vesta nõnda tobedaid lugusid?)

Seda, et E on oma mutilike ilmingute suhtes tähelepanelik. Vahepala peaks olema kadunud päevade vahtu, aga E mäletab seda kui *intsidenti*, midagi mäletamisväärset – see ütleb E kohta *nii mõndagi*.

Mis sa siuksega teed?

Mõnikord saavad asjad ainult tänu sellele olema, et neid pannakse tähele. Võimalik, et mutilikkus on vaid kaduvväike osa E olemusest, kuid see hõljub ülejäänu, ütleme, neljast kaarest lõpmatusega piiratud (*pursib*) p..ph.. platoo(Oo!) kohal nagu tibatilluke kuri pilv, mis ähvardab kibedalt salvava vihmaga. E mõtleb: „Kui saaks mu kolba keerata pahupidi nagu katkise

jalgpalli, tõuseks narmas kaelaaugu kohale hõbejas tolmupahvak, üpris sarnaselt vanaldase murumuna peale astumisega, kuigi viimase toss on kolletundroheline, pasapruun …" (*Loeb näppudel hääletult edasi.*) Kolba ümberpööramine oleks iseenesest väga sarnane näiteks seljakoti pahupidi keeramisega, et seda soovimatust prahist puhastada. Kirjeldused kalduvad fantastikasse, sest E kolp on … kõva, aga kui see oleks põhimõtteliselt nagu ujumismüts või *halloween*'i ülepeamask – kujutad ette küll. Keerad seest välja ja pauh! Tolm sädelebki õhus. Ajab köhima. Hallivahune katedraal on avanud oma kõhu, mille seinu vooderdavad tolmutordid. Silmatagused nagu sajanditeks ununenud lühtrid. Sisiseb vaikselt ja vajub küljele lössi. „Minu pea, see üks tolmund tühi kott," mõtleb E. „Ja seda saab raputada nagu klaaskuuli."

E-l on lemmik(?)vanakraamikauplus, Tartu taaskasutuskeskus. See on nüüd küll kolinud ja kaotanud pisut oma toredusest (peaasjalikult taskukohasuse mõttes), aga kaltsukate pingereas on see E jaoks vist ikkagi üks esimesi.

Põhimõtteliselt võiks selle siis paigutada E *pähe*. Kõik need loendamatud, kohati nimetudki esemed asendaks E mõtted, asjade paiknemine üksteise suhtes tema ajukeemia.

Sisenedes on vasakut kätt kõikmõeldavate vidinatega pikk vonklev lett. Kihistused vitriinide ning letitaguse ja -esise kujul, umbmäärased kuhilad millestki, mis alles ootab hindamist ning riiulitesse ja kastidesse paigutamist. Letist hargneb paremale riiulitereha, mille piid… ahh, teate, see koht pole teab mis maagiline. Riiulitornid ei ulatu lae alla ja enamikul asjadel on äratuntav nägu. Aga ruumijaotus on siiski omal moel huvitav, sest peale leti ja riiulirivi hääbub struktuur kaosesse. Kui minna paremat kätt riiulite tagaotsa, manduvad need ühtäkki sekunditega, vajuvad laudade-tooliderraamatute-riiete segaputru. Igasugune formaalsus kaob ka sissekäigu vastas oleva seina ja tagumiste riiulite vahelisel eikellegimaal, mis käigustub: esemete ümber tiirlevad rajad tunduvad orgaanilised, pidevas muutumises. Neid ei saa usaldada, sest need lõppevad tihti ummikutes. Kohtab ka pimealasid: nööri või katkise sirmi, mõne papist plaadi või külmikuga suletud *ligipääs* sorteeritavatele asjadele. Mainimata on jäänud veel sissekäik. Sisenemine toimub läbi vahekäigu, kus sorteeritakse raamatuid.

Sisenemine toimub läbi vahekäigu, kus sorteeritakse raamatuid.

Sisenemine toimub sorteeritud vahekäigu kaudu.

Kui nüüd mõelda, pole see kõige meeldivam koht, sest ruumis ripub mingi asjatu (nagu ajatu) rõskus ja otsija on taandunud kobavateks, külmakangeteks sõrmedeks. E-le meenub väljend „luidrad sõrmed". E-l ei ole kindlasti luidrad sõrmed, sellised olid nõiamooril „Hansus ja Gretes" – või on seos nuumamise ja näpupaksuse vahel E mälule vingerpussi mänginud.[1]

Lähenemine II

E mõtles koguda raamatuid, mida ta mäletab, et on lugenud, ning teha neist ja toolidest (ja kastidest) mingi ruumiline sattumus. Ei, tegelikult poleks asi nii juhuslik. E liimiks, lõiguks, saeks, kruviks, naelutaks, liimiks veel, paigutaks, mõõdaks iga juppi suure hoolega. Täiesti võimalik, et liigse detaililembuse tõttu hakkab kannatama, kui just mitte esteetiline, siis sisuline pool ikka. Kuid sellest poleks vast väga lugu. Kindlasti ei jõua sinna kõik loetud raamatud, sest kõiki E ei mäleta. Sinna ei jõua ka kõige olulisemad raamatud, sest selleks tuleks rakendada väga osavat taandamisprotsessi, milline teadmine kust raamatust on tulnud, ja see oleks ütlemata rumal asi, mida teha. Sinna jõuab mingi sortiment, kahtlemata kureeritud, sest pole

1 Hiljaaegu kohtas E luidraid sõrmi Houellebecqi „Kaardis ja territooriumis". Need kuulusid Houellebecqi-nimelisele tegelasele. Seda lugedes täitus E süda sulni rõõmuga nagu suvelõõsas lösutav kasteveevaat, millesse on nii pool-pluss-tundi voolanud jääkülma kaevuvett ja mis pärast seda pikkapikka täitumist on ometi sirutunud mahutavuse tumma lõppakordini – ei mingit pahinat, vulinat või silk-solki enam – ja saab nõnda imetabaselt märkamatult (voolikuhoidja jaoks ühtäkki) triiki täis. See õnnis täistunne jätkus leheküljel 167 lõiguga, mis kirjeldas Houellebecqi-tegelase vanuigi sugenenud kommet kasutada väljamõeldud, käibelt maas või lausa kohatuid väljendeid ja sõnu. Enda kui kultuuritoote iganemist ja tõrkeid töös tuleb ju vastavalt markeerida. Muidugi, kas tasub niivõrd teadlikult siis … Kui E nüüd kasteveevaadist juttu vaaritas, mõtles ta pikalt rajada terve rindlause tilgatumaks joomise kujundile, sest mõelge ainult, kuivõrd võrratu see väljend on! Samal ajal kui miski saab täienisti tühjaks, saab miski täienisti täis. Selles tegevuses pole ühtegi tühja momenti.

kindel, kas E surub maha valehäbi ja lisab sinna ka „ütlemata õudseid leide". Alles hiljuti leidis E oma kunagise lempari poes nii muuseas raamaturiiulil kõhutamas. Selle esikaas siretas tulikiirtes mälupeeglist tagasi nagu lõõmav õhtupäike mõnest otsitud aknast. Hetkeks vahtis E raamatuga tõtt, aga pani selle siis rahulikult riiulisse tagasi. „Seda ei juhtunud praegu ja selliseid asju *mina* ei loe," mõtles E ning suundus kassasse märksa soliidsema valikuga.

Tähendab, adekvaatsusest ei saa juttugi olla, ent E pole kindel, kas see on oluline. Tegemist pole ajaloolise tõega, või tähendab, just sellega ongi tegemist. Mida E mäletab, et ta on lugenud, ja mida mitte. Väga suurt osa kindlasti mitte.

Sisenemine toimub sorteeritud vahekäigu kaudu.

Lähenemine III

(Täiesti ebaoluline lõik mingite lambivarjude kohta.)

… see pole E-le aga rahu andnud. „Lambivarjudega peaks saama teha suurepärast kunsti," mõtles E, „need on selleks ju loodud."

Ootamine I

Väidetavalt ootas Rainer Maria Rilke „Duino eleegiaid" kirjutades kümme aastat, millal luulevaim peale tuleb. Ta veetis kirglike loomepalangute vahel lossides ja pargiveertel üle Euroopa ühtaegu meeldivalt ja kärsitult aega. Rilkel oli nimelt selline loojanatuur või pigem säärase loomuga töö, et tal polnudki teha muud kui oodata, millal luuleread ise tulevad. Tema ülesanne oli need osavalt kinni püüda ja paberile kanda, kui need lõpuks juhtusid saabuma.

Minu kujutlusis on Rilke üks kleenuke kujuke matsaka rohuvaibaga künkal, kes, paber pisut tobedasti ette sirutatud, jookseb ringi, et taevast sadavaid kiiskavaid inglipisaraid paberile püüda. Need tulevad ikka nii, et

pärast pikka vaikust sajab ühekorraga ja palju, ning alati pudeneb mõni neist niiskesse rohutihnikusse, helgib hetkeks ja kaob siis.[2]

Ootamine II

Ükskord juhtus selline jabur lugu, et E leidis end Pirogovi leti ääres jalgu kõlgutamas endast (ikka ja alati) uskumatult pikema sõbraga, kes, olles loominguliseski mõttes rohkem kui peajagu E-st üle, kurtis nagu võrdne võrdsele, et ta pole juba kolm aastat mitte midagi kirjutanud. E üritas mitte välja näidata, et on säärasest usaldusest rabatud, ja, mis peamine, koguda võimalikult kiiresti kokku mingid isiklikud varud, mida võiks nimetada elutarkuseks. Kuna tal neid õieti ei olnud, aga oli üks teiste tagant varastatud mõte, lasi ta selle pikemalt mõtlemata käiku, lootes südamest, et olukord ei kukuks välja päris selline, nagu see tegelikult oli: parasjagu eluga rahul oleva inimese targutamine, st „abi", mis pole kunagi teretulnud.

Nimelt meenus E-le hiina muinasjutt, mis oli (ja on ka edaspidi) teda rasketel aegadel ikka aidanud. Võiks öelda, et E oli sellest omamoodi pööraselt sisse võetud. E tahtis just samamoodi kunsti teha. Ei, see paistis lausa ainus võimalus, kuidas üldse midagi teha. Muinasjutt ise oli aga järgmine.

Chuang-Tzu paljude vooruste hulka kuulus ka hea joonistamisoskus. Keiser palus, et ta temale vähi joonistaks. Chuang-Tzu ütles, et vajab selleks viis aastat ja villat kaheteistkümne teenriga. Viie aasta pärast polnud joonistust

2 Maríast üle lugedes selgus loomulikult, et Rilke polnud pooltki nii habras tegelane, kui mulle meeldis mõelda, ja nagu mingi saatuse vingerpussina juhtusin ühel teisel päeval avama Maurice Blanchot' raamatu „Kirjandus ja õigus surmale. Valik tekste", mille esimese peatüki esimeselt ehk üheksandalt lehelt vaatas vastu tsitaat Rilke kirjast krahvinna Solms-Laubachile aastast 1906: „Juba nädalaid (välja arvatud kaks põgusat katkestust) ei ole ma lausunud ainsamatki sõna; minu üksindus sulgub viimaks ja mina olen töös nagu kivi luuviljas". Saab siis niivõrd enesekindlale hiberneerumisele, et miskit luua, riputada külge naiivset kahmamist õhu järele?

veel alustatudki. „Mul on vaja veel viis aastat," ütles Chuang-Tzu. Keiser andis sellegi aja. Kui kümme aastat mööda sai, võttis Chuang-Tzu pintsli ja maalis ainsa hetkega, üheainsa tõmbega vähi valmis, kõige täiuslikuma vähi, keda on eales nähtud.[3]

Tassimine I

Rong nõksatas liikuma. E vahtis tülpinult vastasistet, kuhu ta oli hetk tagasi sättinud tumba ja lisaks ebamäärase pikliku kompsu, millest turritasid välja harjavarred. Tumbakaas vedeles istmel, kõht õieli, nii et päevane klammerdamistöö oli kogu ilmale näha. „See tuli ikka päris kole. Järgmine kord mõelda, enne kui hakata polsterdust *ja* katteriiet vahetama," pani E endale kõrva taha. Vilets käsitöö tegi meele ütlemata mõruks. Tumba oli neelanud juba tunde, aga paistis, et risti vastupidi ootustele nägi see kõige parem välja mitte milletagi, kui E oli umbes tunnise lammutustöö tagajärjel eemaldanud aastakümnetega olematuks kulunud pehmenduse ja lihvis selle alt paljastunud vineeri kergelt üle.

E kõrval punnitas pilgeni täis seljakott, kuhu ta oli peale tavapärase kola osavasti mahutanud ligikaudu kakskümmend taldrikut, mõned raamatud, märkmiku, kaamera, kandiku ja tangid. Sama hea olnuks tarida seljas kümneliitrist malmpotti. (Mitte et E oleks seda kunagi teinud.)

E istus päris liikumatult, pisut laialivalgunult, pilk ainiti tumbal, ja valmistas end vaimselt ette peamiseks väljakutseks: kogu selle kraamiga tuleb kuidagi rongijaamast koju jõuda.

Täiesti naeruväärne.

3 Italo Calvino. „Ameerika loengud" – Pärnu: Varrak, 1996, lk 63.

„No mis seals ikka! Kõigepealt plaan. Tumbat ja kompsu ma korraga käes hoida ei saa. Harjavarred tuleb kuidagi koti külge saada, nii et mõlemad käed oleksid vabad," oli E võltshakkamist täis. Kott nägi välja, nagu see rebeneks kohe katki, kuid E susis harjavarrekompsu (ettevaatlikult, sest millegipärast viibis puuvartega samas kimbus ka üks pudrunuia otsa keeratud lillevaas) traadiga ühe sanga külge.

Palun kontrollige, et te ei unustanud midagi rongi. E tõuseb vargsi püsti, passitades, kas komps ikka püsib koti küljes – püsib –, haarab siis vasakusse kätte tumbakaane ja paremasse selle kere ning, pööranud aeglaselt ringi, suundub väljapääsu poole.

Juba perroonil tuleb kätt vahetada, tumbakaas tahab pidevalt kaenla alt putku pista.

Üle trammitee, aga ikka veel pole „tehnika" näpus.

E jääb disaini- või kohvipoe ees päris seisma ning proovib nii ja naa. Va libedik tumba!

„Kas Teil raske pole?" küsitakse ühtäkki. E tunneb mehe ära. Istus rongis üle käigu, oli põhjalikult nii tumbat kui ka harjavarsi takseerinud (nõjatudes kergelt ettepoole, et paremat pilti saada). „Eks ta ikka ole …" venitab E vastuseks. Mehe nägu oli kummaliselt pehme, ebaselgete näojoontega. Tundus kuidagi loogiline, et üle silmalau jookseb uljas lainerijoon. See paneks vähemalt midagi paika, mingi alguspunkti kohamääruste väljaladumiseks: seal silmad, kaks näpulaiust kõrgemal kulmud … ja loomulikult oleks tušijoon geišalikult otstest üles tõmmatud.

„Lähete kaugele?"

„Ma ikka lähen …" alustab E asjalikult, aga jääb poole lause pealt vakka, sest mees on juba ümber pööranud ja tuiskab edasi. Suisa tõttab, puhub kergelt üle asfaldi nagu mõni kuradima tuulepuhang!

„Järgmisele küsijale viskan kohe tumba sülle, ei mingeid selgitusi ega midagi. Mängin tumma. Tumm tumba. Tumma tumba tango!" Järgmist küsijat loomulikult ei tulnud.

Kell ligines kaheteistkümnele. Ometi on öö, kõik pehmes velvetis, kuigi tänavu on kevad kuidagi eriti raevukalt pimeduselt katteid maha rebinud ja tungib päev-päevalt aina jultunumalt viimase südamesse – õhe. See on tõsine töö, oleks või sõda, kui see poleks niivõrd täielik, ohjeldamatu hõivamine, millele vastatakse leebe taandumisega. Niimoodi kokkulepitult, sobingus. Mängusõda. E mõtleb, kuidas hommikul äratab teda võimas sõjahüüd ja päikesekiirte kime täristamine akna taga.

Aga nüüd on öö ning E vahib vaikselt kodu poole rühkides (viimane kolmandik!) oma masajat, jändriku kuusepuu taolist varju, mis lohekeelena ta ees ja taga vonkleb. Nii kergelt, samal ajal kui varjuheitjat kisub aina maa poole. Kõik see kola tolgendab küljes, tumba nagu mõni üüratu jõuluehe.

„Sul on asjad muudkui kimbus või hunnikus. Kokku kuhjatud. Munad on kimpus, taldrikud üksteise otsas …" veeretab T keset E stuudiot seistes. Väljas oli suur suvi – mullune suvi –, nii et stuudiouks oli pärani lahti ja kärbsed undasid rõõmsalt sisse-välja nagu lakkamatul lõbusõidul, millest õhk ei kulund mitte.

„Nüüd ma olen ise üks suur kimp. Kimbustusin," mõtles E varju vaadates ja pööras ümber tänavanurga, kust välisuks juba paistis.

Tassimine II

Mõni kuu tagasi, päris sügis oli juba, ehk nutune talvehakkki, kui E peale pikale veninud haudumist ja ühe koha peal tammumist ühtäkki Rajal toolilt püsti kargas ja otsustavalt lähima ABC Ehituse poole sammuma hakkas. See muidugi tähendas, et kõigepealt tuli läbida Raja tänava ja TTÜ vaheline mõningate spordirajatistega männik, et jõuda bussipeatusesse ja istuda bussi nr 33, mis tuleb teadupärast alati liiga harva. Kui õnnestub

säärast imetabast teraslooma tabada, ja mis veel parem, teisele peale istuda, kujuneb edasine juba üpris pilvitult, ehk alla kümne minuti kannatust Joostimäele, pudeneda bussi südamest asfaldile ning visata kaks ja pool minutit ehituspoe ukse ette.

Täis otsustavust, mis sarnanes juba ülekuumenemisega, trampis E poodi sisse. Elegantse sujuva klõpsatusega sulgusid selja taga klaasuksed. „Päriselt? Ostangi? Kuidas ma need ära viin? Vaatame kõigepealt hinda." Hinda ta muidugi teadis, oli juba varem korduvalt piidlemas käinud. Latte on ju alati vaja! Neid mõne sentimeetri laiusi, 1,8–2 cm paksusi ja – see mitte nii armastusväärne omadus – 2 m kuni kesteabkuipikki.

E jõudis kärmesti vajaliku riiulini, vältides nimme kruvide ja muude kinnitusvahendite sektsiooni – seda peibutuste mülgast –, ja jõudis pärale kahest otsast kinni seotud kimbuni, mis koosnes viiest latist mõõtudega 18 × 45 × 2700 mm. Vaikus. E libistas käe üle puidu. See ei olnud liimitud puit, pisut kallim. Hind 15 eurtsi millegagi. „Normaalne," mõõtis E pilguga ülevalt alla ja võttis siis selle korra kätte: „Raske, aga saab hakkama. Kaks oleks vist liiga palju."

E-l pole autot, lube ka mitte. Autoga sõpru on tal samuti vähe, ainult kaks, kellest üks on tõsine tööinimene ja teine (tol hetkel) kohe-kohe sünnitamas. Taksoks raha (peaaegu alati) puudus. Kahepoolesed latid ja taksod ei sobi nagu kokku ka …

Ühe auruga oli ta marssind leti äärde ja latid ära ostnud, veidralt kiirustades, nagu kardaks mingi obstsöönsusega vahele jääda, korraks vaid välisukse kõrval oleva pakkelaua juures kõhklema lüües, kas saagida lauad pooleks või mitte, aga seegi tundus korraga kuidagi skandaalne tegevus, pealegi oleks jabur neid pärast jälle kokku panna – ühesõnaga, E oli end ülepeakaela ehituspoest, latid nagu oda ees, välja surunud ja leidis end ühtäkki üpris nõutult parklast.

„Tee nüüd nägu, nagu sa teaksid, mida sa teed!"

Võis ju loota, et buss pole liiga täis ja mahub laudadega kuidagi sisse.

Buss oli triiki täis. Tipptund, arvatavasti polnud järgmistes kuigi palju vähem. Lörtsi hakkas vaikselt sadama, siis üha rohkem ja varsti päris lädistas. Pisut ehmunult leidis E, et nüüd on ta siiski piisavalt hädas, et proovida helistada väga rasedale Mustamäel elavale sõbrannale. Loomulikult ei võtnud C vastu. E poleks ka võtnud. Kui kutsung hakkas muutuma üha üksildasemaks nagu Maa orbiidil kaugenev satelliit, selgines midagi ka E pilgus.

„See on max 45 minutit kõndi."

Iga saja meetri pealt vahetas E õlga. Tuul ja lörts olid üpris tüütud, tegid tasakaalu hoidmise raskeks. Õnneks polnud sadu teab mis pikk ja rahunes kuskil Tammsaare teel. Esimene tõsiselt hämmeldunud pilk, õigemini koer, kes haukuma pistis ja kelle üllatunud omanik ähmis peni E-st kaarega mööda juhtis, tuli vastu alles kuskil Ehitajate tee äärses hübriidpargis.

E oli astunud väga reipalt ja aina reipamalt ka astus, sest ettevõtmisest oli kujunenud veider missioon. Latid-tuleb-stuudiosse-saada-missioon. Selles oli salapära, ohtlikkustki. Lauad vedrutasid sammu rütmis õla peal üles-alla, üles-alla. Pidi astuma mõõdukalt, mitte liiga hüpeldes, et amplituud päris käsitsematuks ei muutuks. On veider tassida suuri (pikki) asju, sest nendega laieneb ka kehataju. Tol hetkel, Ehitajate tee mändide

all, tundis E end pika ja õhulisena, nagu sihvakas purjepaat, mis noolena üle sügavsinise veevälja lõikab. Männid viskusid pargis mastidena taeva poole, E iga sammuga muudkui ettepoole. Nii pikuti pikk polnud ta kunagi olnud. Kui ta keeras, oli ta üüratu, pisut kontrollimatu propeller.

Halenaljaka vägiteo teokstegemiseks kulus siiski tund või isegi rohkem. Lauad vaat et hardusega ateljee seina najale püsti pannud, läks E südamerahuga koju, sest päevatöö oli tehtud. Neist laudadest ei sündinud ligi kaks kuud midagi. Siis juhtus ühe lauaga miskit, aga teised on tänaseni, kui nad pole just vahepeal ära surnud, täies pikkuses ilusasti alles.

Lisa. Milleks koeri kirjanduslikel eesmärkidel tappa?

Kunagi eelmisel suvel oli E tundide kaupa lennukites, lennujaamades ja rongides ajaviiteks Borgest lugenud ning märkis pika päeva lõpus päevikusse:

Borges on „Liivaraamatus" juba kaks koera maha löönud. Kas „koer" on elu hapruse, väärtusetuse, juhuslikkuse kujund? „Kujund" öelda on öka, aga noh, tead küll. Milleks suvaliselt ja julmalt koeri tappa?

Sissekande kõrvale joonistas ta päikeseprillidega koeralontruse.

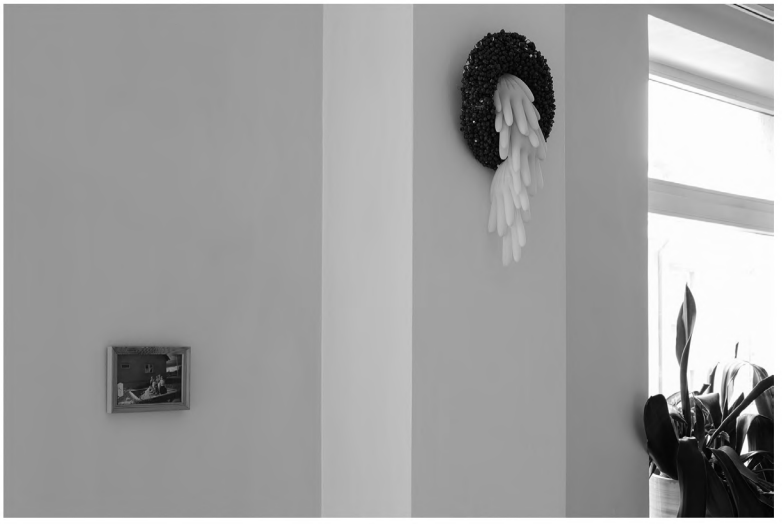

MARIANN JÜRIORG

*

mööduvad kõrghooned
rongikiirusel
mõtlen tükeldatud inimesele
kõrvalmaja korteris kohvris
ja latiinole,
kelle politsei
ameerikas kogemata surnuks tulistas
58 kuuli,
ainult 14 neist pihtas,
ja valged korralikud inglased
kõrvalpingil õlut rüüpamas
mul uued tennised jalas
ja plastist Costa käes
õudus meeles,
kuid päike silmis
igaüks on oma saatuse sepp,
kuid kas ainult?

*

lineaarset pole siin midagi
aega pole kunagi olnudki
ei üheski neis paralleelreaalsustes,
kuid kõik jookseb kokku
(nagu mu ajugi)
luuletuse pealkiri
juhtub homme kell 19.48
ja ninaverejooks kordub
kordub lineaarsusetus?
vaata või ära vaata,
kass on seal ikkagi
neid ju varem nähtud ka
nii elus kui ka surnult
ka kastis vast
tühja kah,
otsus on sinu,
mängi!

*

tahan kohta,
kus metsa on rohkem kui muru
ja viimast majakatust
binokliga ei näe
ma kukuksin
pikali maha
ja mitte keegi ei leiaks
oma muruga kaetud naha
jätaksin
maha

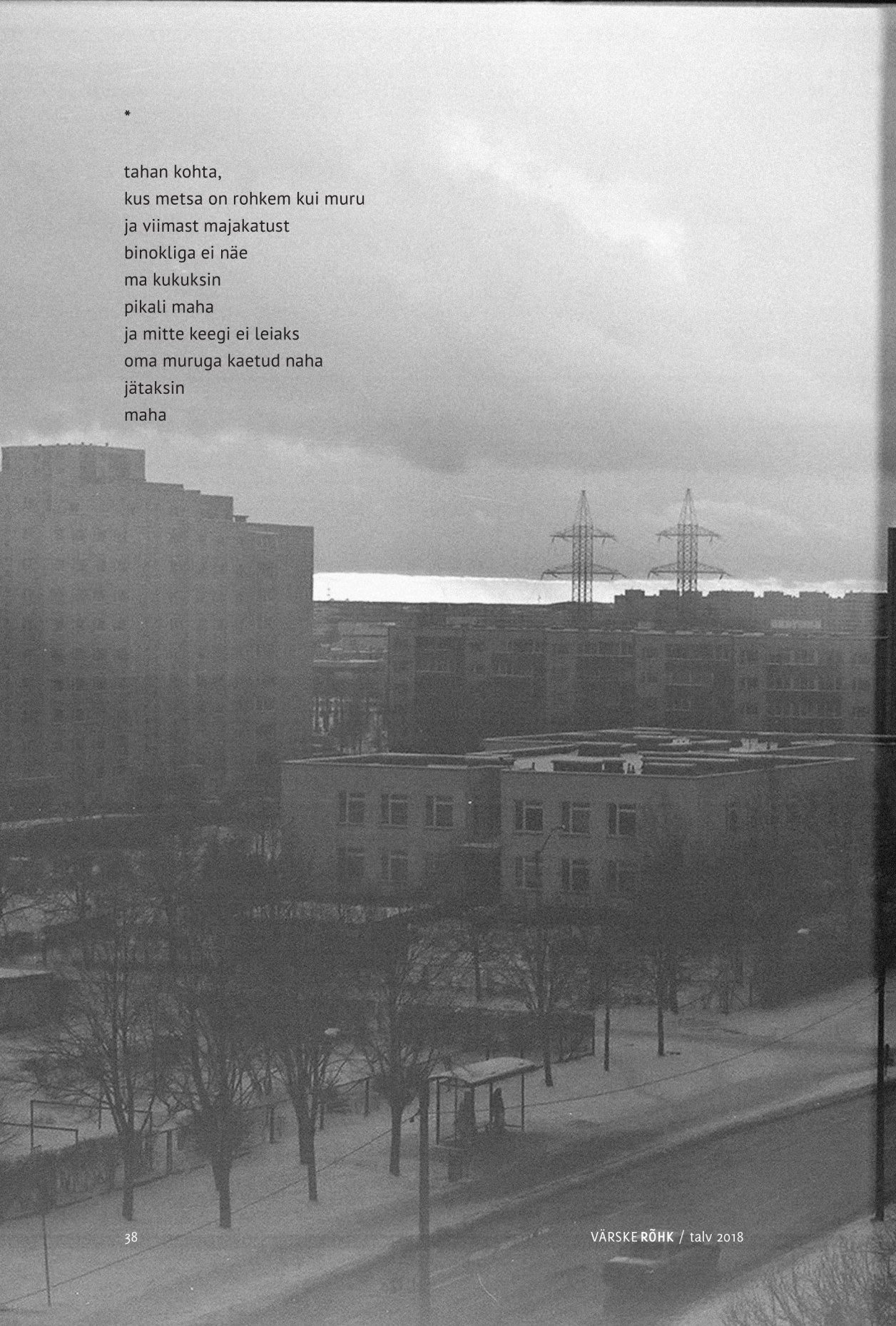

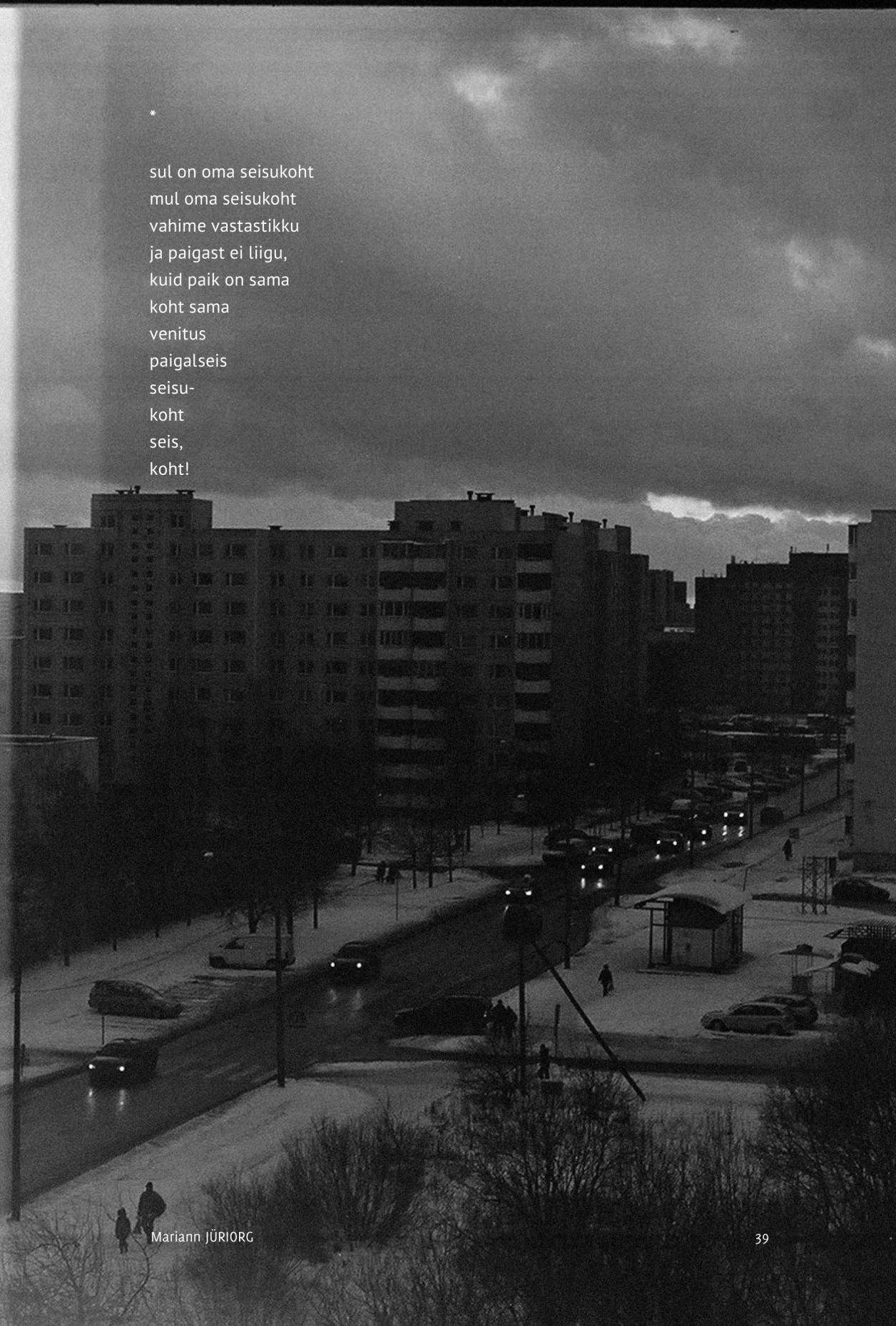

*

sul on oma seisukoht
mul oma seisukoht
vahime vastastikku
ja paigast ei liigu,
kuid paik on sama
koht sama
venitus
paigalseis
seisu-
koht
seis,
koht!

*

minu antagonist on maailm
jääb ette ja tüütab
konflikt
kes taandub?
kuhu ikka seda maailma panna on,
mind seevastu
lihtne
kaotada

*

apaatsuse apokalüptiline algus
üksindus ja individualism
need probleemid ei ole ju minu omad
kurat küll
võtke end kokku
ma ei viitsi enam
tuuseldada *copy-paste*-uudistes tulistamise kohta
rännata kõrvu kinni hoides
läbi tuliste riigivalitsejate narrimisdebattide
kurat
tehke siis midagi
ma ei viitsi enam
absull ei ünna
viskan pillid nurka
ja tõmban nokaka ninale
süüdi on see, kes alustas

RISTE LEHARI

NUPP

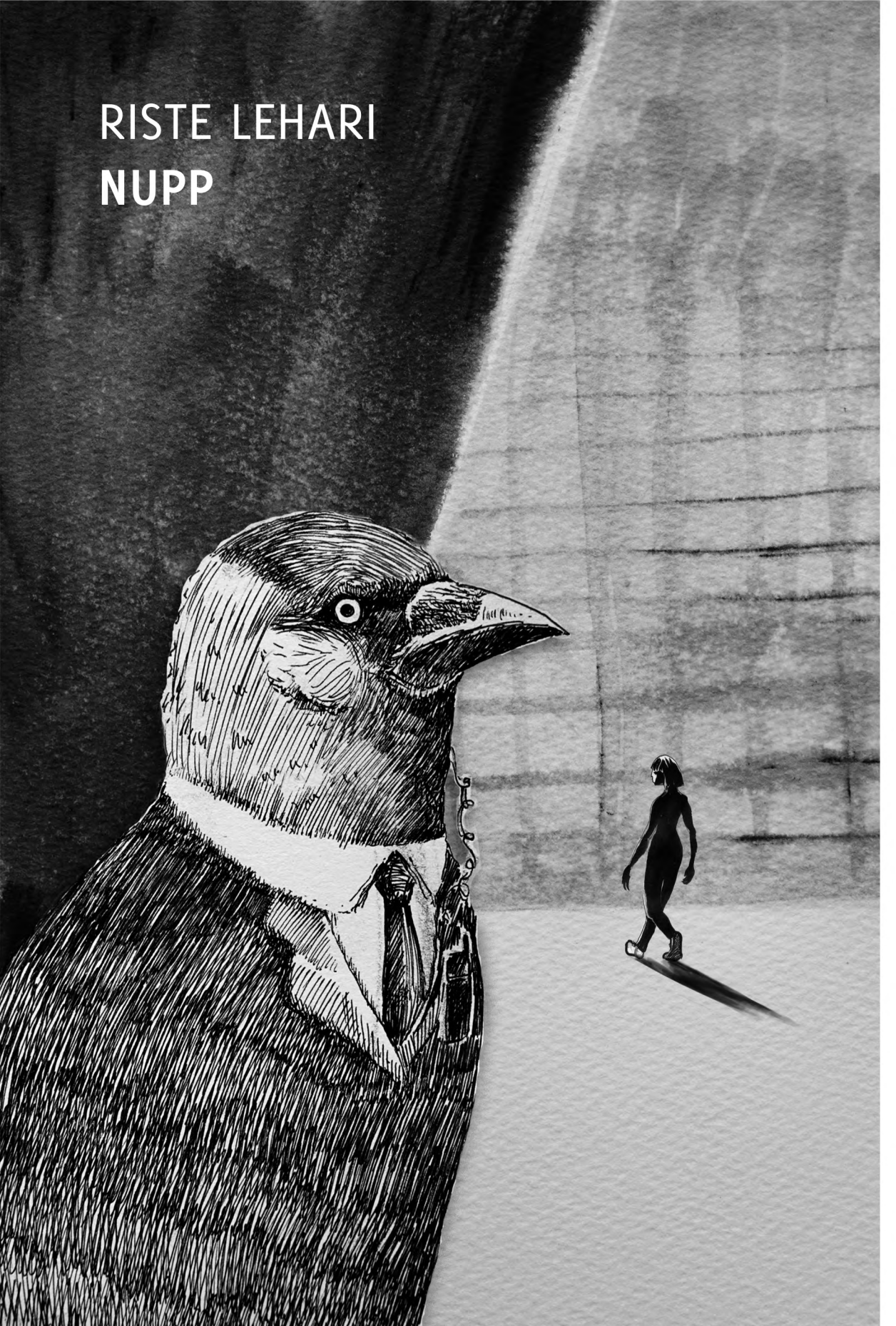

Leian end kõndimas asfaltplatsil. Maa on kuum ja asfalt aurab. Seisatan, vaatan ringi, aga ei silma enda ümber midagi tuttavlikku. Ma ei näe mitte kedagi. Ei ühtki inimest, mitte ühtegi puud. Ainult suur ja tuline hall asfaldilahmakas ning riburadamisi robotlikult paigutatud ja täis soditud elektriposte. Rivi ulatub nii kaugele, kui mu silm seletab. Kuulatan ja üks post suriseb. Heli tekitab minus kõhedust ja hoolimata kuumusest läbib mu keha külmavärin. Kohe pärast seda surin elektripostis vaikib, nagu oleksin elektri enda kehast läbi lasknud ja kogemata maandanud. Kuhu ma teel olen? Ei ole meeles. Kus ma olen? Ei tea. Siia ihuüksinda ma seisma igatahes ei jää. Kõnnin edasi. Lasen jalgadel end kanda, ehk on nad minust targemad, ehk nemad teavad. Arvatavasti ma kuhugi ikka teel olin. Küllap oli see mõni oluline kokkusaamine. Ilmselt on vaja kellegagi edasisi plaane arutada, on mul uduõrn aimus. Ent kellega? Ja mis plaane? Mälu veab mind alt ja ümbritsev avarus hirmutab.

Augustipäike kõrvetab pealage, õlgu ja sääri. Mul on meeles, et on august. Valgus on rebukollane, on vist pärastlõunane aeg. Õhk on tummine nagu kuum kuiv aur ja tolm helgib päikesekollas. Kissitan silmi ja näen ripsmete vahelt laisalt lendlevaid kübemeid. Taevas pole ühtegi lindu. Mitte ühtegi elusolendit ei paista – ei putukaid, ei taimi. Pilveviirud otse mu pea kohal näevad venitatud vati moodi välja. Palavus paneb hingeldama ja enda hingamist kuuldes meenud mulle sina. Ma ei mäleta, miks olen praegu siin ja kuhu olen teel, aga mul on kristalselt meeles meie esimene kohtumine. Sinu tahtmatult häälekas hingamisviis.

Mul on jalas suured valged tennised, mille paeladki on valged. Kergitan püksisäärt ja näen, et ka sokid on valged. Hakkan astuma, mu sammud pole kosta. Heli neeldub kuhugi, on lausa ebaloomulikult vaikne. Miski vasakus tennises ärritab mu talda igal astumisel. Ilmselt kivitükike. Peatun, toetan käe vastu kuuma ja räpast elektriposti ning võtan tennise aeglaselt jalast. Raputan jalanõu hoogsalt, aga sealt ei tule mitte midagi välja. Pistan käe sisse ja kraabin sõrmedega, aga ei leia endiselt midagi. Jään tenniseid vaatama. Kust ma need üldse sain? Kas ostsin ise? Kui jah,

siis miks? Need haisevad nagu nafta ja näevad inetud välja. Arusaamatu. Surkan tennise tagasi jalga ja jätkan astumist. Palavus paneb lõõtsutama ja tunnen, et mu keha kleepub. Paari sammu pärast jään seisma, et ringi vaadata. Kas midagi on selginenud? Ei. Ma ei tea, kus olen. Kõik kipub täna kuidagi ununema, ent tean ometi, et keegi ma olen ja oletatavasti olen ka kuhugi teel.

Ühel hetkel hakkab kaugusest välja joonistuma suur ja kõrge kivist tööstushoone, millel on rohkelt uksi ja aknaid. Jõuan lähemale, siis juba päris ligidale ja jään hoonet silmitsema. Maja seinalt on maha pudisenud kollakat krohvi, mille alt paljastub värvitu algtoon. Punaste triipudena seina jaotavad vihmaveetorud näevad värsked välja, aga tehasehoone üldilme on väsinud. Vasakpoolse hoonetahu küljes rippuv poolroostetanud redel ahvatleks seiklejaid ronima, kui siin veel mõni hingeline oleks. Ühtegi silti ei paista, aga tean, et olen siin varem olnud. See on ainuke ehitis, tänavasildi ja numbrita nimetu suur lahmakas. Pole isegi välgunoolega hoiatussilti kõrgepingeliinide kohta. Lähenedes silman tumeroheliste prügikastide juures paari läikivat hakki, kes tipivad uhkelt ringi ja vaatavad mind umbusaldavalt. Hetkeks paistab mulle, et hakikostüümide sees võivad olla inimesed. Ehk on need hästi maskeeritud turvamehed? Kas siin hoones on midagi valvata? Viipan tervituseks mustasilmsetele valvuritele ja jalutan neist mööda. Hakid saadavad mind valvsa pilguga.

Seisatan, lasen silmadega üle maja külje ja ootan, et meenuks järgmine samm. Loen kokku seitse korrust. Seejärel märkan ust, mis on mulle tuttavlik, ja tunnen, et midagi hakkab justkui tõepoolest ette tulema. Jah, esiteks tervitaks mind sisenemisel kõledad ooteruumid, mis viivad edasi pimedasse kõrgete lagedega masinaid täis tööstusliku ilmega saali. Võimalik, et eesruumid hõlmavad endas ka töötajate puhkeala. Seal on aastaid pesemata põrandad, mitte ühtegi vaipa, aknalaudadel tolmused taimesordid, mida keegi kunagi ei kasta, ent mis hoolimata sellest elus püsivad. Taimed, millel pole õisi ja mida keegi enam ei vaata. Vanamoodsad lambipirnid surisevad mürgiselt kõrgel laes, aeg-ajalt lahvatab mõni neist puruks või lööb kileda valguse värelema. Nõnda ta jääbki. Keegi ei hakka neid vahetama. Astun tuttavast uksest sisse. Seal on jahedam ja lõhnab metalselt. Sissepääsust vasakule jääbki seesama lai koridorilaadne ruum täis ebamäärast kola, arusaamatuid masinaid ja metallijuppe. Koridori otsast leian lifti ja tean, et pean sinna minema. Mind saadab ikka veel ebakindlus. Mulle tundub, et olen õiges kohas, aga samal ajal jälitab mind laialivalguv süütunne nagu vari ja saan aru, et ma ei mäleta tegelikult mitte midagi.

Siis aga märkan liftinuppu, punast säravat lopergust jõhvikat keset õõvastavalt metallist unustuste metsa. Seda nuppu ma tean küll. Selles olen kindel. See nupp viib mind sinna, kuhu pean minema. Jah. Kui ma ei saa mitte milleski muus kindel olla, siis selles küll. Olen selle liftiga korduvalt sõitnud, see on samuti kindel. Tean seda hästi, ma tunnen seda. See lift on kindel, olen sellega palju sõitnud ja sellest mäletan ma kõike.

Astun lifti poole, vajutan lohkus liftinuppu ja jään ootele. Ma tõepoolest tean, et see nupp on mulle väga tuttav, samas ei tea ma siiani, kuhu lähen. Kas mul on ikka head kavatsused? Võiks ju arvata – mul on tunne, et olen hea inimene.

Ühtäkki kuulen kaugelt kõpskingade ähvardavaid samme. Need on krapsakad, aga mu vaist ütleb, et see on väga vana naine. Kardan ja tardun nagu hirv. Ma ei tea miks. Kas ma ei tea või ei mäleta? Mis minuga täna toimub?! Sulgen isegi silmad, tõmban jäsemed krampi ja viivuks loodan, et mind ei märgata. Loodan, et sulan halli ümbrusega ühte ega pea kellegi küsimustele vastama. Mul pole vastuseid. Sammud kaugenevad ja seejärel vaikivad. Olen vist pääsenud.

„Mida sa teed?" küsib vana naine põlglikul toonil.

Võpatan ning näen, et mu kõrval seisab krimpsus ja jumetu nahaga naine ning piidleb mind. See on tõesti huvitav küsimus, isegi asjakohane, jõuan mõelda.

„Tervist! Vabandage, ma ootan lihtsalt lifti."

„Kuhu sa minna tahad?" Ikka need küsimused.

„Täpselt ei mäletagi tegelikult. Kui juba liftis olen, küllap siis kõik jälle meenub. On üks kohtumine edaspidiste plaanide teemal. Just vajutasin nuppu."

„Ja mis siis?"

„Mis mõttes, mis siis?"

„Miks sa arvad, et lift kohe tuleb, kui nuppu vajutad?"

„Nii see tavaliselt ju käib. Vajutad nuppu ja lift tuleb."

„Tõsi või?"

„No nii see töötab ju. Milleks see nupp siin muidu on?"

„Kõik ei ole alati igal pool ühtemoodi. Ära ole nii lihtsameelne. Mõnes kohas on liftinupp lifti kutsumiseks, teises, näiteks siin, ilu pärast!"

Naise ninakas toon ja tobe jutt hakkasid mind ärritama.

„Ahah, lift on praegu katki. Kus trepp on?"

„Kallis inimene, see lift ei ole mitte kunagi töötanud. Ja treppi meil ei olegi. Pealegi, kõik muutub kogu aeg. Ära ole asjades nii kinni, ära

lahterda. Kui näed nuppu, ei pea sellest tingimata järeldama, et see on liftinupp. Ära ole nii pealiskaudne. See on ilunupp. Või kuidas võtta, lihtsalt nupp. See ei tee mitte midagi. Küll on nüüd suur järeldaja meile siia sattunud." Naine turtsatab ja pöörab ümber nii vulgaarsel moel, et mul hakkab halb. Isegi tema seljast õhkub põlgust.

Hetkelisest trotsist tunnen, kuidas enesekindlus taastub. Täiesti sogane jutt. Olen siin käies selle liftiga iga jumala kord sõitnud. Mäletan küll. Mu vasak nimetissõrm mäletab täpselt libeda, kumeraks kulunud nupu auku sõrme vastas. Kes see daam enda meelest üldse on? Siinse tondilossi kummituskuninganna? Mis kuradi mõistujutt see olgu? Mis mõttes ei ole seitsmekorruselises hoones treppi? Hetkeks paistab mulle, et tunnen seda daami. Oleksin teda nagu varemgi näinud – ja vihanud. Võib-olla unes. Võib-olla näengi praegu und? Kõik on kuidagi nii imelik ja segane.

„Kes te olete?" küsin ja vajutan põialdega silmamunadele nagu nuppudele, et iseennast taaskäivitada.

„Segi oled või?" vastab naine, jõllitades mind moel, mis tundub mulle alandav, ning jalutab sõnagi lausumata mööda pikka, lõputuna näivat koridori minust eemale. Mine juba rutem, mõtlen.

„Printsess Idioot," pomiseb ta lahkudes endamisi, arvates, et ma ei kuule, kuid kuulen. Tõstan kättemaksuks parema käe üles ja näitan lahkuva vanaeide seljale keskmist sõrme.

Olen vist täna väga-väga-väga palju ära unustanud. Astun taas liftinupu juurde ja vajutan uuesti. Jah, see tunne on väga õige. Tean seda nuppu täpselt, see on õige nupp, ma olen seda palju kordi katsunud ja alati on lift kohale tulnud. Ootan pisut, aga lifti ei paista tulevat. Vajutan veel. Ikka ei kuule lifti kaugelt neelatamas. Miski ei liigu. Mul tuleb isu teha üks sigaret ja jalutan uuesti õue. Pistan käe taskusse ja leian sealt paki halli Marlborot. Selle sees on neli viimast suitsu ja välgumihkel, mille peal on pilt välgumihklist. Imestan, kas see on tõesti minu oma. Või kellegi teise? Mul on harjumus tõmmata üksnes keeratavat kirsitubakat.

Õues tõusnud tuul keerutab kruusatolmu miniatuurseteks keeristormideks ja sasib hoone ääres kasvavaid üksikuid murupuhmaid. Taevas on selge, pilvetriibud hajunud. Hämardub, õhus on tunda saabuva õhtu hõngu. Näen eemalt lähenemas inimkuju. Taaruvate sammudega priske mehefiguur. Kui ta lähemale jõuab, saan aru, et see on mingit laadi töömees. Mehel on seljas tumesinised tunked, mille igast taskust paistab välja mõni tööriist. Tema

pea on kiilas ja higine ning laubal ilutsevad tugevad horisontaalsed kurrud, mida võiks lausa vagudeks nimetada. Vagusid uurides meenuvad mulle kartulipõllud. Mees küsib tuld, süütab sigareti ja jääb minu juurde seisma. Temast õhkub vähemalt seitsme päeva jagu higihaisu. Vaatan prügikastide poole, hakke seal enam ei ole.

„Kole palav lugu," ütleb ta siis, „see tänane ilm." Ja sülitab.

„Jah."

„Kuhu minek?"

„Mul oli vaja liftiga üles minna."

„Ahaa."

Ootamatult hakkan pihtima. „Praegu juhtus nii, et läksin vajutasin seda punast kulunud nuppu, mis seal sees on, aga mitte midagi ei juhtunud. Seal oli üks daam, kes ütles, et see lift pole kunagi töötanud ja et see on üldsegi ilunupp. Imelik, ma nagu ise mäletan just vastupidist …"

Mees teeb paar laiska naeruhirnatust. „Mis nalja sa teed, linnuke! See lift on kõige parem lift, sel pole, ma ütlen, viiekümne aasta jooksul ühtki riket olnud. Ma olen ise muidu korstnapühkija, aga mul, ütleme, hea sõber on aastaid olnud liftirikete peal ja ma ütlen, et omas ringis on see lift kuulus. See on parim lift terves Nõukogude Liidus. Kui preemiaid jagataks, siis, ma ütlen, oleks see lift töökindluse poolest esirinnas. Ma pole muidugi kuulnud, et mingit-kuskil-särki-värki keegi kuskil just liftipreemiaid jagaks, aga no keegi ikka kuskil jagab. Igasugu inimesi on olemas. Mida kõike maailmast leiab, eks ole. Nagu mu vanaema ikka ütles: issanda loomaaed on kirju. Aga jah, see lift. Ma ütlen siin, tehnikuid pandi rivvi tead selle kuradi lifti ette. Vaat, näe, siuke siin. See oli … vanasti nagu. Dostoprimetšatelnost. Vaatamisväärsus, noh nii, tead, väikses ringis. Mingi imevärk on sellega, mõtle, muudkui sõidetakse iga päev üles-alla … iga jumala päev. Nupp, tead, see on nii kulunud, et kaota või sõrm sinna lohku ära. Aga töötab. Imevärk. Nii et ütleme nii, et on kaks varianti, eks, kas on juhtunud ime ja see kuradi preemiat väärt premeerimata liftikereke võib nüüd lõpuks puhkusele minna ja tuleb siin hakata kedagi tüütama, uut hankima, tähendab kõigepealt ikka väärilised matused sellisele vanale kerekale jurakale korralda, noh, ja siis hakata parandajat siin tüütama, et oi, kuule, parandajapoiss, siuke värk oli, nii ja naa, eks. Või. Või siis teine variant, et sulle, kullake, raputati mingit tuhka pähe. Ega ei saa niiviisi olla. Ei saa niiviisi elada, et kuulad muudkui, mida sulle räägitakse. Ma ütlen, igasugu tegelasi on olemas, igasugu porikaid liigub ringi, igaühel oma siht, ei ole nii, et kuradi … mingis lilleaias elame. Ohoo, roosinupp siin, karikakar seal. Vaat ei

ole ikka nii. Me oleme ikka loomad. Putukad, elajad, maod, kõigesööjad. Võitleme, vähkreme, maksku mis maksab, eks. See pole lihtne."

Kuulan meest, nagu oskan, ja suudan vaid mõelda, et ta ei näe grammigi korstnapühkija moodi välja. Ütlen seda talle.

„Aa, ei, see korstnapühkimine on rohkem nagu hobi, jah. Ma olen põhikohaga mutrimees praegu." Mees sülitab veel.

„Mutrimees," kordan. See sõna kõlab võõralt. Kes on mutrimees? Silmitsen mehe taskutes olevaid tööriistu ega tunne ka nendest mitte ühtegi ära. See hakkab mind hirmutama ja mul on tunne, et maailm teeb minu kulul mingit lolli nalja. Mind mõnitatakse. Ma ise mõnitan end.

„Sa näeks, kullake, nagu esimest korda mutrimeest üldse. Võttis kaameks, jah," naerab mees.

„Ma tean, mis on mutter …" sõnan kohmakalt ja saan ise ka aru, kui rumalalt oma segaduses mõjun.

Tekib häälekas paus. Tõmban sigaretist mahvi, hoian hinge kinni ja tossu välja puhudes jätkan vestlust. „Mulle öeldi ka, et see lift on seal ilu pärast. Ja et treppi pole siin kunagi olnud."

„Tohoo, jah, ja sa jäid kohe uskuma. Nii oligi, et ö e l d i, et lift on ilu pärast, treppi pole. Ja trampisid siia õue suitsu tegema selle peale jah. A mis sa arvad, kuidas kõik need inimesed sinna üles said? Ise nii närvis ka, vaatan, sul kuidagi … oled nagu siuke ärevil või. Pinges natuke nagu. Sa ka natuke siuke, tikk-takk, omamoodi tegelane. Siin sul üks, ma ütlen, üle liidu kuulus lift ja sa tuled siia õue mutrimehele … Vaja ikka kokku võtta ennast. Kui iga tropp sind niiviisi tossama ajab, siis ma ütlen, sa oled kahe aasta pärast vähki surnud. Noorinime. Nii ei saa elada."

Mees laksutab laisalt keelt, vangutab pead ja sülitab siis ehmatavalt suure hooga asfaldile. Vilunud sülitamisliigutus reedab, et see on aastaid sisse harjutatud komme.

„Ei, ma pole närvis. Tulin lihtsalt hoogu võtma, et olukorrast aru saada. Mul on täna imelik päev."

„Einoh. Hoogu võib muidugi võtta, eks on vaja seda hoovõtmise värki lubada endale. Aga sa pead tähele panema seda, et põhimõtteliselt võib terve elu ju elada nii, et … muudkui võtad hoogu ja võtad hoogu. Enne kui hüppad. A siis, vaat, võib olla nii, et aeg saab otsa, ei jõuagi hüpata. Kogu aeg kulutatud. Naks! ja ongi lips läbi. Polegi elu elanud. Pole hüpanud. Terve elu ootasid õiget hetke ja võtsid muudkui hoogu. Ega see kellegi teise asi ka pole, see pole kellegi teise kaotus. Su enda kaotus on see. Ma ütlen, et ole ettevaatlik sellega."

Vaikin. Kustutame konid.

Lähen tagasi sisse. Sõrmed haisevad sigareti järele ja keel on kibe. Mulle tundus ennist, et liftini viiv koridor jääb sissepääsust vasakule, aga nüüd jääb see täiesti kindlalt paremale. Äkitselt on kogu ruum peegelpildis. Järelikult sain millestki jälle valesti aru. Ei ole ju võimalik, et ruum vahetab pooli, et esemed liiguvad. See pole mingi Ristikivi aastavahetus, see on minu elu. Minuga on midagi lahti. Ma tõesti ei ole täna tähelepanelik, mingi puuk on end mulle ajju närinud. Tunnen rammestust. Vaikselt lähedale hiilinud hullumeelne ahastus. Lasen enda kehal seinale vajuda. Kivine sein on selja vastas jäine ja kõva. Libistan end põrandale. Ka põrandast õhkub jahedust. Kas siin on liiga külm või kuum? Ma ei saa aru. Kuhu ma siis minema pean? Kes see vihane naine oli? Miks nad panevad mind tundma, et olen idioot? Ma ju tean, mida ma tean. Aga samas. Miks ma täna mitte midagi ei mäleta? Pomisen endamisi oma nime, vanuse, isikukoodi. Olen pärit Tallinnast. Olen eestlane. Jah, on meeles. Siis mõtlen sinule. Kõik on meeles.

Vastasseinas märkan aegunud ilmega karvast kott-tooli, lömmis nagu vana metssealaip. Põrandalt tõusmata ronin käpuli üle koridori kott-tooli poole ja heidan end alistunult sellele. Ühtäkki tunnen sees kihvatust, nagu valus välgunool oleks otse päikesepõimikusse löönud. See ongi valu ise, puhas nagu hõbelusikas ja terav nagu nael. Ma ei saa mitte midagi aru, ütlen valjusti ja tunnen, kuidas silmadesse tikuvad soolased pisarad. Tihun nutta, tunnen iseenda ees häbi, tunnen suurimatest suurimat segadust. Mu kompass on segi, mu atlas ei tööta, mul pole mälu, see tähendab, mul pole lugu. Mitte millestki ei ole kinni hakata. Ainult maa toetab mind veel. Siis see möödub, pisarad ei voola enam, kuivavad näol soolasteks triipudeks, põsed hakkavad kiskuma ja järsku olen unine. Maa toetab mind, kordan. Sulgen silmad ja jään magama. Poolunes tunnen, kuidas mu säärel kõnnib putukas, kuid uni raskub liiga ränga rahnuna mu peal, et lasta end sel segada.

Ärkan üles sootuks mujal. Olen kellegi toas, kellegi voodis. Vaatan ringi, siin on õdus, aga anonüümne, ja kedagi tuttavat ei paista. Öökapil on klaasist kalebass matekõrrega. Tee on värske. Selle kõrval lebab punane raamat pealkirjaga „Labürint". Sume õhtu. Akende ees on läbipaistvad valged kardinad, mis liiguvad õrnalt. Kuulen praokil aknast ritsikaid, kas koletu tehase taga oli siis mõni roheline niit? Toas on rahulik.

„Mulle hakkas mate meeldima siis, kui sain aru, et seda ei pea üldse kõrvitsa seest jooma. Seda tehti lihtsalt sellepärast, et inimesed olid vaesed, neil polnud korralikke nõusid," kuulen sind ütlemas. „Noh, ärkasidki."

„Mis juhtus?" küsin.

„Herilane nõelas sind pähe. Ei midagi hullu. Ole rahulik." Tõstan sõrmed pea juurde, kompan ja leian hella koha tõesti üles.

„Siia ju tulingi. Olin vahepeal nii segaduses. Mitte midagi ei mäletanud. Seal all … See liftinupp ka … Ma ju t e a n seda nuppu! Tean ju täpselt, kuidas see mu sõrmede all on, ja nii … aga üks naine ütles, et see … kas sa muidu tead üldse seda vanamutti?! Ta ütles, et see ei tööta ja polegi kunagi töötanud, ja ma tundsin ennast nagu idioot! No ja siis läksin õue, seal see ehitusmees rääkis jälle hoopis vastupidist …"

„Kuule, las ta jääb. Praegu on ju hästi."

Jään äkitselt vait ning lasen pehmel ja soojal hoovusel meie vahele tulla. Õrn tuulepuhang paneb kardinad lehvima ja toob minuni magusat hõngu. Näen aknalaual lõhnavate õitega taime. „Kuule, siin õitseb midagi," ütlen siis poolsosinal, samal ajal sõrmedega muhku silitades. Tunnen, kuidas pinged kiunatusega lahkuvad nagu viirukitossuga välja aetud vaimud. Vaatan sulle otsa. Silmsidet katkestamata haaran öökapilt mateklaasi, tõstan metallkõrre huulte juurde ja võtan lonksu. „Vist on hästi jah," ütlen siis ja tunnen suunurkades salajast naeratust.

JANIKA LÄÄNEMETS

*

nägin unes suurt valget hunti
tiirutamas akna all
ootasin ulgu
aga ulg ei tulnud
ainult kohmas maa klõbises küünte all
hoidsin hinge kinni
pimedas toas akna all
ootasin ulgu
aga ulg ei tulnud
ainult külm põrand naksus varvaste all

*

katus laseb läbi
vihm tükib sisse
uuristab pööningule
tolmu sisse vaod
jumalate kiilkiri

selgetel öödel
tilgub pragudest
tillukesi tähti
lakapealne saab pilgeni
taevatahma täis

laman selili voodis
laetalade nagin poeb
kõrva kaudu ajju
paisub raginaks
ootan oma korda

*

mu veri on hõõgvein
kõrgepingekaablite särin lumesajus
heidan villase mantli seljast
sulatan hange langenud ingli

*

ma armastan su abaluid
ja konksu kiskuvaid varbaid
su rabedat hingamist
ja niisket nahka
me plekilisi linu
ja puuduvaid nööpe
me söömata jäänud lõunat
ja puna naabrite palgeil

*

sa üraskina uuristad
mu naha alla käike –
tuhat viitadeta teed

vaid sina

vaid sina tead, kuidas heliseb karukell
vaid sina oskad lugeda piibelehte
vaid sina tead, mida näeb pääsusilm
vaid sina oskad vehelda võhumõõgaga
vaid sina tead, kuidas maitseb hiirehernesupp
vaid sina oskad lahendada kassitappu
vaid sina tead, mis number on käoking
vaid sina oskad riisuda kurerehaga
vaid sina tead, kus saab maksta piparmündiga
vaid sina oskad lüüa läikima kukekannused
vaid sina tead, mitu millimeetrit on angervaksas
vaid sina oskad panna kullerkuppe
vaid sina tead, kui palju on mustjuur kolmest
vaid sina oskad kammida ussilakka
vaid sina tead, kuidas lõksub lõvilõug
vaid sina oskad terveks ravida mu murtudsüdame

NENDEST KASVAVAD TAIMED

INTERVJUU TRIIN PAJAGA

Ann Viisileht

Kohtume Triinuga ühes hämaras Tallinna vanalinna kangialuses, õigemini kohvikus. Väljas laiutab sompus oktoober, aga sees on parajalt õdus ilm, et rääkida ärakäimistest ja elust külas, Triinu debüütkogust „Nõges" (2018) ja luule sünnist.

Sa tundud olevat keegi, kes jalutab palju looduses. Ehk visandaksid oma ideaalse jalutuskäigu.
Visandan eelmise aasta augustis toimunud jalutuskäigu. Põld. Kui istun kõrge umbrohu keskele, olen kadunud. Ristik, mesikas, moorputk, raudrohi – nad lõhnavad kui mesi. Seal, kus koonduvad põllud ja mets, tõuseb kuu, mässitud kuuvarjutuse pilve. Korraga hüppab mu kõrvalt umbrohu vahelt välja kits, kes haukudes päikeseloojangusse kaob. Korjan kimbu õitsevat umbrohtu, mille kodus kuivama riputan. Mu lemmiktund ongi videvik või natuke enne videvikku. Kui päike on kõrgel, ei lähe ma suvel peaaegu kunagi välja. Lähen alles videviku ajal või hommikul vara, see on kõige parem aeg. Öösel, kui pimedaks ei lähegi, saab põldude vahel jalutada.

Kas sa jalutad enamasti üksinda või kaaslas(t)ega?
Üksinda. Kui mul on külalised, siis võtan nad kaasa, aga eelistan ikkagi üksinda jalutada. Üksi tunnetan kõike palju selgemalt, puhtamalt. Üks kõige täiuslikumaid tunde on, kui videvik pole veel valgust täiesti ära kustutanud ja udu pehmendab. Minu jaoks on täiuslikud kõik hetked, milles on udu. Mõtlen endast kui udupüüdjast ning mõnikord sätin suviti äratuse kella kolmeks-neljaks, et minna udu püüdma.

Kas sulle meeldib ka linnas uidata? Minu arvates on eriline oskus leida võõrastest linnadest üles need kohad, mis on päriselt enda omad. Või mida saab korraks enda omaks teha.
Mulle meeldib nii loodus kui ka linn. Mu lemmiklinn on New York. See on väga eriline koht, kuid seal ei elaks ma kunagi, seal on kõike liiga palju. Suurlinnad on nagu labürindid. Istanbul ja New York ja London – kõik need linnad tõmbavad mind. Londonis on väga palju luulet ja kultuuri ja võimalusi. Edinburgh on ka väga ilus, luuletajale väga sobilik linn. Seal on palju antikvariaate; suvel ostsin sealt 23 raamatut. Istanbul on väga

inspireeriv ja müstiline, eriti selle sinisus (mošeede sinisus) ja lõhnad, igal hommikul on kuulda kutset palvetama.

Lugesin su luuletusi esimest korda Värske Rõhu 2017. aasta talvenumbrist. Siis tõusid sa erilise tähekesena minu praegusaegse luule laotusele. Ütlesin sõpradelegi: lugege! Mulle meeldis, kuidas seal oli õrn olme nii ilusasti tasakaalustatud igavikulisega ja kõik oli kuidagi värske. Kuidas see eestikeelne debüüt sündis?
Eelmise aasta suvel sattusin lugema eestikeelseid külanimesid ning leidsin nendes midagi salapärast, nendes oli folkloori ja loodust ja mälestusi, mille häält soovisin leida, kas või enda hääle kaudu. Näiteks Hundinurga, Pärlijõe, Varesemetsa, Linaküla, aga ka midagi absurdsemat: Sandiväsitaja. Samuti oli huvitav nende kõla: Hüüru, Lüüste, Oiu, Kaevussaare, Säässaare, Männamaa. Sealt algas katse enda emakeelt intiimsemalt puudutada. Olin kirjutanud aastaid inglise keeles, aga eesti keelest leidsin midagi palju isiklikumat: miski ei puuduta mind nii, nagu puudutab niiske muld, milles olen kasvanud, kas või tavalise nõgesena.

Milline on olnud sinu kirjanduslik teekond?
Minu kirjanduslik teekond algas üsna hilja. Alles aastal 2011, kui saabusin tagasi Argentinast, kus olin viibinud kaheksa kuud. Leidsin end vaikusest, mis mulle küll sobis, aga kuna mul ei olnud internetti, haarasin lõpuks igavusest raamatu, millesse siis uppusin. Pärast seda laenutasin iga nädal raamatukogust uusi teoseid: Dostojevskit ja Kurt Vonneguti ja Hermann Hesset ja Kafkat. Nemad olid mu esimesed kirjanduslikud armastused. Enne Argentinat lugesin harva, sest kahjuks puudus mu elus eeskuju, kes oleks mind kirjanduse juurde juhatanud. Seega olen leidnud kõik ise, juhuslikult.

Akadeemilise tausta ja traditsioonilise teekonna puudumine teeb sind veelgi eripärasemaks, ainulaadsemaks. Kas sul ei ole olnud mõnd kirjandusõpetajat, kes sind suunanud oleks?
Ei, mul ei olnud kirjanduse vastu üldse huvigi. Lapsepõlves lugesin hästi palju muinasjutte, aga teismelisena ja varastel täiskasvanuaastatel ei lugenud üldse. Kirjanduse avastasin enda jaoks täiesti juhuslikult, ent see on väga tähtsaks muutunud. Enda õpetajateks peangi neid esimesi autoreid.

Millised on sinu kirjanduslikud eeskujud? Millised read su hinge tavaliselt võbelema panevad?

Hindan kujundeid ja metafoore, mis on värsked, sensoorsed; millel on tekstuur, lõhn; milles on ruumi. Nendest kasvavad taimed, nendes voolab valgus. Nad on tavalised, müstilised nagu me ise. Read, mis mind puudutavad, on näiteks Paul Celani „Olime surnud ja saime hingata"[1]; Ilya Kaminsky „What is silence? Something of the sky in us"[2]; Andres Ehini „nägin unes / kuidas sa kasvasid niivõrd rohtu / et kitsed said söönuks"[3] ning Ilmar Laabani „Mu substants on nii hõre, et ta vahedes süttivad väikesed hämarad tähed"[4]. Laabanil on palju väga häid kujundeid. Ta on luuletaja, kellesse peab süvenema, keda peab hästi aeglaselt lugema, sest ta tekstid on nii tihedad. Sain tema raamatu „Oma luulet ja võõrast" juhuslikult kingituseks, see oli minu esimene eestikeelne kogu ja see oli tõesti väga inspireeriv. Eeskujud on kindlasti veel Fernando Pessoa, Emil Cioran, Alejandra Pizarnik, Anne Carson, Hélène Cixous, Virgina Woolf; eestlastest Indrek Hirv, Doris Kareva, Betti Alver, Mathura ja paljud teised.

---

1 Paul Celan. „Luulet" – Vikerkaar 9/1989, lk 28.

2 „Mis on vaikus? Midagi taevast meis endis." (www.poetryfoundation.org/poetrymagazine/poems/52507/deaf-republic1).

3 Andres Ehin. „Teadvus on ussinahk" – Tallinn: Uus Meedia, 1995, lk 17.

4 Ilmar Laaban. „Oma luulet ja võõrast" – Tallinn: Eesti Raamat, 1990, lk 57.

Sinu isiku kohta pole internetis kuigi palju infot, peale lulkade ja udumaastike Instagramis[5]. Sa eksisteerid justkui ainult luules – ideaalne salapärane poeet. Kas see on teadlikult nii? Kas sa üldse tahad rääkida sellest, millega sa muidu tegeled ja kust tuled? Kus oled õppinud või õpid, mis töid teinud ja teed?
See on teadlik valik, olen üsna privaatne inimene. Ma ei taha olla liiga nähtav (ka virtuaalses maailmas), see tekitab pigem ärevust. Eksisteeriksin tõesti vaid salapärase poeedi või unenäona … Elan väikeses külas Harjumaal. Akadeemiliselt ei tegele millegagi, kuigi esseed ja filosoofia on mulle südamelähedased. Töid on olnud erisuguseid, näiteks Horvaatias töötasin agrikultuuri hotellis, kus mu päevad olid põimitud mägede, eeslite ja kanadega. Korjasime kivistel küngastel marju, mille nime ma siiani ei tea, ja pruulisime nendest likööri. Tegime viigimarjamoosi, millest hiljem luuletuse kirjutasin.

Üldiselt tundub, et tänapäeva noortel luuletajatel (ja muidu noortel) on hästi palju väliskogemusi ja sellest ka vastavalt mõjutusi. Millised on sinu välisilmad? Luules mainid sageli Aasiat, aga ka Roomat …
Reisimine on minu jaoks olnud üks intensiivsuse vormidest. Alustasin üksinda reisimist noorelt, 18-aastasena, et leida intensiivsust, miskit, mis paneks mu sisemise valguse veel eredamalt, peaaegu punaselt, hõõguma. Nüüd, vanemana, leian seda intensiivsust ka tagasihoidlikumalt maastikult: piisab mahajäetud talumajast, milleni pean ainult pool tundi kõndima. Vanast naisest, kes pildistab digikaameraga talvises rannas luikesid. Olen käinud ja elanud paljudes riikides, kokku vist 32-s, millest mulle olulisemad on Belgia, Horvaatia, Türgi ja Argentina. Kuid kõige pühamad ja inspireerivamad kohad on olnud seal, kus aastad on juurdunud, kus vohab nõges. Kodumaa põllud, kraavid, ojad …

Noppisin su kogust endale lemmikluuletusi. Need juhtusid olema „Poeg", „Juuli", „Kõik kauge" ja „Puuvarjud langevad" – kõik nii terviklikud, võluvad ja valusad. Võiks rääkida sellest viimasest, mis võtab ehk kokku ka midagi terve kogu kohta. Seal on ühendatud õrnused, loodus, kogemused, mingi ülevus ja mure. Mure, mis su luulekogu teises pooles saab läbivaks

5 Vt https://www.instagram.com/triinpaja/.

jooneks. Muidugi ka see mõistatuslik lõpp: „puuvarjud langevad / nii järve kui ka meisse" (lk 36). Tahaks küsida suurelt: miks sa kirjutad? Kas sinu luuletamine aitab kuidagi neid vanainimesi kibuvitsapõõsaste all, neid haavatud suid? Sinu teekallamine, sinu tee. Kas peaks? Mida luule sulle annab?

Ma mõtlen pigem selle peale, mida luuletamine *meile* annab või õpetab. Minu arvates õpetab luuletamine midagi väga tähtsat: tähelepanelikkust maailma vastu. See on empaatia, hoolivus. Mary Oliver on öelnud, et tähelepanelikkus on pühendumuse algus. Tähtis on seda omadust harjutada väljaspool luulet, väljaspool sõna. Proovida puudutada maailma ausalt ja õrnalt ning selle puudutuse läbi tunnistada, et miski maailmas pehmeneb. Luule on hingetõmme, ta aitab elada. Seda vist tundub kuidagi liiga palju, aga minu jaoks ongi nii, et luule aitab tegelikult elada ja ellu jääda. Kui leib toidab keha, siis luule toidab hinge, vaimu ja sisemist valgust.

Kusjuures need vanainimesed kibuvitsapõõsaste all on päris pilt, mida ma ise nägin. Kui külas oma aknast välja vaatan, on seal suur kibuvitsapõõsas, mille all istuvad vahel vanainimesed. Päris palju kujundeid on nopitud mu küla ümbrusest.

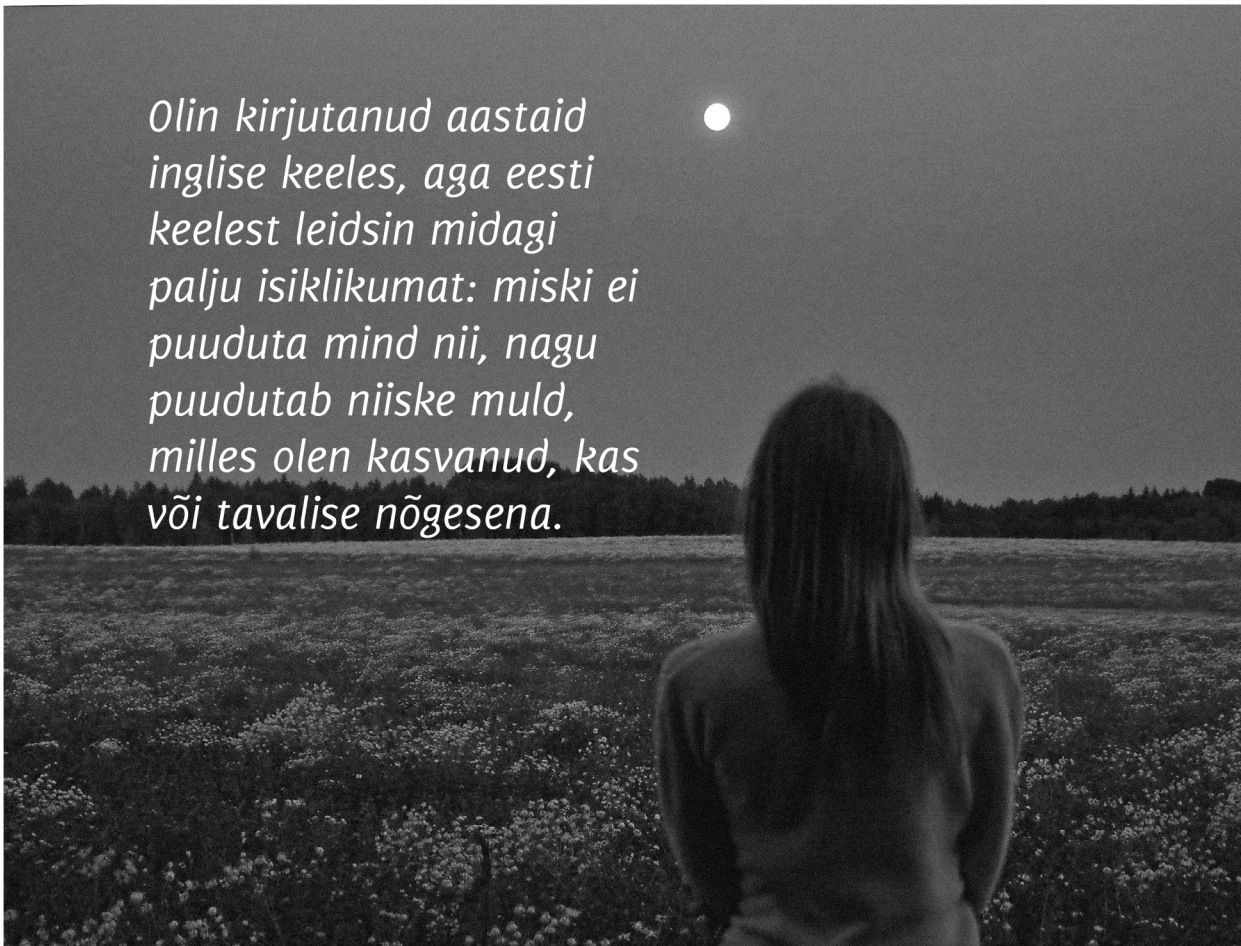

Kas sa tahad, et sinu looming inimestele meeldiks?
Meeldimine ei ole tähtis, tähtsam on autonoomne hinnang. Jacques Lacan arvas, et paljud asjad maailmas käituvad nagu peeglid; nii ei leita kirjandusest mitte autorit, vaid iseend, ning kuna iga isik on ülimalt idiosünkraatiline, siis on arvutult palju ka arvamusi. Seega loodan, et inimesed loevad ja vaatavad mu loomingut ausalt, meeldimine ei ole pigem nii tähtis. Minu meelest ongi kõige parem kedagi ausalt ja sügavalt lugeda.
Meenub, et kuskil soovitati, et luuletajad ei peaks kirjutama enam luuletusi Kuu kohta, neid olevat liiga palju. Mina ei ole nõus, ma arvan, et sellest võidaks veelgi rohkem kirjutada. Mina kirjutan Kuust edasi.

Värske Rõhu 55. numbris debüteerisid ka luuletõlkega. Mis sind Ocean Vuongi loomingus kõnetas? Teil on eri luulemina(d) ja keskkonnad, aga teis on ka midagi väga sarnast. Mingid üleminekud ja kujundid, nagu südame muuseum, emade kleidid, öölt korjatud vihm. Ka hobused, rooste, nälg, käed, videvik. Kurvameelsus.
Arvan, et minu ja Oceani luules on sarnane melanhoolia. Takerdunud mälestused, mida luule aitab ära saata. Kindlasti ei ole luule selles mõttes Lethe või unustuste jõgi, kus mälestused lahustuksid, pigem on see linn, kus nad suudaksid eksisteerida. Aga nii Oceani kui ka minu luules tundub, et see linn on pigem varemeis. Mind paelub Oceani keel, mis ei ole lineaarne, puhas; see on nagu töötlemata mägi, mille tipus on leek. Seal põleb miski, keegi. Viimane lause tundub küll dramaatiline. (*Naerame.*) Keegi, miski põleb …

Kas sul oli mingi konkreetne probleem, mõni sõna või väljend, mille kallal pidid tõlkides eriti palju vaeva nägema, et seda eesti keelde panna?
Ma ei tea, kas mõni kindel sõna, aga kui tõlkida, läheb mingi tunnetus või atmosfäär kindlasti tihti kaotsi, miski, mida on väga raske keelest keelde üle kanda. Üsna keeruline oli originaaltooni tõlkesse joonistada. Keeltel on minu jaoks erisugused ilmad. Eesti keel on täiesti teistsuguse kõlaga ning juba kõla ise muudab tooni ja ilma. Luule muutub teises keeles täiesti teistsuguseks – isegi kui on väga hea tõlge, tekib kaks luuletust. Tõlkimine ei tulegi minu arvates enamasti välja (*naerame*), aga seda tuleb teha, muidu ei saakski need raamatud maailmaga kõnelda.

Miks just inglise keel?
Arvan, et inglise keel sellepärast, et see on keel, milles kirjaniku ja lugejana kõige rohkem kasvasin. Ehk et mu kirjanduslik teekond on kulgenud kõige rohkem inglise keeles: inglise keeles olen lugenud sadu raamatuid, eesti keeles aga palju vähem. Eespool mainitud kirjanikke lugesin samuti inglise keeles. Peale selle on mind mõjutanud reisimine ja väljaspool Eestit elamine. Ent eesti keel kõnetab mind teistmoodi, see on palju isiklikum. Inglise keelega on ikkagi mingi distants – see ei ole nii isiklik kui mu emakeel.

Mulle meeldib su luulekogu pealkiri. Nõgesed on ju nii ahvatlevad taimed. Tulevad kohe meelde kohavad ja metsikud nõgesepuhmad Prahas Vltava kallastel. Samuti nõgesed, millest õde muinasjutus „Metsluiged" üheteistkümnele luigeks moondatud vennale särke punus. Mida nõges sulle tähendab?
Minu kõige armastatumad taimed on tavaline umbrohi. Just nimelt, need on palju huvitavamad kui …

… roosid.

Punased roosid. (*Naerame.*) Umbrohi ei uhkusta. Neid juuritakse välja, kuid nad vohavad edasi. Nad täidavad kitsede kõhud ja vahel meie teetassid, vähemalt minu teetassi. Nõges on miski, mis on leidnud koha mu elu metafoorses aias, mida ma ei rohi. Sarnast lauset kasutasin vist ühes luuletuses ka. Sel suvel käisin Gruusias, kus nõgeste lõhn, mis mind mäekülakeses peatas, oli nii tihke – see oli peaaegu nagu kõne, ta oli sõnu ja mälestusi rohkelt täis. Nõgeses on minu arvates midagi nõiduslikku, taimedel on enda keel või on neil enda nõiasõnad. Või siis mitte, aga ma ikkagi proovin neid lugeda, kuidagi enda luulesse istutada.

Sinu luule lugemiseks on vaja mingit erilist sorti kujutlusvõimet. Minu meelest on see selline luule, mida tuleb osaliselt lugeda kinniste silmadega. Et saaks hästi ja korralikult mõelda ridade üle nagu „või on need nunnad, / nende varjude seelikuääred / riivamas metsikut roosipõõsast?" (lk 13); „videvik põimib pimeduse juuksed lahti" (lk 90) ning „iga hetk on järv, millest tõuseme" (lk 55). Neid peaks justnagu pimeduses maitsma. Kihte on nii palju ja silmad kinni saab neist paremini aru. Kas sina kirjutad ka mõnikord silmad kinni? Kas luuletamine on ohtlik? Valus?

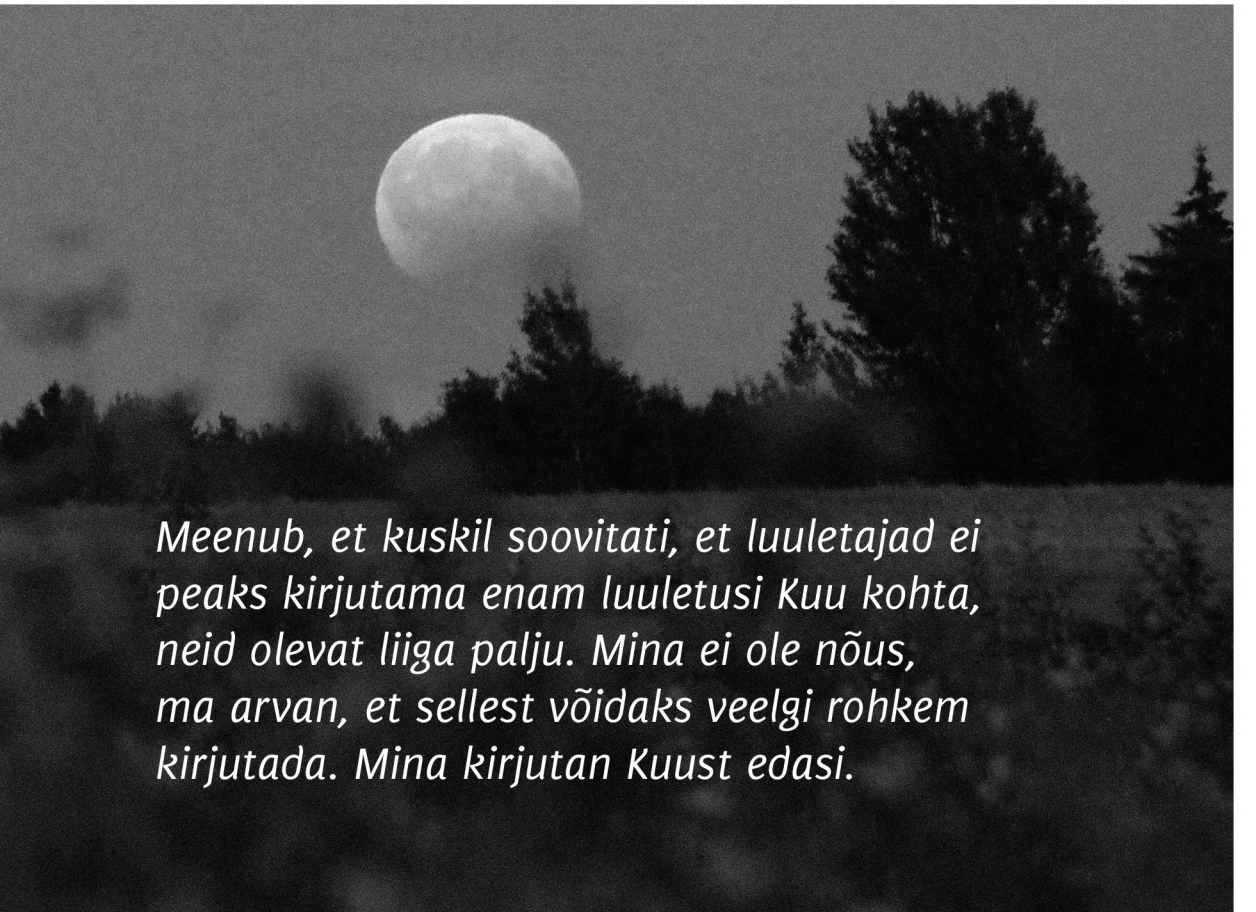

Meenub, et kuskil soovitati, et luuletajad ei peaks kirjutama enam luuletusi Kuu kohta, neid olevat liiga palju. Mina ei ole nõus, ma arvan, et sellest võidaks veelgi rohkem kirjutada. Mina kirjutan Kuust edasi.

Neid võiks kindlasti pimeduses maitsta. Või juua. Enne luuletuse kirjutamist kogun lauseid ja hetki nagu kivisid, kilde, fragmente. Mingil hetkel hakkavad need laused üksteisega kõnelema, nad liiguvad üksteisele ligi – tekivad seosed, niidid, mütseel. Ma ei tea, kas luuletamine on ohtlik, ent usun, et luuletades peab olema julge. Kindlasti on see valus, nagu mäletaminegi on valus. Kuid see on haav, mis tuleks endasse jätta.

Kuidas sa üldse kirjutad? Kas kogu aeg või aeg-ajalt?
Kirjutan iga päev. Kui alles hakkasin eesti keeles kirjutama, siis kirjutasin vahel isegi kolm luuletust päevas. Praegu muidugi enam mitte nii palju, aga see lihtsalt kasvas mu sees ja voolas lõpuks välja. Niimoodi kasvas mu sees ja sai lõpuks välja. Need, mis selles kogus on, kirjutasin vist poole aasta jooksul. Eestikeelset luulet hakkasin üldse alles eelmise aasta juunis kirjutama.

Soovin, et selgitaksid käsi. Käsi, ääretuid nagu luule, mida sa nii sageli mainid. Miks käed teavad esimesena? Võib-olla sul on tunne, et ütlesid luules juba kõik ära, aga minu jaoks jäid küsimused õhku.
Kusjuures aastal 2015 kirjutasin ingliskeelse luulekogu, mida ma ei avaldanud, aga mille pealkiri oli „Book of Hands". Raamat kätest. Seal ilmusid käed samuti korduvalt sümboli või pildi või metafoorina. Käed on jah mingi kaja, mis mind alati leiab, nad leiavad enda teekonna. Minu arust on käed inimkeha üks huvitavamaid osi. Käte tekstuur, eriti vanade käte tekstuur, on nii kaunis maastik. Käed on kõnekad ja ausad, kaitsetud, nad ei oska teeselda. Käed kannavad nii palju, kannavad vett ja lapsi ja … Nad on väga inspireerivad, kaunid.

Su luules muutuvad tavalised käed kuidagi palju suuremaks. Ühest küljest sümboliseerivad need võib-olla tegu, millegi ärategemist, aga teisest küljest minu jaoks nagu päris asjade puudutamist. Kui kirjutamine või kirjandus on pea sees, siis vahepeal on vaja minna kirjutuslaua tagant ära ja katsuda päris asju. Puukoori ja taimi ja kivikesi ja vett ja koorida õunu – nagu su luuletuses (lk 14).
Jah, käed hakkavad hõõguma. Käed on ka osa inimesest, mida nähakse tegelikult kõige rohkem. Iseennast ei näe, aga käsi küll. Ise ollakse enda

jaoks võõrad, aga käed ei ole võõrad. Käed kirjutavad ja kannavad ja annavad.

Mis on need olulised teemad, mille juurde sa luules (või ka elus) alati tagasi tuled? Mingid sõlmed ja puntrad, mida ei saa kuidagi lahti harutatud ning mida tuleb seetõttu üritada üha uuesti ja uuesti.

Arvan, et mu teemad on üsna universaalsed. Kindlasti mälestus, unustus. Valgus, vaikus, loodus, keha. Samuti igavik ja igavus, mis on minu jaoks sünonüümid. Mälestus on põimitud unustusega. Keel vaikusega, loodus taevaga, keha mullaga. See viimane on võib-olla morbiidne … Need on üsna universaalsed teemad, aga universaalsuses võib peituda ka mingi tõde.

Olen sind Instagramis vaadanud (kui tsiteerida AW stuffi). Lood seal hästi poeetilist ja muinasjutulist, vaikset, hääbuvat maailma. Seal on mingisugune igavikuline tardumus, aga ühtlasi voolavus. Mida visuaalne looming sulle tähendab? Mida see kirjutamisele juurde annab?

Siin saan ma veel üht tsitaati kasutada. Ludwig Wittgenstein ütles, et filosoofiat tuleks kirjutada luulevormis. Proovin enda visuaalset loomingut luulega sarnastes toonides käsitleda. Et see puudutaks miskit inimestes, mis on nii sügav, et see on unustatud, kuid samas jäänud alles nagu nostalgia. Arvan, et see ei anna midagi luuletusele juurde, nad on kõrvuti, nad on lahutamatud. Nad on mõlemad mingi tunnetus minus, mille jaoks proovin leida keelt kas läbi pildi või sõna. Seni olen leidnud vaid selle keele varju, kuid ehk on see võimatu nagu valguse tõlkimine.

Mõnikord mulle tundub, et muusikas või visuaalis jõuab olemisele või olemise essentsile lähemale. Mõnikord sõnad lihtsalt jäävad (rohkem) ette. Võib-olla see on kirjainimese viga, aga mingis mõttes ma tunnen, et näiteks muusikas on mingi voogavus, mida sõnad kunagi ei saavuta.

Sa mõtled seda, et heli väljendab paremini kui sõna. Jah, võib-olla tundub kirjakeel muusikalise voogavuse kõrval abstraktsem. Muusika on lihtsam, aga see on selles mõttes ka ausam. Samas on kirjakeel palju keerulisem, ausust on kirjakeeles peaaegu võimatu saavutada.

Millal sa leidsid oma praeguse esteetika, stiili? Või on see selline nii luules kui ka fotodes kogu aeg olnud? Praegu tundub kõik igatahes väga küps ja ühtlane.
Ma ei ütle, et ma selle leidsin; arvan, et see on kindlasti tingitud kohast, kus üles kasvasin. Kõik need põllud ja umbrohud ja hallisegused ilmad … Kui kasvada üles külas, kus ei ole väga palju inimesi, tuleb palju aega üksinda veeta. Kui olla üksi, siis viis, kuidas enda ümbrust tunnetatakse, muutub intensiivsemaks. Selline keskkond ja vaikus ja üksiolek on kindlasti see, mis mu esteetikat mõjutas. Ühtlasi on kõik mu lemmikfilmid ja -muusika udune ja natuke sünge. Ma ei tea, kas mina valisin selle või valis see minu.

Lõpetuseks üks suur küsimus sulle kui noorele inimesele: kas sa tead, kuhupoole tahad liikuda (nii elus kui ka luules)?
Ma olen selle peale mõelnud küll. Mida ma kindlalt tean, on see, et tahan kirjanikuna edasi areneda, sest see on minu jaoks midagi väga tähtsat. Sooviksin avaldada ka ingliskeelse luulekogu, aga sellega ei ole mul kiiret, see võib aastaid aega võtta. Tuleb ise tunnetada, millal on õige aeg.

UKRAINA VIHIK

LJUBOV JAKÕMTŠUK

ukraina keelest Eda Ahi

vanadusse

eit ja taat surid ära
nad surid samal päeval
samal tunnil
samal minutil –
rahvas rääkis, et vanadusse

kärvas maha nende kana
nende kits ja koer
(kassi polnud kodus)
ja rahvas rääkis, et vanadusse

maja lagunes ära
kuurist jäid varemed
ja kelder mattus mulla alla
rahvas rääkis, et need lagunesid
sest olid vanad

lapsed tulid eite-taati matma
Olja oli rase
Serhi purjus
ja Sonja kolmeaastane
nemadki surid ära
ja rahvas rääkis, et vanadusse

külm tuul rebis kollaseid lehti
ja mattis nende alla taadi, eide, Olja, Serhi, Sonja
kes kõik surid vanadusse

6. september 2014, Tšernivtsi

ta ütleb, et kõik läheb hästi

ta ütleb: see kool, kus sa käisid, pommitati puruks
ta ütleb: söök sai otsa, raha pole
ta ütleb: meid võib päästa ainult humanitaarabi valgetest rekadest
ta ütleb: humanitaarabi sai äsja mürsuga pihta

kooli pole
mis mõttes kooli pole?
on ta tühjaks jäänud, auklikuks lastud või maatasa tehtud?
mis sai minu fotost, mis rippus autahvlil?
mis sai minu õpetajast, kes istus klassis?

ta ütleb: mis foto? kellele sinu fotot veel vaja on?
ta ütleb: kool sulas ära – see talv on liiga kuum
ta ütleb: õpetajat pole ma näinud ja ära palu, et teda otsiksin
ta ütleb: nägin su ristiema – teda enam ei ole

põgenege
jätke kõik sinnapaika ja põgenege
jätke maja, kelder ühes aprikoosimoosi
ja krüsanteemidega, mis seisavad verandal
koerad laske maha, et nad ei piinleks

visake see maa kus see ja teine
ta ütleb: ära räägi rumalusi
seda maad viskame me iga päev – labidaga kirstude peale

ta ütleb: kõik läheb veel hästi, küll me pääseme varsti
ta ütleb: humanitaarabi on juba teel

2. detsember 2014, Kiiev

minu esimene luuletus Ševtšenkost

kuidas sa elasid üle selle talve
mil viirused raevutsesid, kilbid käes
otse Kiievi tänavatel
mil 100 sulgkerget hinge
tiirutas tuule käes lumega segi
kuidas sa selle talve küll üle elasid?

kõigepealt algas gripp:
vitamiin C
ACC 200
ja miljoni marss –
kõndimine tugevdab immuunsust
isegi siis, kui ta ei tugevda su riigi immuunsust

pärast oli bronhiit:
Biseptol 480
ACC 200
ja rohkelt vedelikku
veekahuritest
otse meile pähe –
vette kastmine karastab
eriti närve

aga talv ei lõppenud
ta muudkui venis ja venis
nagu roostes torustik
nagu ummik Hruševskoho tänaval
kordus
nagu Ukraina hümn
ikka uuesti ja uuesti
ta oli labürint
raamatutest ja sõnadest
barrikaadidest ja kehadest
tänavatest ja haudadest
nagu kauakestev kopsupõletik
siis kui palavik on 39

ja jõuvarud nullis
siis kui ei tea
mis riigis sa ärkad
ja kas sa üldse ärkad
aga hommik saabub
palavik on 37
Azitro Sandoz 100
Ševtšenko 200
ja ere päike
kuivatab kastet

12. märts 2014, Kiiev

tagasipöördumine

tahaksime tagasi koju, kus jäime vanaks
kus taevas valgub aknasse nagu sinine laine
kus istutasime puid ja kasvatasime üles poja
kuhu ehitasime maja, mis on meieta rõske

aga kodutee peal õitsevad miinid
plahvatuskraatreid katavad sulg-stepirohi ja udu
nii naasemegi kibeda, sõnaahtra, süüdlaslikuna
oleks meil ometi maja ja veidike rahu

kui saaksime seisatada, hingata sisse rõskust
perealbumist rebida välja pildid
me läheme koju, sinna, kus kasvasime
seal ootavad meid vanemad, hauad ja seinad

läheme kas või jalgsi, isegi paljajalu
ja kui ei leia kodu eest sealt, kuhu jätsime
ehitame kodu aprikoosipuude kohale
sinisest taevast ja lopsakatest pilvedest

6. ja 8. märtsil 2015

Ljubov JAKÕMTŠUK

kuidas ma tapsin

minu sugulusliin on nüüd korraga ka telefoniliin
kõiki mu sugulusliine kuulatakse pealt
neile pakub huvi, keda ma rohkem armastan, kas ema või isa
neile pakub huvi, mis haigus on mu vanaemal, kes ütleb torusse: oi, oi-oi
neid intrigeerib, mida arvab mu õde oma poisist
kes varem käis minuga

kõik mu telefoniliinid jooksevad nüüd veres
mu verd kuulatakse pealt
neil on vaja teada, kui mitu protsenti sellest on ukraina
poola, vene oma ja kas on ka mustlasverd
neil on vaja teada, kellele olin doonor
neil on vaja teada, kas on kukkunud hemoglobiini tase või katus mu pea kohal
ja kas rakumembraanist oleks võimalik moodustada piire
minu ja mu ema vahele on kaevatud sadu haudu
ja ma ei tea, kuidas neist üle hüpata
minu ja mu isa vahel lendab sadu mürske
ja ma ei oska vaadelda neid nagu linde
minu ja mu õe vahel on keldri metalluks
millele on labidas risti tõkkeks pandud
minu ja mu vanaema vahel on palvetest paravan –
õhukesed siidised seinad, mille tagant midagi ei kuule, mitte tuhkagi

perekondlike sidemete hoidmine on tõesti lihtne
ja väga odav, kanda oma telefoniarvele unetust ja rahustust
kuulates võõrast verd, mis on klapid pähe pannud, joovastun
eriti kui mu enda veri muundub püssipauguks:
pahh!
!

10. august 2014, Kiiev

roomik

ta sõrmed on ära külmunud ja tõmbuvad kokku
kinnas kukub maha
kukub otse asfaldile
ta sõrmed värisevad tuule käes
nagu sügisesed lehed
kui jalge eest roomab läbi tankiroomik
tema tütre jalge eest
just nagu röövik

kaks tüüpi tulevad ja käsivad
panna käed kokku, nagu plaksutaks
vaatavad korra passi, vaatavad veel
katsuvad tema karedaid sõrmi
ja leiavad põletusarme, kõigest põletusarme
nimetissõrmelt, kus võinuks olla
snaipripüssi jäetud mõhn
nad ütlevad: tema kutsungi
aga võib-olla ka mitte tema oma –
litsnaine

nad kisuvad tal riided seljast
vahivad teda
panevad pikali
panevad teda
heidavad nalja
üheksakesi
(see on naise lemmiknumber)
sinistes kitlites
(tema lemmikvärv)
auklikes botastes
(tema lemmikjalatsid)
üheksakesi
ühe kohkunud
mitte litsi, vaid naise kallal

aga väike tüdruk on tõmbunud kõverasse nagu kringel

ta vaatab ega nuta
ta tõstab ema kinda üles
topib suhu nagu koer kondi
ja vaatab, kuidas röövik-roomik õgib nende rohelist linna

19. september 2014, Kiiev

KATERÕNA BABKINA

ukraina keelest Eda Ahi

*

Suvi on pikk. Kas kuuled, me elame igavesti.
Aprikoose on aina rohkem, metsik münt vohab,
poeb läbi asfaldi linna veerel ja kajakad tõusevad mitmekesi,
ikka tõusevad õhtuti lendu estuaari kohal.
Suvi on otsatu. Vaata – õunad ja pirnid ei lõpe,
öeldakse: maailmasõjast saati pole olnud pirne nii palju.
Meri toob öösiti klaasitükke ja roosasid mõtteid,
ta nagu jätaks meile vihjeid, siis jälle tervitab valjult.
Suvi on ümar, just nagu pähkel, ei anna välja
oma saladusi – temast läbi ei hammusta keegi.
Mis meile sest, et pirnipuud kannavad nii palju vilja,
meie kaks ju kunagi otsa ei lõpegi.
Suvi on kõikjal. Keegi meist ei pea valikuid tegema iial.
Kõik, mis tal on, jääb – see tähendab, et kõik on ju õige, eks.
Suvi on suuremeelne. Surm ei saagi meid ära viia.
Kõik saavad päästetud, öeldi. Kõigile antakse andeks.

*

Kord algab aprill ega lõpegi kunagi ära.
Ploomid ja kirsid õitsevad sinu ja minu hoovis,
koidikul pärast pidu karjuvad hullunult linnud.
Ei tule vihma ega lund, pole kiilasjääd, dollari kurss püsib särav,
kuumus ei tüki peale, ei lämmata, mu kannatust ei proovi.
Mitte kellegi pärast ei ole kurb, valu ei pitsita rinnus.
Aprillikuu algab – aknad paistavad läbi,
kavatsused on siirad,
naeratavad kullerid toovad lilli ning lapsed, rõõmsad ja taltund,
naasevad kevadvaheajalt helgesse kooli.
Sa ei tule minu korterist iialgi oma asju ära viima
ning äsja seina pandud bordüürid kunagi ei koltu,
raamatute ja plaatide virnu ei tulegi jagada pooleks.
Ükskord algab aprill ja kestab terve igaviku.
Talvel murtud viirpuuoks ajab võrseid, ei närtsigi ära,
ja kodus on alati küllalt vürtse,
puuvilju ja alkoholi,
kui tuju, võin sulle helistada
ja keegi ei pea seda imelikuks.
Siis pole enam vaja unistada sellest,
mis saab pärast,
vaid lihtsalt hingata välja, tarduda ja tänada kõige eest, mis oli.

*

Taevase sadakonna mälestuseks

Kui sured, siis pea meeles kindlasti:
pole kahtlust, et hea võidab alati,
kuigi seda märgata pole kerge;
et kuskil on ikka hõbejad puud ja magus jõesina
ja et ainult see, mille ära andsid, on alatiseks sinu,
isegi siis, kui see on ainus, mis sinus on helget;
et armastada pole valus ega hirmus ka siis,
kui armastus teeb valu ja hirmutab,
nii et pääsu mitte kuskile pole.
Ja et iial ei maksa mõteldagi,
kuidas pärast sind teised elavad-surevad nii,
et ei teagi, kes sa olid.
Ka siis, kui – ootad seda või ei – see minut tuleb,
linnas, kus ilmselgelt liiga palju kõike põleb,
maal, mis sinust liiga palju tahab,
lausu kiiresti oma armsate nimesid
ja ka nende, kes armastavalt su jälgedesse astuvad, pimesi,
ning ära löö silmi maha.
Igavene au on läbi aja valguvad
peenikesed kiired,
helesinised hääled, õhus armsa helina kaja,
võõrastes pupillides kuldne sära.
Endale tasub laulda, kui sa sured, just siis
tasubki: elu voolab elusse, vihmaks saab merigi,
ega lõpe, ei lõpegi ära.

*

... ära unusta pidada meeles ka neid,
kes pole sulle sugugi kallid,
kes pole sind hoidnud ja armastanud
ega aidanud sind üle ühestki mäest.
Kui vähegi saad, ka nende eest palu,
keda nimetad vaenlaseks või pilad,
ja muidugi nende, kes on nõrgad või kurjad,
mitte sellised, nagu võiks, mitte nagu sina.
Kindlasti maini ka neid,
kes on merel, aias, põllul või kinos,
kes hüppavad, istuvad, lamavad või kukuvad,
kes on esimest korda lasteaeda teel,
kes põlevad põrgus, kes pirukat teeb,
kel seljas uus ülikond või kes lõi katki akna,
kes ütles, et saab tehtud, aga ei suutnud,
kes ei teadnud kuhu ega näinud kus.
Hea, kui nimetad neid nimepidi,
et paludes mitte kaotada järge –
naist, kes on siiani ihuüksi,
meest, kes remondib me katust,
teda, kes iga päev autot valesti pargib,
teda, kes paremal küljel magama jääb,
teda, kes treppidelt talviti lahti lööb jää,
teda, kes seljatas hirmu, teda, kes langes lahingus.
Öine tuluke põleb su kohal,
toas on vaikne, ja hoovis.
Nüüd oled klaar, kerge, ei kellegi oma,
pisem kui sitikad, peenem kui kaste –
voola nüüd, oja; pähklipuu, võrsu;
lenda tema juurde, kes ootab mäel,
ära unusta, ära eksi, kõikidest räägi
ja kõigi eest ühtviisi palu.

*

Kõik hea saab miskipärast nii kiiresti otsa –
teda peos ei jõuagi hoida,
rääkimata lausumisest,
ja juba ongi august, raske ööliblikas aknasse lendab,
ripub nagu kinnipüütud kala võimsa konksu otsas,
aga soove täidab ainult valikuliselt.
Sinises karbis on tõesti juba palju suveimesid tallel,
mida me pole ära söönud või avanud õigel ajal.
Algab õhtuste sviitrite aeg, suurte ja jahedate lillede,
küpsete õunte ja tundide aeg,
mil rääkida üldse ei taha –
kuigi võib-olla isegi tahaks, lihtsalt ei tea millest.
Need, kes on sellesse suvesse jäänud, astuvad välja tasa
nagu varjud üle halvatud põldude ja rusudes linnade,
nende järel tõusevad süttides õhku tuulekeerised, tuisud,
ja kaovad siis pritsmetesse, aga meie õppisime elama ja hingama
teadmisega, et kõigest sellest meile tõepoolest piisab.
Kõiksugu lolluste tarbeks jääb alles veel mõni päev,
kleepuva arbuusimahla ja pisarate,
lennukite jaoks – ja Lõuna-Ukraina trassi.
Ja polegi erilist vahet, kuhu minna, ega?
Varsti käivad tudengid pikkade seelikutega
ja soojalambid on igal suveterrassil.

OLEH KOTSAREV

ukraina keelest Eda Ahi

*

Kahvatu kaunitar, revolutsionäär,
Nagu lumi,
Nagu kuu,
Kuumaks aetud,
Saja Fahrenheitini üles köetud.

Ja sadu petitsioone
On tal kotis,
Ja ta ei karda suitsetada
Kasti otsas, täis Molotovi kokteile.

See tahm lumel –
Keelte esimesed tumedad
Kevadesõnad valgel jõel,
Me istume,
Püüame miskit veel laulda ...

Kuule, kas me homme siis ei saagi kokku?
Arstipunktis või siis maha põlenud bussi juures,
Soojal ja päikeselisel küljel?

Kuid tema jääb vastuseks magama –
Esimest korda kahe päeva jooksul –
Ja lähedalt ta juuksed
Lõhnavad suitsu järele
Ja ta pehmeil huulil
Helgib mahlatilk ...

Võrreldamatu

„On alles lumi!
Sellist lund ei saagi millegagi võrrelda,
Kõike on hoopis vaja võrrelda temaga.”
Mõtlesin, kui me Lazutkiniga
Ronisime postindustriaalses tehaserajoonis
Läbi hangede.

Eelviimased valguskiired, rahumeelsed koerad.
Veebruari viimased päevad. Tilluke jõgi.
Puud. Korstnad. Rööpad. Kirjatähed.
Millega küll kõike seda võrrelda?
Näiteks võiks proovida võrrelda
Pooleli jäänud hüljatud kolmekordseid majakarpe
Prillide odavmüügiga.
Võib kah, aga miski pole päris see.

Siis märkasin, kuidas soojuselektrijaamast
Reaktiivkiirusel
Tossas valget auru taevasse,
Imelist hiigelsuurt suursugust auru
Suurepärasesse taevasse.

Kas see võiks meenutada,
Kuidas hai hammustab sukeldujat vee all
Ja tema veri voolab kiiresti keereldes?
Ei, vaevalt küll. Võib-olla ainult siis, kui oled täiesti täis?

Milline päev!
Milline kokkusattumus!
Miks see kõik ometi midagi ei meenuta?
On see siis tõesti nii kordumatu –
Vanamemm keset tehaseid, sõbra karvamüts,
Lõputult kauge trammipeatus?
Täna keelduvad paigad olemast sümbolid.
Olendid ei ava eruditsiooniuksi.
Asjad ei tõmba ligi filosoofilisi kontseptsioone.

Võiks niisama lihtsalt kirjutada,
Et need siin on kollased majad,
Mis enne lammutamist jäeti ilma elanikest.
Nad on nagu mahajäetud või väljavisatud armastused,
Mis pole täidetud mitte soojuse,
Vaid rämpsu ja mööblijuppidega.

Aga ei, tulge parem ise, tulge aga,
Vaadake, kuidas paistavad hiljaaegu maha jäetud majad,
Kiigake pööningule,
Küsige patrullidelt järele,
Kuulake kurdistavaid vareseparvi,
Kes nokivad vaimustunult puuvõõrikut –
Kõige ilusamat
Igihaljast Ida-Euroopa lille.

Konkurents

tühjal maanteel
külma veega järve
prügimäe
ja liivase-juurese metsa vahel
korraga kaks naist
müüvad lilli
ei-tea-kellele

näed nüüd –

ka siin pole pääsu
konkurentsi eest

Me jääme ellu

Armastust on kombeks ülistada olude kiuste,
Headust, mis ületab piirid,
Hüppeid vastu tuult,
Aga ärgem unustagem neidki,
Kel on eriline huvi head teha,
Kellega olud ja hoovused teevad koostööd,
Kes katavad teiste seljatagust, et päästa iseennast.

Vaadakem näiteks mikrobussi juhti,
Kes möödus sildist kirjaga „Trostjanetskõi rajoon",
Juht, kes alla lastud akna kaudu joob
Teed, mis on tehtud teravilja-, liikluse-, tehase-, maantee- ja okaspuulõhnadest,
Kuulab raadiot ja püüab kogu jõust
Jõuda sihtkohta kiiresti
Ja nii, et mitte keegi ei sureks – ei tema ega mõni reisija,
Et ellu jääks habemega mees,
Et keset rususid ei otsitaks taga
Noormeest, kes hoiab kramplikult käes õllepudelit,
Ega kaetud peaga naist,
Et ellu jääks noormees, kes mõistis – vähemasti iseenda tarbeks –,
Mida sümboliseerivad trammid Kira Muratova filmi lõpus
(kui peatuda trammil kui lootuse sümbolil,
siis filmi lõpus muutub ta justkui heaks,
mis kinnitab: „Kõik on kombes."),
Et ellu jääks neiu, kes kuulab muusikat,
Ja korrapealt tekib tal tahtmine saada
Taevalaotuseks – läbipaistvaks tuuleks,
Mis on tulvil teravilja-, liikluse-, tehase-, maantee- ja okaspuulõhnu,
Raadio küsib: „Kas tead, kuidas valutab?"
Ja mõttes vastavad kõik: „Ei tea",
Aga otsustav juht ütleb koguni valjuhäälselt: „Ei, ei tea."

Jätkem ta õige sellisena meelde ja armastagem teda,
Pildistame teda ja trükime foto välja
Retrostiilis
Kolletunud ja kortsus paberile.

Paneme selle pildi kummutile
Ja ütleme: „See on mu vaarisa!"
Aga miks on ta kiilakas ja tätoveeritud?
No aga ta oli näitleja,
Just nii, ta mängis
Püstihullude teatris.

SÕDA LÕHUB KA SÕNU

INTERVJUU LJUBOV JAKÕMTŠUKIGA

Eda Ahi

„Natsioon on narratsioon," on kirjutanud Ljubov Jakõmtsuk, tänapäeva ukraina luule üks kirkamaid hääli ja riigi murrangulise ajajärgu mõtestajaid-sõnastajaid. Aastal 1985 Luhanski regioonis sündinud Jakõmtsuk on avaldanud mitu auhinnatud luulekogu, sealhulgas rohket vastukaja pälvinud „Donbassi aprikoosid" (2015). Lisaks kirjutab ta filmistsenaariume, proosat ja esseistikat. Kohtume virtuaalselt, et rääkida kirjutamisest, keelest, Ukraina kirjandusmaastikust, kuid ka sealsest poliitilisest ja julgeoleku seisukorrast.

Kuidas sa kirjutama hakkasid? Kuidas sa üldiselt kirjutamisse suhtud – on see pigem kutsumus või kohustus, meditatsiooni- või teraapiavorm, õpitav oskus või hoopiski miski muu?

Hakkasin kirjutama väga vara, üheksa-aastaselt. Tol ajal tegelesin peale kirjutamise ka eksperimentidega taime- ja loomariigis, näiteks süstisin saialillelehtedesse teiste taimede mahla või lõikasin lahti vihmausse ja jälgisin nende regeneratsiooni – ootasin aega, mil nende pea kasvatab endale saba. Minu esimesed luuletused rääkisidki tollest loodusilmast. Jumaldasin kooli ajal bioloogiat, aga kirjandusõpetaja oli minu vastu lahkem, nii et kõike, mida ma ei saanud luua bioloogiatundides, lõin hoopis

tekstides. Kujutlusvõimel on siiski vähem piiranguid. 13-aastaselt avaldasin esimesed tekstid ja neile tekkisid esimesed lugejad – see kõik kisub väga kaasa, tahaks veel. Juba hakkasingi mõtlema kirjutamisest kui enda tulevasest ametist. Nii see praegu ongi, elan sellest, et kirjutan ilukirjanduslikke tekste (peamiselt luulet ja filmistsenaariumeid). Oskan kirjutada tellimuse peale etteantud teemal ega näe selles midagi laiduväärset. Näiteks kirjutasin hiljaaegu luuletusi šveitsi režissööri ja koreograafi Thomas Mettleri filmi „Some men must die" tarbeks, tekstid on füüsilise teatri põhjal üles ehitatud. Aeg-ajalt kasutan kirjutamist, et maksta kätte neile, kes on mulle liiga teinud, aga see on juba lisafunktsioon. Mul on nimelt hea mälu ja mulle jäävad meelde sõnad, millega mind solvatakse, nii et hiljem kasutan tekstides tegelikke tsitaate. Seega on kirjutamine minu jaoks nii töö, nauding kui ka võimalus solvangute eest kätte maksta.

Kuidas sinu luuletused sünnivad? Kuidas vormuvad sinu raamatud?

Luulet kirjutades inspireerib mind tihti ärritus. On mingi kindel probleem, mis mind väga ärritab, seega tahan kõik paika loksutada või näidata probleemi absurdsust. Võib öelda, et mind tõukab tagant sisemine konflikt. Seepärast on mu luules palju hääli, mis räägivad iseenda eest. Kui kirjutan eraldiseisvaid luuletusi, mõtlen sageli raamatu kui terviku peale; mõtlen, kuidas konkreetne luuletus kogusse sobituks; sellele, kuidas avaneb teema igas kogu luuletuses. Nii et kui suurvorme võib võrrelda sünniga – kõigepealt kannad endas, pärast tood kirjutades ilmale –, siis luuletused sünnivad tavaliselt ilma raseduseta. Poeemid on aga erand, nendega on sama lugu nagu suurvormidega.

Raamatu „Donbassi aprikoosid" eessõnas märgid, et luuletused sõjast saavad olla üksnes lihtsad, ilustamata, justkui lagunevad, aga mitte veel lõpuni ära lagunenud. Milline on sinu arvates vormi ja sisu vastastikune mõju?

Vorm on mulle sisust olulisem. Kirjandus on juba ammu töötanud läbi kõikvõimalikud inimkonnale tähtsad teemad ja on lihtsalt võimatu sellelt väljalt midagi uut leida. Milleks siis üldse tekste juurde toota, kui on võimalik avada Homerose või Aristophanese teosed ja kõik juba sealt eest leida? Kirjanikule, kes valdab hästi teemat, mille tema eelkäijad on juba läbi töötanud, on jäänud üle töötada veel vaid vormi kallal. Küsida eneselt, milliste sõnadega sellest rääkida, milliseid kunstilisi võtteid tarvitada (või

püüda neist hoopis vabaneda), milline võiks olla struktuur ja rütm. Kui kujutada sisu ette taevana, siis sõltub see, milline taevas parasjagu vaatajale paistab, sellest, kas vaadata taevast akna kaudu või minna välja ja heita pea kuklasse; või isegi sellest, kas tegu on ümara või nelinurkse aknaga, kas pilk tõstetakse linnas või stepis. Vorm on tööriist, mis loob reaalsest maailmast kunstilist maailma. Sõjaluules töötataksegi vormiga teistmoodi kui luules, mis räägib näiteks armastusest. Püüdsin sõnade kaudu näidata, kuidas laguneb tõelus, kuidas sureb kogu mu tegelik maailm. Tuli ette, et andmaks edasi vajalikku emotsiooni lugejas või kuulajas, tuli lammutada isegi sõnu.

Sinu keelekasutus on väga osav ja kõlab tõesti ilmekalt sisuga kokku. Kui palju sa teadlikult keele kallal tööd teed – kas teed seda kirjutamis- või toimetamisfaasis? Kui palju sa oma tekste toimetad?

Tänan lahkete sõnade eest. Luulekeel peaks minu arvates olema loomulik – mitte raamatukeel, vaid just selline, nagu inimesed igapäevaelus kasutavad. Püüdlen alati sellise keelekasutuse poole. Tavaliselt kirjutan luuletust tunni või paar, järgmisel hommikul tulen selle juurde tagasi ja tegelen toimetamisega. Teksti toimetades loen selle alati kuuldavalt ette, sest isegi vabavärsil peab olema rütm, oma helimuster. Toimetada võin nii kümme minutit kui ka pool tundi. Peaasi on mitte lasta käest õiget hetke teksti lõpetamiseks, mil on veel meeles hoog, mis selle kirjutamise ajal tekkis.

Eestis tõuseb aeg-ajalt ikka pinnale arutelu selle üle, miks me vajame omaenda kirjandust ja eestikeelseid kirjanikke. Mis on rahvuskirjandus ja miks on rahval vaja oma kirjandust?

Võimalik, et see küsimus tekib kirjandusruumides, mida nimetatakse väikeseks. Meile tundub alati, et meil pole sama palju häid tekste kui suurtes kirjandustes ja see tekitab rahulolematust iseendaga. Kuid kirjanduse peamine funktsioon pole selle paljusus, vaid emotsioonide tekitamine. Mõistame, et suurimaid emotsioone tekitavad tekstid, mis räägivad meist endist. Selles seisnebki tõlke- ja rahvuskirjanduse erinevus. Mitte ükski suur kirjandus ei kirjuta meile meie kogukonnast nii, nagu seda teeme me ise. Varem elasid *homo sapiens*'id väikestes 100–150 inimese suurustes kogukondades, kus kõik teadsid üksteist nägupidi ja ühised huvid tekkisid vahetute kontaktide kaudu. Kui kogukonnad kasvasid, hakkasid seda funktsiooni täitma religioon, riik ja kultuur. Võib ju importida juustu,

külmkappe ja gaasi, ent pole võimalik importida omaenda probleemide mõtestamist, peame seda tegema kohapeal.

Muidugi tekib rahvuskirjanduse puhul veel keeleküsimus. Eestis arutletakse aeg-ajalt, kas näiteks eestivene kirjandus on samuti eesti kirjanduse osa. Ehk jagaksid mõtteid sel teemal Ukraina kontekstis?
Sama arutelu käib ka Ukrainas venekeelse ukraina kirjanduse üle. Mulle meeldib kaasav lähenemine, mis on omane tšehhidele ja poolakatele. Esimesed peavad omaks saksakeelset Franz Kafkat, teised inglisekeelset Joseph Conradit. Samamoodi on normaalne, kui ukrainlased peavad ukraina autoriks Nikolai Gogolit, kes tegi toona karjääri, kasutades tööriistana vene keelt, sest see hõlbustas tema kirjanikuteed. Mõni nende autorite seast valib teatud maa enda elupaigaks, valimata selle keelt – hiljem aga hakkab kirjutama selle maa keeles, kus elab, sest kohaneb uue keskkonnaga. Mõni elab edasi oma kodumaal, aga valib suure kirjanduse ja kirjutab just seepärast vene keeles; mõni aga kirjutab lihtsalt oma esivanemate keeles ega püüagi midagi muuta. Ometi on see lihtsalt konjunktuur, mitte kuritegu.

Milline on Ukrainas luuletajate ja luule kuvand ja roll? (Ääremärkus. Pean tunnistama, et ma pole iial näinud, et luuletajaid – sealhulgas neid, kes tegutsesid rohkem kui sajandeid tagasi – tõstetaks rokkstaari staatusesse nii nagu Ukrainas. Näiteks Eestis ringi vaadates tundub aeg-ajalt, et 19. sajandi luuletajate peamine funktsioon kipub olema klassiruumides igavlevate õpilaste piinamine.)
Ukraina publik hellitab oma autoreid tõesti väga. Luuleesinemistele või muusika- ja luuleõhtutele koguneb sageli sadu inimesi. Olen täheldanud, et see on seotud Ukraina ühiskondlik-poliitilise seisukorraga. Luule muutub populaarseks just siis, kui riigis kahaneb majanduslik heaolu ja kasvab probleemide hulk, millega ühes kasvab ka valede hulk poliitikas. Näiteks algas praegune luulebuum Ukrainas Venemaa agressiooniga Krimmis ja riigi idaosas. Luuleesinemistele väikelinnades kogunes 800-päiseid publikuid, ka mina olen sellise publiku ees esinenud. Inimesed nõuavad küsimustele vastuseid ja kuna neid ei paku poliitikud ega meedia, pöörduvad nad literaatide poole.

Hea ja halb, mis on Ukrainas viimaste aastate jooksul toimunud (Euromaidani liikumine, sõda Venemaaga Ukraina idaosas, muutused poliitilises seisukorras), on paljusid eestlasi siiralt puudutanud, üldiselt jälgitakse meilmail sealset olukorda tähelepanelikult. Samas kohtab ka kimbatust. Kuhu on Ukraina teel, mida oodata, kuidas abiks olla? Mida tahavad ja arvavad praeguses seisukorras Ukraina inimesed?

Mul on väga hea meel, et Eestis on huvi Ukrainas toimuva vastu, ja ma mõistan, et see tuleb osalt meie ühisest ajaloost, meie iseseisvuspäevade vahel on ju kõigest paar augustipäeva[1]. Seega arvan, et eestlased mõistavad ukrainlasi hästi. Mulle tundub, et ukrainlased tahavad, et sõda ükskord ometi lõppeks ja et Venemaa ei sekkuks enam meie asjadesse, püüdes okupeerida ja annekteerida järjekordset tükki meie territooriumist. Samuti tahetakse, et Ukraina areneks eelkõige majanduslikus mõttes – et sellest saaks riik, kust ei taheta mitte lahkuda, vaid kuhu tahetakse jääda. Seepärast tahame eelkõige hoida Euroopa-kurssi. Kõik muud probleemid on teisejärgulised.

Oled märkinud, et nimi Donbass on viimastel aastatel omandanud negatiivse konnotatsiooni. Mida tähendab Donbass sulle, kes sa sealt pärit oled?

Donbass on Luhanski ja Donetski oblastite tööstuslik osa, kus on hiigelsuur stepp ja maa-alused tänavad, mis on moodustatud kaevandusšahtidest. Suviti on seal kohutavalt palav ja ilus, talviti aga väga lumine ja valge. Mind kurvastab väga, et minu lapsepõlvemaa on praegu varemeis ja okupeeritud. Et mürsk on purustanud minu vanaema maja ja minu vanemate maja on röövinud sõjard, kes kolis sinna elama pärast seda, kui vanemad lahkusid. Olen väga rõõmus, et kõik mu lähedased on pääsenud, sealt ära toodud. Kui paigaga, kus kasvasid, juhtub midagi niisugust, on tunne, nagu kuskil kaugel oleks keegi lähedane suremas ja sa ei saa teda ravida ega tema kõrval olla. Nii on minu koduse Donbassiga praegu.

Lõpetuseks: millised on sinu lugemissoovitused uudishimulikele lugejatele välismaal, kes sooviksid teada rohkem Ukraina luule ja kirjanduse kohta üleüldiselt?

1 Ukraina iseseisvuspäev on 24. augustil 1991 ehk neli päeva pärast Eesti taasiseseisvumist.

Soovitan alustada niinimetatud praegusaegsest klassikast. Romaanide seast väärivad lugemist eelkõige Juri Andruhhovõtši „Moskoviaad", Serhi Žadani „Depeche mode" ja Andrei Kurkovi „Piknik jääl". Mis puutub luulesse, siis võiks soovitada väga paljusid autoreid, sest nagu juba mainitud: luulega on meil asjalood tõepoolest võrdlemisi head. Soovitan alustuseks Mihhailo Semenko, Vassõl Holoborodko ja Vassõl Herasõmjuki luulet, sest nemad on tõelised hiiud.

OLIVER ISSAK

Igavus. Igatsus. Ma igatsen sind. Sind. Jah, sind. Seal. Neljandas reas. Natukene eespool. Paremat kätt. Ei, mitte teie. Mitte teie. Ka teie mitte. Kahjuks. Sina. Jah, sina. Seal. Neljandas reas. Koht kakskümmend seitse. Ma igatsen sind. Igatsen sind. Tule siia. Tule minu kõrvale. Minu juurde. Tule üle inimeste. Tule üle. Üle peade. Ei. Ma tean. Aga mis siis. Mis siis. Vahet ju pole. Lõppkokkuvõttes ei ole vahet. Lõppkokkuvõttes ei ole ju mitte mingit vahet. Mitte mingit. Lõppkokkuvõttes on niikuinii lõpp. Lõppude lõpp. Lõpu lõpp. Seega tule. Tule üle peade. Üle peade jah. Astu peale. Astu nende peade peale. Otse peade peale. Astu julmalt. Räigelt. Selgelt. Kindlalt. Nagu mätaste. Märgade mätaste peale. Pokude peale. Astu nende pokude peale. Ja tule siia. Tule siia. Sina. Seal neljandas reas. Ei ma ei ole hull. Ma igatsen sind. Sinu järele olen hull. Hull sinu järele. Tule nüüd. Tule nüüd, hull. Hull! Ära astu inimeste peale! Peade peale! Hull! Idioot! Ma tegin nalja! Ainult nalja! Ma olen ju näitleja! Idioot! Mul on ju naine! Ja lapsed! Kaks poega! Poega! Mõistad? Kaks poega! Ja naine! Hull! Kao! Kao välja! Kao tänavale! Värdjas! Ilge värdjas! Munn! Vitt! Mine ära! Mine ära! See ei ole normaalne! See ei ole normaalne! Mis toimub? Kuidas? Ei! Ma ei usu seda! Jumala eest! See on ju teater! Neljas sein! Neljas sein! Mõistad? Saad aru! Meil on ju neljas sein! Ma ei näe sind! Tegelikult ei näe! Need on ainult sõnad! Ainud sõnad! Etenduses! Saad aru? Need pole minu sõnad! Mina ainult ütlesin need! Ainult ütlesin need sõnad välja! Lihtsalt tõin kuuldavale! Artikuleerisin! Ja kõik! Ma ei tea isegi, kes on autor! Ma olen ju ainult näitleja! Näitleja! Saad aru? Mõistad? Mina ei vastuta! Ja ma ei näe ju mitte midagi! Prožektorid on mul otse näos! Ja neljas sein on ees! Sa ei saa ju läbi neljanda seina tulla! See on võimatu! Teater ei tööta nii! Teater käib teistmoodi! Ja mul on ju naine! Ja lapsed! Ja ämm! Mul on ju ämm! Saad aru! Ma olen abielus! Abielusisene ämm! Mõistad? Saad aru? Sa ei saa aru! Sa ei saa mitte millestki aru! Lõpp! Etendus on läbi! Kõik! Minge ära! Minge kõik ära! Tõmmake eesriie ette! Kuradi mättad! Tõmmake see eesriie ette! Kurat! Raisk! Tõmmake see eesriie ette! Tõmmake ette! Kohe! Läbi on! Kõik! Otsas! Lõpp! Null! Nullpunkt! Nullpunkt on käes! ~~Margus Karu on surnud.~~

Petma. Ma petsin kord. Üks kord. Viimast korda. Ma luban. Rohkem ei peta. Andesta. Miks? See oli vaid iha. Seksuaalne iha. Mitte midagi muud. Ma armastan sind. See oli ainult iha. Seksuaalne. Ei olnud armastus. Oli küll ilus, muidu poleks olnud iha. Aga sina oled ilusam. Sest iha oli. Sest ta oli ilus. Aga sina oled ilusam. Aga ta oli ka ilus. Natuke koledam, aga ikkagi ilus. Ja iha oli. Sellepärast oli ka seksuaalne akt. Aga ainult korra. Aga ainult seksuaalne iha. Ei olnud armastust. Lihtsalt iha. Ma armastan sind. Päriselt. Teda ei armasta. Ainult ihalen. Ihalesin. Ei, ma ei ole temaga rohkem kohtunud. Ei ihale enam. Sõnad läksid sassi. Emotsionaalne hetk. Jah. Emotsionaalne hetk on. Sellepärast läksidki sõnad sassi. Ma armastan sind. Miks sa ei usu? See oli ainult seksuaalne iha. Ainult akt. Ei olnud armastus. Armastus on midagi muud. Ma ei tea. Ei, ma ei tea, mis see on. Aga see ei ole seksuaalne iha. Või noh, on küll, aga midagi on veel. Jah, midagi on veel. Ei ole ainult iha. Iha on kogu aeg. Kogu aeg. Ei, ma ei tee seda uuesti. Ma luban. Jah. Ma armastan sind. Ei. Ei. Ei. Ei. See oli ainult iha. Jah, seksuaalne iha. Päriselt. Ma ju ei valeta. Ei. Ma ei valeta. Päriselt. Ausalt ei valeta. Ei, see ei ole aus vale. On vaid aus. Jah. Jah. Armastan. Usu mind. Usu. Raisk.

Kodu(s)

Keera kõvemini. Keera võtit. Uks on kinni kiilunud. Lükka. Ei, tõmba. Sorri. Kõvemini. Tõmba kõvemini. Veel kõvemini. Jõnksuga. Tõmba jõnksuga. Nagu mootorsaagi. Nii. Aa. Ikka lükka. Vabandust. Minu viga. Lükka-lükka. Kõvemini. Uks käib raskelt. Jõnksuga. Lükka jõnksuga. Vot nii. Täpselt. Väga hea. Lükka täitsa lahti. Mul on suured kotid. Jah. Väga naljakas. Suured kotid. Jah. Aitäh. Aitab küll. Pane nüüd uks kinni. Jah. Täitsa kinni. See käib raskesti. Raske uks on. Lükka kinni. Kõvemini. Jõnksuga. See käib jõnksuga. Nii nagu lahti tegid. Jah. Väga hea. Lukk ka kinni. Väga hea. Sa oled tubli. Jah. Sina. Oled tubli. Mul. Oled mul tubli. Jah. Sina. Tubli oled. Naine. Raisk.

Ärge tulge. Palun ärge tulge. Ärge tulge lähemale. Ma palun. Ma ju palun. Palun! Palun! EI! Ma ei taha. Ma tõesti ei taha. Mul on juba olemas. Jah, mul on see juba olemas. Ma ei tea kus. Ma ei mäleta. Ühes neist on. Ühes neist on juba olemas. Jah, see on mul juba olemas. Automaatselt tehti. Jah, automaatselt. Seadus nõudis. Et tehtaks ära. Ja loosiga. Loosiga valiti. Täiesti juhuslikult. Mina ei valinud. Ei! Ma ei taha seda muuta! Ei. Palun ärge tulge mulle lähemale. Ma ei taha. Ma tõesti ei taha sellest rääkida. Ma ei jõua. Ma pean minema. Mul on kiire. Jah, mul on kiire. Ja mul on see juba olemas. Pole mõtet isegi rääkida. Pole mõtet üldse midagi rääkida. Palun lõpetage. Palun lõpetage! Mul on see juba olemas. Ma kordan, mul on see juba olemas. Jah. Ja ma ei taha seda muuta. Mulle meeldib minu valik. Riigi valik minu eest. Mulle meeldib see valik. Saadud loosi tulemus. See meeldib mulle. Ükskõik, et ma ei mäleta. See oli hea valik. Ei, ma ei ütle teile oma nime. Mul on ükskõik. On, mis on. Ei pea kontrollima. Ei, mind ei huvita. Mind tõesti ei huvita. Palun lõpetage nüüd. Ärge tulge lähemale. Ei. Ärge tulge mulle lähemale. Ma tõesti ei taha teiega rääkida. Ma tõesti ei taha. Ei. Kindlasti mitte. Ei. Ma ei ütle. Ma ei ütle teile seda. See on isiklik. See on väga isiklik küsimus. Ei, mul ei ole ükskõik. Aga see ei ole minu asi. Tema enda asi on. Tema mure. Ei, mul ei ole ükskõik. Loomulikult mitte. Lõpetage ära! Ärge rääkige enam. Palun lõpetage! Ärge ahvatlege mind! Palun lõpetage. Ma palun, lõpetage. Jah. Ei, mul ei ole sellest ükskõik. See on väga oluline küsimus. Muidugi. Peab olema valmis. Peab olema kindlus. Aga see on tema enda asi. Jah. Ei. Mul ei ole lapsi. Veel ei ole jah. Jah. See on muidugi õige. Jah. Peab olema valmis. Peab ette planeerima. Muidugi. Jah. Aga kas te palun nüüd lõpetaksite! Ärge rääkige enam! Palun ärge rääkige enam. Ei, muidugi. Jah. Jah. Tulevik ongi ebakindel. Jah. See on loomulik. See on ju loomulik. Normaalne. Et on ebakindel. Jah, selles on teil muidugi õigus. See on ju loomulik. Elementaarne. Jah. Ei, muidugi. Muidugi. Kui palju? Kas tõesti? Ei, ma ei tea. Ma pean mõtlema. Ma tõesti pean mõtlema. Aga muidugi oleks vaja. Ei, kindlasti. Sest peab olema valmis. Ega tõesti ei tea. Mis saab. Jah. Keeruline aeg on küll. Seda küll. Jah. Eriti need … Teate küll. Ja siis võib ju juhtuda ükskõik mida. Jah. Ei, muidugi peab koguma hakkama. Jah. Loomulikult. Ega ma kogungi ise ka. Jah, ise kogun. Koju. Koju kogun. Ei, seda ma ei ütle. Ei, kindlasti mitte. Jah? Tõesti? Nii palju? Selle kõik saaks juurde? No ütleme, et mul on umbes niipalju. Jah, niipalju on juba olemas. Tõesti? Ei, ma ei tea. Ma ikkagi ei tea. Teate, ma väga ei usu seda. Ei usu. Teid ei usu. Jah. Ei usu väga. Kahtlane on. Kahtlane, et nii palju. Et nii palju saab juurde. Jah. Tõesti? Et teie ka? Ise valisite? Jah? Ehk tõesti? Ehk siis tõesti? Kui juba teie ka. Et te ise riskite ju ka. Jah. Jah? Ma ei tea. Arvate? Arvate, et peaks? Et peaks ikkagi üle tulema? Jah? Et saab proovida? Saab jah? Mhmh? Aga ehk tõesti? Aga teeme siis ära? Jah? Kohe? Siin? Et teeme ära?

Jah? Hea küll, teeme siis ära! Toome mu üle. Hea küll. Suur tänu. Suur tänu teile! Oleksin peaaegu mööda kõndinud! Jah! Vedas! Kohe vedas täna! Suur tänu teile! Suur tänu! Tõesti! Tänud! Elagu! Elagu! Elagu!

Naine. Kui mul oleks naine, siis ma armastaksin teda. Kui oleks. Aga ei ole. Naist. Aga üksi on ka hea. Hea olla. Hea rahulik. Ja mõnus. Mõnus on küll. Ei pea kellelegi tere ütlema. Ja nägemist ka. Nägemist ka ei pea. Saab rahus olla. Rahulikult. Vaikselt. Omaette. Ja mõelda. Mõelda saab küll jah. Toidust ja. Naistest.

Maarja lähetamine. Üle taeva. Neegrite juurde. Nende mustade meeste juurde. Nende tapjate juurde. Isatapjate juurde. Lapsepilastajate juurde. Meie rahvus on õige. Meie riik on õige. Meie oleme üks. Meil on ajalugu. Meil on värvid. Sinine, must ja valge. Need on meie omad. Puhtad. Puhtad värvid. Rikkumata värvid. Rikkumata valge. Ja rikkumata must. Värdjad! Ärge puutuge meie värve! Need on meie omad! Meie isade omad. Meie emade omad. Meie omad. Ja see on meie riik. Ja meie rahvas. Ja meie talud. Ja meie linnad. Ja meie kaubanduskeskused. Ja meie tänavad. Ja meie vaesed. Ja meie kerjused. Meie inimesed. Minu inimesed. Minu rahvas. Minu seltskond. Kõikjal. Igal pool. Üks ühes. Kõik kõigis. Ja me ei taha teid siia. Teie värdjad. Neegrid. Mustad. Libud. Hoorad. Süüdimatud. Süüdiolevad. Ja süütud. Me ei taha teid siia. Me saame ise ka hakkama. Ise. Ise loome riigi. Ise loome rahva. Ise loome ennast. Ise sureme maha. Mitte teie käe läbi. Läbi enese käe. Tapame üksteist. Sest see on meie õigus. Me oleme üks. Me oleme kõik koos. Meil on õigused. Teil on kohustused.

Kukumägi(le)

Ärajoonud kunstnik. Allakäinud kunstnik. Kadunud kunstnik. Hukkaläinud kunstnik. Surnud kunstnik. Häbistatud kunstnik. Häbitu kunstnik. Mandunud kunstnik. Mandunud kunst. Häbitu kunst. Mõttetu kunst. Mõttetu kunstnik. Mõttetühi kunstnik. Mõeldamatu kunstnik. Mõeldud kunstnik. Elus, kuid varsti lahkuv kunstnik. Elus, kuid juba surnud kunstnik. Surnud, kuid veel elus kunstnik. Mõttetult mõttekas kunstnik. Kasutu kunstnik. Kasulik kunstnik. Kasulik kellele? Minatu kunstnik. Sinatu vaataja. Kõrvalt. Vaataja. Kõrvaltnägija. Valenägija. Vaegnägija. Häbinägija. Publik. Saali publik. Saalis istuv publik. Mõtlev publik. Kaasatundev publik. Aidata püüdev publik. Mõtestav publik. Eesriie! Surnud publik. Lahkuv publik. Lõpus lahkuv publik. Lõpus lahkuv kõrvaltvaataja. Lõpus lahkuv kunstnik. Lõpus lahkuv kunst. Lõpus lahkuv elu. Lõpus lahkuv tunne. Tunne. Mind.

Nuttev kunstnik.
Nuttev kunst.
Liblikas.

JARMO NAGEL

Anonyymsed armuhoolikud

sind ei tunne ega tea
kuid pole kedagi ma eal
armastamud nii
kuis kuvandit sust
oma peas

Fyysiline lähedus v66rastega

siin ma joodan ja loodan
et longero
makes me strongero
aga libiido on stupiido
ja täna ei saa
ei keppi ega kolki

Autokannibali argipäev

mis ta muud ole kui
põial pihku
ja
peost suhu

Nahui ma just sulle pidin end avama

mul jäi
hing kinni
sinu kylge
v6ta ära

Ma olen sind alati armastanud

murdlaine
murrab läbi
piinlik ja häbi kui
olen ju ise niigi
enamasti vesi
lihas luus vaos
kuid siiski
rinnus laine taob
ebamaine
murrab läbi
sina minust
mina sinust

Nimetu 1

ema ytles:
"ära h6iska enne 6htut"
aga kui ma 6htul h6iskama hakkasin
kutsusid naabrid mulle politsei

Valisupleja

kahlasin p6lvini p6rgus
sirutatud käed
näpud
vaevalt saidki
kraabitud pilved maha taevalt

jumal sa näed aga ei laigi

MÄRT SEPPER

MADUDE SEAS LÕIKAMAS LILLI

Lõpul on viimane pilk arutule, kelle sulest
nõrgub andestaja häbi. (Ja sellest pole hullu.)

Kõrgel ebaiseka varju taga sünnib tuhande
tugeva kari mustal merel või hinges.

(Seal horisondil.)

Keskpäeval näeb nii kaugele kui ka lähedale.
(Üles ja alla.)

Ulguja ning tema ulg kummitab
inimkonda dekadentsini.

Teadjale on valus olla teada.

Elu on su vastu hea siis, kui sina oled tema vastu – seda ta ütles mulle oma surivoodil aastaid tagasi, kui ma saavutatud iseseisvusest hoolimata end koju tagasi olin toonud. Kõik mustemad vaimu- ja jalgrajad, mis läbi sai käidud, ja kõik see tolm mu 5 × 4 jalavarjudel. Ja siin ma nüüd olen: endast terakene vanem, kuid siiski lootusetult kadunud. Kristlike dogmade järgi oleksin pidanud ammu põrmu poole rühkima ja ehk veel mõnelt kabjaliseltki lunastust nõudma. Aga ei, minu lunastajaks jäin endiselt ainult mina ise, võib-olla lisaks mulle need kõige ajakohasemad kuritegelikud partnerid.

Naasin tollal Venemaa pärapõrgust, kus mu vanemad end vabatahtlikult oligarhia võimu haardesse heitsid, et abistada neid, kes nöörivad vaeseid ja abituid. Nad olid n-ö kaudselt suure naftakontserni juhiabid, teisisõnu need härrased ja daamid, kes tulevad su rahulikku ööund häirima, et laotada su nina ette üks suur kaart ja seletada, kui hea tehingu peaksid vastu võtma, et järgmised paarkümmend aastat ots otsaga kokku tulla. Enne seda elasime Eestis ühes rahulikus linnakeses, rahulikus rajoonis, rahulike inimestega. Päike paistis kollasemalt ja rohtu söödi rohelisemalt. Kõik käsulauad olid veel terved ja reeglid niivõrd kaardu painutatud, et võisid iga hetk praksuga lõhki lüüa. Just nagu need aegadest räsitud hinged pärast teist maailmasõda. Seal aiaäärsel tänaval me lapsepõlves mängisime. Kui meid oleks tollal nähtud, oleks meid peetud igati tavalisteks jõmpsikateks. Suured elurõõmu ja sära täis kitsesilmad, mis valmis ahmima endasse viimseidki loojuva päikese kiiri. Tollal polnud tuhmidest äraelatud silmadest veel aimugi. Ükski meist polnud veel jõudnud end elule külge haakida, olime justkui pealtvaatajad selles täiskasvanute hirmu ja hinnangute maailmas. Me lubasime saada politseinikeks ja mägironijateks, rongijuhtideks, astroloogideks ja astronautideks. Ultravägivald ei olnud muserdanud meie hingekeeli ja armastuse orkestrit dirigeeris igapäeva jõud. Tunne, et miski ei saa meist jagu. Tunne, et oleme surematud. Tunne, mis teada ainult maistele. Tunne, mis teada ainult meile. Muidugi tabas see muserduse haamer mind valusalt, kui olin sunnitud lahkuma ja leidma elupaiga kusagil kaugel, polnud tollal minus seda eruditsiooni, et võtta viimast oma pagendusest. Uurida ehk mõnd taimeentsüklopeediat ja märkida ära kõik see nähtud floora ja fauna: lemmingid, põhjapõdrad, rabapüüd, polaarrebased, lumekakud, Siberi ja Dauuria lehis, *betula exilis*, ja Kolõma jõgi oma mustade päevadega. Seal nägin ma esimest korda elavat pilusilma. Mitte et oleksin siinkohal solvav ja häbematu, ma ei osanud tollal lihtsalt teistmoodi liigitada. Need olid toredad tšuktšid, kellest siin Eestis nii palju muhedaid ja mitte nii muhedaid nalju on tehtud. Beringi merest Anadõrini lasus nende iidne elupaik, enne kui kasakad 1644. aastal nendega sarved ristasid. Sinna jäid kõik need lääne metsaliste ja looduslaste kääpad, mõnel veel valged tundmatud õied. Kuulduste järgi pidavat ka eestlaste hõimu juured sealpool Uuralit asuma, kuid see oleks teema, mis käsitleks liialt palju tahke ja rööviks jutustusest ehk poole, kui mitte rohkematki. Seal ei osanud ma väärtustada oma elu viimaseid rahulikke päevi ega öid. Unetuna liikusin ringi ja plaanisin naasmist vanadele lapsepõlveradadele. Kui salakaval manipulaator on nostalgia, et kõigele nii eredalt värvi ja maitset juurde annab. Võõrad elud ja

uudishimulikud isud said mu mantraks. Ühega neist tšuktši tüdrukutest alustasin ka lähedasemat tutvust, enne kui tema ootamatu rasedus minu lahkumise plaani kiirendas. Tagantjärele oli see võimatu ülesanne, mille endale ise olin võtnud, aga hiljem meenutasin teda sooja sõna ja tundega ning soovisin tagasi oma juure juurde. Minu täiskasvanuelu *causa prima*'ks sai osavõtmatus. Mehed pidavat igaveseks poisikesteks jääma. Jäägu pealegi. Eri eluetappide defineerimine on noorele inimesele nagu nimeta haud.

Eestisse tagasi jõudes ei tundnud ma oma lapsepõlvesõpru ära, osa neist oli teadmata põhjustel nime vahetanud ja kaugemale kolinud. Minul endal lasus uuemat sorti füüsiline ja mõneti esteetiline needus. Isa nimetas seda vägistaja kulmujooneks, kus kahe kaunikese asemel kasvab üks jõuline kulm. Palvemehe laubahorisont. Sellise vene staaretsina asusin elama ühte mahajäetud kolmekordsesse majja, mille küttesüsteemiks oli talvel kõik see praht, mida suutsin maja pealt leida, sõpradelt tutvuse ja teenete eest saadud alused ja memmekeste talvepuud, kui nad oma tohletanud säärtega neid kuuri vedasid. Mis rahustav vaatepilt see oli, nii mõnigi kord pakkusin end neile hiljem appi, et leevendada seda karjuvat südametunnistuse häält, mis nii mõnigi kord jättis mu paanikahoogudega külmkapi najale.

Tolmuses eeskojas võtsin vastu oma hingehaavade leevendaja, kes minu põlise diilerina end nurjatult sõbraks nimetas. Tema kaudu võis leida nii ravi kui ka mürki. Võisid saada ohvriks ja ohverdajaks, aga siiski lubasin tal seista seal aastaid enne, kui ta sai kusagilt India rahvuspoest uued khakipüksid ja uskus end ametit maha panevat. Enne viimaseid rahulikke paasapühi ja üht jahedamat aega mu elus, kui olin sunnitud põletama oma uuskasutuskeskusest leitud Albert Camus' „Võõra" ja Nietzsche kogutud teosed, sai mulle osaks hingeline rahutus, mis ajas kogu mu iseharimise segamini. Pudru ja kapsad ja olansapiin, mille kellegi hea tuttava vend oli mulle jätnud kas lahke südame või väsinud eluvaimu pärast. Tollal leidsin lohutust universaalsetest märkidest ja hakkasin inimest kui hingelist pidama suuremate jõudude vahendiks. Ma ei ole enam kindel, kas see kõik juhtus enne või pärast talumatut tegu, kuid võisin seda muutusena arvesse võtta küll. Päevade lugematu lüürika ja pimedate ööde eleegiad, mis mind pidid lohutama, ent vastupidi, ei aidanud kaotada neid kõige karmimaid ja tumedamaid kaslasi, kes pärast eriti pikaajalisi ainete tarvitamist ja söömatust minu toa neljas nurgas kräunusid. Minu tänav oli ääristatud rohelise poolkaares aiaga, kus iga paari meetri tagant oleks keegi justkui kuvaldaga piiluauke löönud. Nägin seal suurt musta piirjoonteta koera, kes kadus sama kiiresti, kui oli ilmunud. Tema kohalolu sai ilmsiks

alati ja veenvalt iga kord, kui toimusid müstilised juhtumid. Ei olnud mul enam oidu ega tarvilikku tervist, et eraldada teineteisest loogiline mõistus ja seostamine. Kas minu mõtlemine tingis mu reaalsuse või reaalsus mu mõtlemise?

Siit end mu sõbraks nimetanud diilerist ja pidevast rahutuse ja nälja tundest saigi alguse mu allakäik, kui nii võib öelda. Tema pakutud juhuots viis mind kokku kolme retsidivistiga, kes oma suguvendi armastasid samamoodi nagu Juudas viimse peopäeva seebita nööri. Rõugearmiline Malts, paljudest kogukam Ponzo ja eklektiline elektrik Tauno. Koos moodustasid nad nimetu bändi, kelle repertuaari ei kuulunud eesti estraadiklassika, vaid inimkonna ahnuse ja vigase keelepruugi parimad palad. Nende alalised elupaigad olid jaotunud üle linna ja nii mõnigi kord veetis mõni neist öö ka minu pool, kas lahkest südamest või hirmust lubasin neil astuda enda seatud piiridest üle – siiani ei tea täpselt, sest muidu peaksin end veenma ühes või teises selle valemi osas, mis minu jaoks kahjuks kas eneseviha või häbematuse tõttu keelatud on. Enamiku ajast, mil need kolm parimat sõpra vanglast väljas viibisid, võis neid leida Mordorinimelise ühiselamu taga asuva kahekordse tuhmunud päikese toonides majast. Seal Irvikkassina seisvas majas nad lärmasid ja kinnitasid paremate elukommetega inimestes tundmust, et kõik, mis pidavat leevendama eluvalusid, on siiski nende suurim looja.

Ühel palaval augustikuu õhtul viiski mu tee sinna, et kohtuda nendega ja teha üks tavapärane kiire ots, mis pidavat aitama ots otsaga kokku tulla ja rohkemgi veel. Kui uhked mu vanemad oma võsukese üle oleksid, mõtlesin sellel päeval irooniliselt. Inimesed sulgesid ja avasid uksi ja aknaid, palavus keelitas nooremaid korterpoodidesse jäätise ja limonaadi järele ning ületöötajad-ehitusmehed sättisid hommikul paika pandud sarikatele presenti. Tuulest polnud abi ja riided liibusid nahale aina lähemale – missugune ühiskonna põrgukatel. Köetud terviseks. Kusagil haarasid vanemad inimesed kondiste sõrmedega rinnakorvist, sest uskusid seal asuvat südame. Uskusid ja langesid selle usuga põrandale. Nägin neist järele jäänud värelusi bussipeatustes ja kuulsin kellegi sajandipikkust lõrinat. Rohelise aia ääres näris piirjoonteta must koer mu päevade tulevast agooniat.

Järgneva jutustamiseks olen juhtumist taastununa pidanud laenama teadlikumate inimeste informatsiooni ja andestusele ma rõhku ei pane, igaühel meist on tung selle järele, kuid esmalt peab ta ise andestuse üles leidma. Inimene inimesele peegliks, nii et peegeldagem head. Nimelt elas

juhtumisi mõni tänav eemal üks vaiksemaid mu lapsepõlvesõpradest koos oma kallimaga. Nende kokku-lahku-suhe sai alguse nõnda, nagu saavad alguse need esimese kire ja tungi laengud. Kristiina, keda mäletasin väikese pitskaelusega tüdrukuna ning kes meid alatasa vana männi juures ootas ja kõige pingsamal ragulkalahingu hetkel ehmatas. Tema oli üks neist, keda vaadates uskusid iseenda ja inimkonna headusesse. Ta pani su unustama igapäeva ärkamise valusid ja leidis sulle igal korral osalise või terve naeratuse. Nende naeratuste najal võisid funktsioneerida läbi vanemate lahutused ja kaltsukast ostetud riiete kohta käivad kommentaarid. Nende vanemad olid teada-tuntud asjaarmastajad, numismaatikud ja aferistid, nad kogusid alt-üles pilke ja tütre süütuse viimaseid helke. Või nii arvasime olevat, võib-olla, et see oligi see, mis meid temast hoolima ajendas. Võis ka olla tema isa liiga lähedane suhe temaga. Mis iganes see oli, see püsis läbi aja. Tema kallim Saamuel oli sisserännanud, tulnud ülikoolilinna paremat elu otsima ja ehk ka lahendust oma obsessiivsetele mõtetele ja salajastele käitumismallidele. Ta ise nimetas seda omal viisil *folie circulaire*'iks ja muutus selle vabandusega sageli ebameeldivaks. Eks ole piirid, mis eristavad igapäevasust või lausa normaalsust eripärasusest ja hullumeelsusest, õhkõrnad. Jah, tema korduvad uste avamis-sulgemismaratonid olid lausa legendaarsed. Nende korteri aknast võis näha tulede vilgutamist ja mõne ärevama dialoogi hetkel võis ta jääda ühe sõna külge liigagi kauaks. Aga inimesena oli ta tavaline ja eriline samal ajal, inimesele omane, ainult püüa teda tundma õppida. Pole valgust, mis ei valgustaks pimedust.

Sellel saatuslikul augustikuu õhtul, selle räpaselt palava ilmaga olid need kaks ebatõenäolist armastajat end leidnud suluseisust ja lajatasid üksteisele kõigi luukeredega, mis neil kappi olid kogunenud. Mõne kristalliseerunud pisara ja tenorihääle taustal plahvatasid uksepiidad ja Kristiina läks sukkade väel sõbranna juurde, kes juhtumisi elas selles samas majas, kuhu meie plaanisime röövretke teha. Mis imeline kokkusattumus, mis õppetund sellelt täringuheitjalt. Poleks hullu, kui kõik oleksid hullud ja need kallid retsidivistid oleksid mind ehk unustanud oma nr 13 tähisega ukse taha, mille uksepiidale oli kraabitud „REDE", just nagu oleks keegi tahtmatult mulle näkku irvitanud. Seltskonna isehakanud pealik sõidutas meid valges bussis pika ringiga tänavaäärsesse võssa, tuuleklaasil rippus jänesekäpp ja mäletan, et tabasin end mõttelt, kas on kunagi olnud sellise mehe sees ka ebausku. Ta oli käre ja tugeva kehaehitusega. Punaste lühikeseks põetud juuste alt roomas mööda ta nägu alla pikk ja sügav arm,

mida ta ise naljatlemisi Niiluseks hüüdis, sest *nii-ilus*. Pidevast poolärkvel olekust vanglas ja ebaregulaarsest suguelust ja suitsetamisest olid tal tekkinud rängad kõrvetised ja lühike süütenöör. Iga hetk võis ta teha midagi ootamatut ja enamasti tegigi. Kord oli ta visanud jalakäija sülekoera sillalt alla, sest talle ei meeldinud selle koera nägu – ta pidas seda üleolevaks. Tema sõbrad Ponzo ja Tauno olid teist laadi. Ponzo otsis veidral moel lähedust ja Taunole meeldis adrenaliin, inimestena olid nad mõnevõrra tolad, andestage vaatenurga intensiivsus, kuid mulle on see lubatud, sest mõnikord on kindel vaatenurk hullumeelsuse puhul parim kaaslane. Aeg kiskus hiliseks ja taevast hakkas langema üksikuid vihmapiisku, just nagu nutaks taevased väed. Malts susistas kõik vaiki ja ehmus iseenda peegelduse peale, mis vastsüüdatud tänavavalgustite valguses kellegi kasvuhoone ruudult talle vastu vaatas. Ta ei oodanud kaua ja lõi endale vägisi kuldse kesktee, siinkohal lisan seletuseks, et see tähendas itsitavale Taunole ühte kõrvakiilu ja Ponzole jalaga äsamist sinna, kus päike ei sära.

Oletasime varasest luureretkest, et enamik tänava residente on läinud suveks Peipsi äärde suvilasse ja toetavad sellega vaesemat elanikkonda mõne kallima teleri või särava kodusisustusmeenega. Jällegi leidis saatus meid ja köhis kuklasse. Kristiina ja tema vitiliigot põdev sõbranna olid juba magama heitnud, kui meie end liiga mugavalt tundes nad liiga vara üles äratasime. Edasine on juba niivõrd kiire ja julm, et minu kirjeldused on kas ekslikud või liiga ühevaatelised. Mina olin see, kes nad ülakorruselt leidis, nägin toas ringi luurates peegeldust ja astusin ehmudes koera piiksunukule. Täpselt sedasi, just nagu filmides, sest kuidas veel, kui mitte sedasi. Malts sai mõlemad tüdrukud kätte, ootamatult, nagu talle omane, ja vedas nad küünistamise ja kisamise saatel keldrisse, sest sealt ei kuule ehk keegi. Ta suu vahutas nagu marutõves koeral ja ta rahunes alles siis, kui oli endas leidnud tuge fantaasiast. Tema fantaasiaks oli vaadata pealt, kuidas üks meist vägistab leitud tüdrukuid, ma ei hakka keerutama, kõik see on juba möödas ja teatavad hinnangud kustunud. Olen leppinud oma saatusega ja ootan endiselt, et ka tema lepiks minuga. Loomulikult tegi saatus ebameeldivaid kommentaare vitiliigot põdeva tüdruku pihta ja naeratas talle oma kõrgete igemetega naeratust ning võttis oma fantaasia teostajaks minu. Kõik maa ja taevas sai kokku, et vaadata sellel õhtul pealt koos nende kolme retsidivistiga ja näidata Rooma keisrite moodi põialt. Ma võin tuua vabanduseks, et mind sunniti Kristiinat võtma, kuid kusagil sisimas ei pidanud ma paljuks olla rahul, kasvõi natuke. Mäletan tema hämaras valguses säravaid silmi, tema kirsimaitselisi huuli ja seda

sama poolikut naeratust, mille võisin endale põue pista, et edasisega ehk vähekenegi vaoshoitumalt ja rahus elada. Olen lugenud vägistamisohvrite kirju ja tunnistusi ja tundnud nende häbi, võin ainult oletada, kas tundis temagi sedasi.

Pärast pandikaid visati mind koju ja mulle jäeti minu osa rahast, Juuda 30 hõberaha selle eest, et reetsin inimese headuse. Vari ligines ja langes mu peale, ma kartsin majast lahkuda ega suutnud magada. Unes nägin teda nii selgelt. Langesin tema sära ees ja palusin kedagi, iseennast, surma, midagigi, mis teeks sellest halva unenäo. Andestust oma pisukese rahullolu eest.

Mõni kuu hiljem, kui olin leidnud endas julguse naasta tänavale ja tuua muutust enda ellu, otsida elamiskoht, kus prussakad ei oleks suuremad kui stepikilpkonnad ja küttematerjaliks poleks vanade inimeste märkamatus. Läksin lillepoodi, kaugele meie linnaosast, et mitte kokku juhtuda ühegi tuttava näoga, sest neil paistis alati olevat teadmine minu viimatistest tegudest. Tuttavate pahavara. Oleksin võinud seal järjekorras surnult langeda, või nii ma soovisin tol hetkel: sealsamas minust mõne ebaküdoonia kaugusel enne veiniplekilist üksikema seisis Kristiina, ainult et tema nägu kattis kollaseks tõmbunud side. Üritades lahkuda, komistasin kellegi jalgade otsa ning oleksin peaaegu maha ajanud kollastest ja purpursetest õitest koosneva ikebana. Ta nägi mind ja siiani ei suuda ma ära imestada seda pilku, see ei olnud hirm, see ei olnud häbi ega tülgastus, see oli oma veidral moel rõõm või sellelähedane tunnetuslik värdjas. Mu süda jättis lööke vahele ja korraks segunesid minus andestus ja keevaline rutt suudelda teda laubale. Ja ma tõesti lootsin, et ta tapab mu.

Ta aitas mind püsti ja talutas õue. Mäletan selgesti, kuidas lumi jäi keereldes tema pikkade mustade ripsmete külge, nagu teaksid ka nemad, kust leida oma konsistentsi muutust. Sulada, sulada ja veel kord sulada. Ta naeratas oma poolikut naeratust ja seekord mitte tahtlikult, vaid selle tõttu, et tema kallim Saamuel, keda ta nii arvas vihkavat ja kellest ta ei oodanud armastuse ega kire edevust, oli teda kööginoaga lõiganud, suunurgast pikalt kuni kõrvani, sest oma katkise ajupoolkeraga oli ta uskunud, et Kristiina on nii ilus, et mehed teda vägistamast ei suuda end hoida. Kõik pärast seda, kui naine enda südant oli puistanud ja sellest üks suur ja verine tüli tõusis. Kristiina seletus oli haiglane, see võis olla sellest rahust tema hääles või pidevast puudutusest mu õlale ja siis ta lõpetas kõik ühe sooja põidla puudutusega mu põsele ja vaiksete tänusõnadega: *aitäh, aitäh, aitäh*. Ta arvas tõesti tundvat end armastatult.

Usun, et sisimas oli selle kauni hinge räsitus nii kaugele arenenud, et ta enda väärtust vaid teiste käitumisest märkas ja määras. Minu kujutluses võtab ta kord selle sideme näolt ja vaatab peeglisse igavesti naeratavana ja on õõvastavalt rahul – rahu, mille ta minult laenas. Rahu, millel võõras lõhn.

Naasin Venemaale pärast pikka ja pingsat arutelu endaga ning üht lühikest telefonikõnet, milles väideti, et mu ema on end vigastanud ja lamab haigevoodis. Tegelikkus oli see, et oma palvete ja püssipäraga võidetud maatükid olid läinud kalliks maksma ühe tusasema pärismaalasega krattides, millest tingitult viimane emale ühe mürgisema suudluse pakkus. Ma ei saanud kunagi teada, mis sai teistest tüüpidest, ja unustasin ka ürgpatu. Lahkusin esmaspäeva varahommikul, taevas tõusis päike ja korraks avastasin end naeratamast. Kodus leidsin oma kolmeaastase poja Dmitri ja pidin end veenma järjekordses illusioonis. Ma surin 30 aastat hiljem ilmapuu najal, selle asemel et tema oksalt rippuda, ja see igavene naeratus ei jätnud mind ka jõge ületades. Pole halvemat aega elamiseks. Pole olnudki.

MAAILMA UNETSÜKLIST

Lauris Grins

Hanneleele Kaldmaa
„Oliver"
Elusamus, 2017

Kes on Oliver? Mida ta endaga kaasa toob? Küllap kerkivad need küsimused Hanneleele Kaldmaa debüütkogu „Oliver" lugema asudes paljudele esile. Luulekogu lõpetades on küsimused endiselt õhus, aga uudishimu nende vastu suuremgi kui alustades. Kaldmaal õnnestub lasta lendu lugu, mis kestab pärast teose lõppu edasi ja kutsub ennast uuesti lugema.

„Oliver" on ühteaegu nii luulekogu kui ka ballaadilaadne lugu, kus üksikud luuletused on põimitud pikemaks lugulauluks. Teos räägib müütiliste tegelaste Oliver O'Flame'i ja Tuvi kohtumisest, rännakutest ja koduotsingust maailmas, kus leidub linnasid ja teisi asustatud kohti, aga mida juhivad pigem loodusjõud: tuli, vesi, maa ja tuul. Ka Oliveri ja Tuvi lugu algab elementide rüpes. Välgulöögist sündinud rändaja Oliver jõuab tuuliselt merelt Tuvi saarele ning toob endaga kaasa tule – loova ja hävitusliku ainese, millest „Oliveri" maailm omapärase alguse saabki. Üheskoos asuvad Tuvi ja Oliver mööda merd maailma avastama, ent ka kodu otsima.

Peale nende seikluste koosneb „Oliver" peategelaste vestlustest, tunnetest ja tahtmistest ning lüürilised motiivid nagu meri, tuli ja rannaliiv annavad edasi mõjuvalt tegelaste siseelu. Oliver laulab: „Las liivast saab klaas / me tuliste päkkade all. Las aken avaneb aeda, / avaneb aega enne asjade algust. Aega, mil aeg oli käed." (lk 69) Tema tulisest vaimust sündivast tantsust saab maailma füüsiliselt moonutav jõud, mis sünnib küll Oliveri sisemuses, ent suudab seejuures liiva klaasiks sulatada. „Oliveri" maailm on sisekaemuslik, selle mered ja maad meenutavad tundeid ja seisundeid, mis on avarad ja mitmepalgelised nagu merigi. Tuulest, tulest, maast ja veest koosnev elementaarne maailm ning kahe peategelase lugu mõjuvad ühtekokku sundimatu tervikuna.

Ehkki „Oliveris" leidub ka üksikuid osutusi, millega antakse mõista, nagu rändaksid Oliver ja Tuvi mõnes „tardunud" elementidega ja konkreetses maailmas, kirikute ja alleedega linnas, Läänemerel, tuletornide juures või „karmipeolise Läti päikese all" (lk 8), leiab olustikust rohkesti muistset määramatust ja kummalisust. Võiks öelda, et reaalselt eksisteeriva mere nimi kõlab teose iseäralikus maailmas

kummaliselt ja isegi veidi võõristavalt, mitte ei vii olustikku tuttavasse paika. Ühest küljest loob Kaldmaa niiviisi fiktsionaalsesse maailma päris kohti, kuid teisalt muudavad loodusjõud ja üleloomulikud tegelased „Oliveri" sedavõrd fantastiliseks, et ulmelisus ja tegelikkus sulavad ühte.

Muistne kerkib esile iidsete jõudude või kirjanduslike viidete kaudu, vahel pole vaja neid kahte eristadagi. Nii leiab „Oliverist" rätikutesse seotud tuulesõlmi, pisuhändasid ja vadja keelt, ent ka rahvaluulet meenutavat parallelismi. Tuvi rännak mööda merd meenutab soomeugrilaste maailma loomise müüti, veelinnu lendu pesapaiga otsinguil. Ilukirjandusliku pagasi poolest on „Oliver" aga märksa eklektilisem, piirdumata sugugi eesti või läänemeresoome pärandiga. Teost juhatab sisse lühike sissevaade Oliveri nime ajalukku, mis kulgeb vanapõhja keelest prantsuse eepose „Rolandi laul" kaudu „Oliver Twistini". Need teosed on kahtlemata tuntavad ka „Oliveri" maailmas.

„Oliveri" maailm on sisekaemuslik, selle mered ja maad meenutavad tundeid ja seisundeid, mis on avarad ja mitmepalgelised nagu merigi.

Kaldmaa ise leiab, et tunneb kõige paremini ulme- ja fantaasiakirjandust, ning ta loeb palju noortekirjandust[1]. „Oliver" toitub osati ka neist žanritest. Teose ulmelisemad elemendid meenutavad vanemaid eeposeid (nt „Eddasid" või „Odüsseiat"), kuid just nagu ulmekirjanduseski, on need elemendid pandud mänguliselt kokku iseseisvaks uueks maailmaks. Oliver ja Tuvi on eeposele ebakohaselt nooruslikud ja mänguliseid tegelased, tänu millele on teos justkui põnev segu noorteka- ja odüsseiatüüpi seiklustest. Vanemat ja värskemat kirjandust kombineerides on Kaldmaa loonud uutmoodi kunsteepose, kust ei ole kadunud müütiline aimus, et Oliveri ja Tuvi teekonna algus on kõikide aegade algus. See on omamoodi maailmaloomine olukorras, kus „suured ja sõjakad sõlmed / on sõlminud aja lukku" (lk 56).

Samas ei meenuta „Oliver" üksnes eepost – see on ka ballaadi moodi. Pikka lugulaulu mahuvad peale peategelaste rännakute dialoogid Oliveri, Tuvi ja tema vanemate vahel ning Oliveri pihtimuslik sonett. Teost saab lugeda ka lüürilisemalt, luuletuste kogumikuna, jälgides selle üldist kompositsiooni, üksikute luuletuste paigutumist tervikusse, samal ajal aga üksikasjalikumalt vaagimata, kas tekste ühendab lugu, mida saaks hõlpsasti ümber jutustada. Võiks isegi öelda, et „Oliveri" ümberjutustamine teeks loo eri külgedele mõnevõrra liiga, sest ei annaks edasi seda, et luuletuste vahel on nii sidusust kui ka vahedat ruumi, nii jutustuslikke sündmusi kui ka luule eneseküllasust.

1 Vt http://va.ee/13-intervjuu/254-lugu-depohine-maailm-intervjuu-hanne-leele-kaldmaaga.

Oliveri ja Tuvi rännakud algavad maailmas, mis on juba paljuski välja kujunenud ja „valmis". Nii on peategelaste katse seal oma koht leida sageli täis katsumusi, sest kodu loomine tuleb otsekui ümbritseva arvelt. Kui Oliver O'Flame saarele jõuab, peetakse teda kahtlaseks kujuks, kes räägib maa ja ilma kokku ning kelle tuli ohustab saareelanikke: „Kisa-kära läks lahti: / mis tuu om! Kust tuu om! Egassa meile tüli too, / laane lahingut, soo saladust?" (lk 14)

Oliver ja Tuvi satuvad rännakul paikadesse, kus kohtuvad inimestega, kes tahavad nende teele muudkui takistusi veeretada. Ühtlasi ei ole peategelastel ümbritseva vastu sooje tundeid, nagu selgub luuletusest „Hingetõmmete vahele": „Oh, ringiratast ja ratasringi / vea viimaseid ... / Väsinud hingi / ja kahtlusi. Käkaskaela / langenud otsekui valu ja vaeva. // Saapatallas haigutab auk – / *pauk!* Kinni käib möödudes uks / ja veel üks / ja veel üks / ja veel üks." (lk 37) Linn on peategelastele vastumeelne paik ja vastumeelsus muutub luuletuses „Vahkviha" juba teravamaks etteheiteks: „Keegi mõtleb, et taltsutab leegi, et alustab kulutuld / ning põletab vaenlase saagi või saab rajatud alepõld / või üks ligi tuhandest plaanist / ja rajast ja käänlevast veest, / kuid nemad valisid selle, mis lõpu teeks meie teest" (lk 39). „Nemad" on siin linnaelanikud, kes Oliveri ja Tuvi hulluks peavad ning Tuvi vihastavad. Peategelaste seiklus linnas ei ole aga mingitmoodi saatuslik, see jääb ainult üheks maalapiks ja ajendab otsima järgmist.

Teose ulmelisemad elemendid meenutavad vanemaid eeposeid (nt „Eddasid" või „Odüsseiat"), kuid just nagu ulmekirjanduseski, on need elemendid pandud mänguliselt kokku iseseisvaks uueks maailmaks.

Maailmale vastandumisele lisaks mõjutab Oliveri ja Tuvi seiklusi nende iseloomude erinevus. Oliver on sageli hoogsam ja bravuurikam tegelane, kes sündmusi juhib, ent peamiselt tunnetab ja vahendab seiklusi rahulikum lüürilisem Tuvi. Lugeja on Oliverist justkui alati ühe sammu võrra taga, sest kuuleb temast peamiselt Tuvi kaudu. See pingestab sündmustikku, sest hetkekski ei saa kindel olla, kuhu Oliveri tuli võib viia. Oliveri tuld mõjutab ja tõlgendab ka Tuvi, vahel paneb sellele vastugi: „Sa tulid, jalas soolane saapapaar, / otsekui avastanuks sa maailma alguse, maa, / ent see siin // on minu saar" (lk 12). Selle lausega kinnitab Tuvi, et ka tema on looja nagu Oliver. Erinevused ei piira peategelasi, vaid tekitavad nende vahel dialoogi, mida Tuvi peale seiklustest jutustamise vahendab.

Tuvi ja Oliveri erinevused mõjutavad ka teksti poeetikat. Tuvil on „Oliveris" küll kõlavam hääl, aga põnev on jälgida, kuidas peategelaste hääled dialoogides vahelduvad või justkui ühel ajal kostavad, nagu luuletuses „Kahjutuli": „Hirmust / ma olen labe nagu lestakala, / hirmust, / ma sinu

pärast / minu pärast / hirmust olen ära, / ma sinu pärast / minu pärast / hirmust / olen ära" (lk 62). Sellistel hetkedel liiguvad „Oliveri" lugu ja lüürika samas rütmis nagu kaks rändajatki, teose eepika toetab luulet ja vastupidi. Kord saavad tegelaste hääled „Kahjutules" kokku, kord lähevad need lahku; selle lainetuse mõjul liiguvad hääled järgmisesse luuletusse ja sündmusesse.

„Kahjutule" hääled kõnelevad aga veel kolmandast kangelasest, kelle tulek on Oliveri ja Tuvi rännakute lõpp ning uute seikluste algus. Uskumatul kombel leiavadki seiklejad endale maa: luuletuses „Tukuvad tule nägijad, väsivad vee vedajad" ehitab Oliver maja „merest, lugudest, muust, millel nime ei ole, / alati muust. Tulest." (lk 60) Majas sünnib uus kangelane Säde. Teose lõpuluuletused on intensiivselt pihtimuslikud ja liigutavad, kindlasti väärivad esiletõstmist Sädemele pühendatud laulud. Oliveri ja Tuvi näidatakse siin väga lähedalt. Välise maailma takistused on lahtunud, peategelased kõnelevad teineteisest ja oma tütrest rahus, mis leiti uuest kodust.

Tuvil on „Oliveris" küll kõlavam hääl, aga põnev on jälgida, kuidas peategelaste hääled dialoogides vahelduvad või justkui ühel ajal kostavad.

„Oliveri" lõpusündmused viivad täide ennustuse, mida Tuvi teose algul ühes unenäos ette näeb. Luuletuses „J'ai fait un rêve, Olivier"[2] kõneleb Tuvi: „Et sul oli tütar, kas tead? / Enne veel, kui me kohtusime / ja luudest laevu sai loodud, / nägin sust und: tunni, teise, kolmandagi. / Ta hüppas su peast, võiduhüüd huulil, / ja tuiskas kui põder roosse." (lk 13) „Oliveri" maailm on tsükliline. Sädeme tulekuga algab taas aeg, mis on enne asjade algust, sest Säde on oma vanemate võrdkuju: tal on samuti Oliveri tuli. Nii nagu Oliver sünnib välgust, sünnib Säde tulest. Seiklushimulise ja tulihingelise Sädeme kõrval meenutavad Oliver ja Tuvi teose lõpus ühtäkki võõrakartlikke saareelanikke või Tuvi vanemaid. Olgugi et nad on endiselt seiklejad, kasvab nende loost välja kellegi teise lugu, mis äratab maailma jälle üles. Kuigi Oliver O'Flame, Tuvi, Säde ja maailm on aegade algusest alates olemas olnud, pole kõiki nende maailma otsi veel nähtud ja lugu kaugeltki lõppenud. Kes nad siis õigupoolest on, kes nad olid ja mille Oliver endaga kaasa toob?

2 Ma nägin unes, Olivier (pr k).

ÕIGUS TÜHJUSELE

Mikael Raihhelgauz

Tõnis Vilu
„Libavere"
Häämaa, 2018

Kui nullindate alguses konkureeris proosakirjanik Kaur Kender režissöör Quentin Tarantinoga, siis praegusaegse luuletaja suurim rivaal on ilmselt räppar Kanye West. Vahel võib küll märgata mõnd perifeerset keskkoolinoort, kes istub moodsas kohvikus Bukowski kogumiku taga, või tublit keskealist ärimeest, kes soetab Coheni laulusõnade raamatu, kuid üldiselt on luule lugemise kombest saanud kitsa kirjandusringkonna eripära. See ei tähenda, et janu poeesia järele oleks kadunud. Räpparfilosoofide Kendrick Lamari ja Lupe Fiasco tohutu edu näitab luulerenessansi võimalikkust – ning Tõnis Vilu võtab seda tõsiselt.

Esimene, mis „Libavere" puhul silma hakkab, on luuletuste voolav rütm. Lugemisel hakkab peas kõlama mahlakate bassidega rahulik biit, sõnad jooksevad ladusalt, silbid ja hingetõmbepausid satuvad loomulikul viisil õigetele kohtadele nagu hästi produtseeritud hiphoplaulus. Värsid vahetuvad nii sujuvalt, et mingi hetk võib tulla üllatusena riimi ja veelgi rohkem fikseeritud meetrumi puudumine. Vilu on keelekasutuse kallal kõvasti vaeva näinud. „Libaveres" pole jäänud grammigi tema debüütkogu enterluule hakitusest – see on hoopis loomulik jätk dünaamilistele vahepaladele raamatust „Kink psühholoogile". Samas ei tulene voolavus enam plahvatuslikest maania- või enesehävituslikest depressioonihoogudest, vaid sünnib efektse sõnamängu tulemusel.

Vilu ignoreerib õigekirjareegleid, ta moonutab välteid ja sõnalõppe. Ta kõnetab lugejat laisa, veidi sarkastilise intonatsiooniga: „Taivas köhhib rögisedeseds ja / päikene paistab minu seees" (lk 47). Tihtipeale kordab ühte ja sama sõna, muudab aga kirjapilti ja manipuleerib seeläbi teksti kõlaga. Kordus annab edasi ka emotsionaalset pingestatust, eriti koosluses tegusõnade dubleerimisega: „öeldasse üeldakse ööldaske / ett minu nahk on Libavere / amettlik lipp on" (lk 60). Omaette sõnamänguliseks võtteks saab trükiviga: „Vanhasti oli mõttepuhtus tähtis / kuid tõttütelda mõteluhtus on / lihtsalt kitsarinnaline" (lk 7).

Kasimata kõnekeele transkriptsioon (nõnda = nõnna, sõpra = sõberit, justkui = jüsku) edastab kummalist murrakut. Ebamäärane võõralt kõlav aktsent rõhutab minategelase

soovi saada erakuks. „Libavere" on sisuliselt kogumik autobiograafilisi visandeid, mis püüavad mõtestada autori rolli ühiskonnas ja elus üldiselt. Juba esimestel lehekülgedel räägib Vilu maailmast võõrandumisest: „Anddsin kunagi vande et / ei astu ühtegi asja liikmeks / et ei kuulu kuhugi ja ei ole / ka millegi osa , Ja nüit / olen ku nõiutud" (lk 14). Ometi pole võõrandumine täielik, luuletaja ei suuda päris erakuks hakata – ikka tahab ta „kellegi puutumist .. reakida ja vaikida" (lk 25). Pigem taotleb ta õigust tühjusele, õigust „valida vaikselt pool ja mitte omada kogu aeg mingit agendat"[1].

Siinjuures on tühjusel kahetine tähendus. Ühelt poolt tähistab see võimetust, eneseusu puudumist, hirmu selle ees, et ei vasta omaenda kuvandile. Niisugune tühjus pesitseb Libaveres, mis on justkui vastik pime pööning, kust laastava ärevuse hetkedel tervitusi saadetakse: „De Fakkto on Libavere / minu südämes kõikseaeg. Ma ole / eimidagist, ma põle keegi ,ma olen / tyhi. Amettlikult Libaveret vast / põlegi:: [---] A üts moment läheb se uks lahti / jja säält valgubb .. / minu salajajane LIBAVERE." (lk 22) See on laastav ja ennastsalgav jõud, mis on ka kogumiku keskne probleem.

Võimest oma nõrkused pea peale pöörata paistab läbi autori sisemine jõud, tema võime seista erakliku individualismi eest maailmas, kus „on aeg valida pool ja ilma valimata ei saa enam läbi".

Paraku kukub sellest tühjusest otsesõnu rääkimine läbi. Klišeelik heietus „ma ole tyhi, ma ole pryki", mis kordub eri sõnastuses üsna paljudes luuletustes, ei lisa võimsale ja müstilisele Libavere kujundile midagi juurde. Pimedus, mida luuletaja endaga kaasas kannab, on usutav ja tekitab uudishimu. Deklaratiivne enesealandus jätab aga ebaloomuliku mulje. Ühelt poolt kuulutatakse end prügiks, teiselt poolt peetakse enda luuletusi lugejale piisavalt huvitavaks, et neid raamatus avaldada.

Hoopis sisukamaks muutub jutt negatiivsest tühjusest luuletuses „Huvitav kuida mu psihhologne harakter", milles seda vastandatakse n-ö heale tühjusele, mida autor ei karda, vaid soovib saavutada: „raudpoltt inmesed mõtleva et ma ole / mingi mõttetu udujuttu-mees [---] / ma ole tyhi prüki , mittekeegi. / Ma tahagi olla jüst udu ise ja et mu / karahterri süda oless nigu Fuji mäggi / selle udu seees." (lk 50) Tühjusest saab relv enese upsakuse ja kiusajate rünnakutega võitlemiseks: „Enese tühjaks mõtelmine on / ühe umaetteollija / eneskaitse::: / 1.ei lähhe ennast täis / 2. ei lööö kusi pähhe / 3 ja keegist en saa enämb / sind alandada sest sa olegi / juba tyhi." (lk 62). Just sellisest võimest oma nõrkused pea peale pöörata paistab läbi autori sisemine jõud, tema

1 Vt http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c7-kirjandus/tuhi/.

võime seista erakliku individualismi eest maailmas, kus „on aeg valida pool ja ilma valimata ei saa enam läbi”[2].

See hoiak määrab ära autori eetilise positsiooni. Ta väldib näpuga näitamist, hoidub lahmivast ideoloogiast, koguni mõttekaaslasi küüniliselt vastastega võrreldes: „Head mõtsakaitsjad põle nivõrd kaitsjjad / ku proffesionalsed majandajajad, lhtsalt / teismoodu ku metsaärikkad, a nad on / peris sarnased ka ikkagist – sama ala..” (lk 39) Nendele eelistatakse passiivset heatahtlikkust, unelmaid ilusast maailmast, kus kedagi ei kiusata taga ja kõigil on piisavalt süüa; unelmaid, mis ometi millekski ei kohusta. Autor ei püüa end välja vabandada. „Pass ei kõlba süüa, sa piad olema / midagist veel” (lk 35) – ta mõistab, mida talt oodatakse, ja julgeb seda ignoreerida. Tõsist vastupanu osutab Vilu üksnes „lõugavatele lõusstadele” (lk 36), kes püüavad kõike ümbritsevat oma halli keskpärasuse alla suruda.

Emotsioonid lähevad refleksioonist kaugemale ja ajendavad tegudele ka narratiivsetes tekstides. „Libaveres” demonstreerib Vilu meisterlikku oskust anda paari värsireaga edasi keerulist lugu. „Masu aegu jõime isaga / kohvkus kraani-vett. Ta oli / linna tulnd et ütella mule / et „poja mul põle enam miskit anda” (lk 40) – nelja reaga antakse edasi lootuste põrumine, perekondlik draama. Järgmises luuletuses saabub sama lakooniline lahendus: „„ poja kas mul ika on / oma nägu peas ? ” ja äkkist / maimäletand ennam neid / silmi-suud-nina.” (lk 42)

„Libaveres” demonstreerib Vilu meisterlikku oskust anda paari värsireaga edasi keerulist lugu.

Kui Lamar – Vilu suuresti inspireerinud artist – läks räpiga luuleliseks, siis Tõnis Vilu läks luulega räpiliseks. Ta on suutnud luua erakordselt hea *flow*’ga konkurentsivõimelise poeesia, mida ei ole igav lugeda. „Libavere” tegelane on eneseteadlik, tunneb oma tugevusi ja nõrkusi, vahel langeb enesepõlastusse, harvem naudib eraklikku üleolekut. Autor mõistab, et ei sobi oma passiivse individualismiga tänapäeva maailma; kahtleb, kas suudab midagi teistele pakkuda; leiab aga ometi jõudu teekonna jätkamiseks. Ta on kahtlemata kummaline kangelane, aga see-eest läbinägelik ja sügavustesse süüviv. Vilu luule vajab veel lihvimist – hüperboolsete avaldustega tasub ettevaatlikum olla ja kujundlikud seigad võiksid olla põnevamad, et õigustada niivõrd mastaapset hinge lahkamist. Kuid tal on kõik šansid saada kirjanikuks, kes toob luulekogud kultuurseima kvantiili raamatuiulitele tagasi.

2 Vt http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c7-kirjandus/tuhi/.

AINSUSLIKKUSE MITMETAHULISUS

Renar Kihho

Triin Paja
„Nõges"
SA Kultuurileht, 2018

„Nõges" on Triin Paja debüütkogu ja ühtlasi Värske Raamatu 21. teos. See on tõelist värskust õhkav raamat, mis lummab lugejat tihkelt sügava luulega. Ehkki paljud luuletused on pealtnäha pikad ja värsiread mahukad, on tekstide sisu siiski kompaktne, need peidavad endas rikkalikke ja sügavaid tundeid. Kuigi raamatu meeleseisund ja toon on läbivalt üks, koorub sõnamängust välja värvikas ja võimas tundetulv. Lugejat ootab ees reis üksindusmaastikul.

Kas luulekogu kõrvetab lugejat? Või on autor saanud kõrvetusest inspiratsiooni? Need küsimused tekivad, kui heita pilk pealtnäha tagasihoidlikule kaaneillustratsiooniga „Nõgesele". Kaane tumesinine värv kajastub teose tekstides taeva, mere ja järve kaudu, lisades üksindusele tundetäpsuse kõrval sügavust.

„Nõges" on vahelduv ja mõistatuslikult kaasahaarav luulekogu. Lugedes tekib kujutlus tundmatust jutustajast, keda võiks nimetada virguvaks üksiklaseks ja kes jutustab oma lugu (mälestusi, seiku, läbielatud tundeid). Tegelane võtab aja maha, et kogeda parasjagu valitsevaid ja tundmata jäänud tundeid. Loo muudab köitvaks iga järgmine kujund, mille Paja justkui ootamatu sööduna lugejale kätte annab. Hea näide kuhjuvatest, üksteist aina lämmatavatest kujunditest on luuletuses „Katkev": „kuid mis kasu lüürikast. / kus on mineraal luules, kus tema / mullane juur? mis kasu lüürikast külas / täis nälgivaid kasse. kus akendes on / ainukesed kardinad kummitusnaised. / kus kodutu poiss varastab suhkrut, mis / laguneb lapsepõlvena ta suus. mis kasu." (lk 78) Teose jooksul üksiklane areneb: luule muutub detailsemaks, konkreetsemaks, pikemaks ja mahukamaks ning üha rohkem väljendub ka enesekindlus. Teksti toon muutub julgemaks ja konkreetsemaks, säilitades range enesealalhoiu kõrval ka pehmemaid emotsioone.

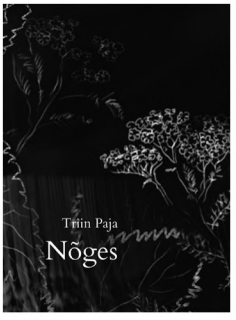

Paja hoiab ühe käega vabavärsi joont, sarnanedes mõnes mahukamas luuletuses pigem proosaga, kuid teise käega mõõdab ta riimvärsi pulssi. Sellist piiri peal liikumist on lugejal põnev tunnetada, sest märkamatult tekkinud mõnus rütm võib järgmisel hetkel juba kaduda. Paeluvad on ka juhuslikud, justkui kokkusattumuste tagajärjel tekkinud riimid: „keegi pani okastraadi linna kaela / keegi käsib sul minna /

ja sa ei jõua saapaidki jalga panna / kõnnid aastaid paljajalu et leida vett" (lk 75). Ka algustähe ortograafia ja kirjavahemärgid on Pajal peaaegu olematud ning see külvab kohati segadust. Luuletuses „Tiivakahjustus" on küsitav lauselõpu ja otsekõne olemasolu: „soojendad mu vere lambiõli / enda tavalisuses ütlen / ka eeslitest on tehtud pühakuid / ehk on tähtsam ülesanne lasta teistel / enda kehasid armastada / olla lihtne ja liikuda" (lk 10). Keset pikka värsirida võib kohata sügavmõttelist lauset, mis pakub lugejale põnevust ja pinget või tekitab hoopis arusaamatust: „ja kilekott räimi. / kuid ka selles on ilu, räimed / määrivad koti oma kuuvalgusega." (lk 89) Kõnekujundid (näiteks „rohutirtsuparv" ja „jõeflööt") on Paja luules pigem sisu pehmendavad kui toetavad. Lausekujundina on läbiv sõnakordus ja üksikute sõnade või sõnapaaride tihe esinemine.

„Nõgeses" väärtustatakse märkimisväärselt palju argist. See kajastub oskuses leida võimalikult täpne sõnastus, mis võtab lugejal hoo maha ja paneb teda ümbritsevat märkama. Paja on tõstnud esile ja andnud tähelepanuväärse tähtsuse kõigele igapäevasele: argistele esemetele, inimestele, hetkedele, tegemistele. Erilist tähelepanu juhib ta loodusele (taimedele, merele, veele), aga ka linnale ja kätele: „vihma käes käsi peseb. soovin olla ihata, / kuid näen enda käsi su keha järve kohal" (lk 20); „su käed / varastavad, et toita teisi – / su käed on pühad. / su käed, puhtad ka vihmata." (lk 21) Käed on kui eriskummaline sümbol, mille taga võib peituda salapärane ürgne jõud ja tööriist, millega luuakse ümbritsev keskkond. Inimese vajadusele ise oma kätega midagi ära teha vihjavad read luuletusest „Puust lind": „hoian vaid enda käte / luitunud pitsi. // kas tead, suurim raskus / me kätel on tühjus?" (lk 34)

Paja on tõstnud esile ja andnud tähelepanuväärse tähtsuse kõigele igapäevasele: argistele esemetele, inimestele, hetkedele, tegemistele.

Paja luule nõuab kohati kirjanduslikku valmisolekut – selles kohtab põikeid ajalukku, pärimusse ja kultuuri. Muu hulgas mainib ta lüürik Johann Christian Friedrich Hölderlini, teoses leidub koguni luuletus „Hölderlinile" (lk 81). Nagu romantik Hölderlin, märkab ka Paja looduse ilu: „linnu ja minu jaoks on taevas ainuke pühak / õrnroosa loojang vajub metsa pulstunud juustesse / taevas sulandub hõbepajuks taevas unistab linnust". Hölderlin tundub olevat Paja suur ja kauge, lausa jumalik eeskuju, kellele ta oma soove ja mõtteid jagab: „Hölderlin, tahan olla jäätunud kosk, mis ei ihalda".

„Nõgese" meeleolu on rahutu, melanhoolne, kõikuv, isegi piitsutav ning korda ja allumist nõudev. Nii mõnedki lõigud on ootamatud ja kõrvetavad, just nagu nõgeski: „linn, kas tead / toornafta raskust kajaka sules? / kes ütleks lapsele, et

tema unustatud prügi / õõtsub nüüd meres ja näib linnule / einena?" (lk 79); „kõik naised kannavad nõidade tuhka enda rinnas. / kui küsitakse su nime, ütle nõid. või ütle Medusa." (lk 56) Samas kirjeldab Paja ka lihtsaid ja argiseid toiminguid ning tundeid, mida on kerge mõista: „terve jaanuar on kuulda / vareste nälga / ja ma armun võõrasse, / kes vaatleb igatsevalt / bussiaknast põlde" (lk 24). Autor puudutab lugejat, ehk isegi pahandab ja ehmatab teda. Ta sätib tunded ja teod sõnadesse nii, et need pakuvad äratundmisrõõmu ja toovad silme ette osakese iseendast. Nagu lõpeb „Nõgese" esimene luuletus: „hoida su näo peegeldust" (lk 9). Lugemise teeb nauditavaks suhe sisu ja vormi vahel: voogavat ja kujundeid täis luulet tasakaalustab reaalne sõnum, soov lugeja ootamatult peateelt kõrvale viia, asetada ta hetke, kus ta meenutab kogetud hetki.

Triin Paja luule aitab pealetungival tehnoloogiaajastul aega maha võtta ja leida üles igapäevarutiini kõrvalt sügav omamaailm, mõista iseennast paremini. Luules kohtuvad linnad, inimene, linnud, maastik, taevas, vesi ja veekogud, mille eksistents ei sõltu aja olemasolust; need hoopis tõstavad esile selle, kuidas inimene võiks ja saaks keskkonna ja ühiskonnaga suhestuda. „Nõges" on sügisese iseloomuga: ümbritsev muutub üksikuks, halliks ja külmaks, tuleb ise hakkama saada. Unistatakse millestki valgest – lumest: „luuletus muutub tolmuks. / tühjad viinapudelid / säravad kui teemandid / bussipeatuses. / taevas. lumi. lumi." (lk 91)

Lugemise teeb nauditavaks suhe sisu ja vormi vahel: voogavat ja kujundeid täis luulet tasakaalustab reaalne sõnum, soov lugeja ootamatult peateelt kõrvale viia.

JULGUSTAV VISKISÕÕM JÄISES RONGIS

Madli Kullaste

Sergio Pitol
„Mefisto valss ja teisi jutte”
Tõlkinud Ruth Sepp
Loomingu Raamatukogu, 2018

Mehhiko kirjaniku Sergio Pitoli (1933–2018) tekstid on tummised ja tumedad. Tummised, sest need on mitmekihilised, metakirjanduslikud, tulvil mütoloogiat, intertekstuaalsust ja sõbralikke noogutusi Pitoli lemmikkirjanike poole, kelle hulgas on Euroopa, Lõuna-Ameerika ja vene autoreid. Tumedad, sest autor oskab võrratult luua õudust ja õõva, kõledust, eksistentsiaalset kuristikku, mis argiaskelduste all haigutab. Pitoli tekstides on reaalsuskangas hõredad kohad, aga korda armastavale lugejale on kirjanik valmis pannud niidi ja nõela. Nendega saab kanga tihedamaks nõeluda: ikka on käeulatuses mõni „välja vabandav asjaolu”, millega kahtlaseid juhtumisi selgitada – näiteks protagonisti palavikudeliirium või alkoholiuim. Rahutum või paranoilisem lugeja võib aga hõredas kohas näha selle potentsiaali saada hoopis auguks ja hakata niite välja katkuma.

Ka ajaga käib Pitol väga vabalt ümber, tema proosa struktuur pole lihtsalt kronoloogiale üles ehitatud. Kord läks Pitol hüpnotisööri juurde, et suitsetamine maha jätta[1], ja too heitis kirjanikule ette, et tema jutt käib ringiratast, mis võib osutada ebakindlusele. Pitol kaitses end kirjanduslike argumentidega: tema narratiiviloome ongi neile loogetele üles ehitatud ja ta lihtsalt ei saa millelegi päris otse läheneda. Kõigepealt on punktid valgel paberilehel, mis näivad olevat sinna nagu juhuslikult kukkunud, ilma mingi omavahelise seoseta, aga siis hakkab mõni neist paisuma ja sirutab kombitsad teiste poole, kuni jooned vonklevad üle terve lehekülje ja moodustavad aina keerulisemaid kujundeid. Pole teada, kuivõrd hüpnotisöör selle õigustusega rahule jäi, küll aga kirjutas Pitol, et sellel kohtumisel jõudsid nad tõelise läbimurdeni. Hüpnoosi all elas Pitol uuesti läbi hetke, kui sai teada, et on orvuks jäänud, ja nuttis lahinal; tagasiteel hotelli hakkas ta tundma, kuidas vana haav tasapisi armistub. Järgmisel hommikul ärkas Pitol tõdemusega, et tema senine elu oli olnud üks suur põgenemine.

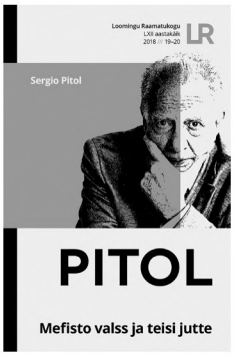

Pitol kirjutas suurema osa tekstidest välismaal. Loomingu Raamatukogu valikusse on jõudnud Roomas, Sutomores, Varssavis ja Moskvas, aga ka Mehhikos

1 Lugu on pärit Pitoli mälutriloogia esimesest osast „El arte de la fuga” („Fuugakunst”), milles on esseistikat, päevikukatkeid, unenägusid ja fiktsiooni. Paar lugu sealt on ka Loomingu Raamatukogu kogumikus, ent loodetavasti tõlgitakse „Fuugakunst” kunagi tervikuna eesti keelde, sest see on tõeline maiuspala.

kirjutatud lood – kokku kaheksa juttu, millest esimesed on kirjutatud kuuekümnendatel ja viimane üheksakümnendatel. Nende aastate jooksul jõudis ta ka tõlkida kuuest keelest ligi 40 teost ning töötada suursaadikuna ja Mehhiko saatkonna kultuuriatašeena. Tema lugude tegelasedki on sageli kodumaast kaugel viibivad mehhiklased, ent Pitoli jaoks pole rõhk kunagi võõrsil viibimise eksootikal, vaid pigem siserännakul, lugemisrännakul, mis võib olla palju metsikum kui füüsiline kohavahetus. Kui mõni kirjanik ajab lugejale rännuisu peale, siis Pitol tekitab pigem tahtmise koju jääda. Jutus „Teel Läände" jääb protagonist[2] uskuma reisikaaslasi, kes utsitavad teda valima tagasiteeks lennureisi asemel rongi, mis „on niisama mugav kui merereis, selle eelisega, et maastikud vahelduvad pidevalt: ühel päeval Gobi kõrb, teisel Mongoolia, musttuhat kaamelit raudtee kõrval jooksmas, siis Baikal, pigemini mäslev ookean kui järv, ja erinevad nõukogude vabariigid, igaühes tuhat haruldust" (lk 30). Trans-Siberi raudteel loksudes tunneb ta end kui puuris ja aknast ainult lund nähes neab ta reisikaaslased maapõhja. Liialdatud on nii talle jutustatud reisiroosamanna kui ka reaalne reisikogemus, nii et kokku tuleb täiesti Gogoli-vääriline hüperboolipaar.

Kui mõni kirjanik ajab lugejale rännuisu peale, siis Pitol tekitab pigem tahtmise koju jääda.

„Buhhaara nokturnis" ajavad aga hoopis minategelane, kes on üsna selgesti Pitol ise, ja tema sõber Juan Manuel, kes on üsna selgesti tema päriselusõber Juan Manuel Torres, ühele tüütule itaalia kunstnikule ohjeldamatult kelbast, et mitte lasta tollel oma luhtunud armuloost rääkida. Nad pajatavad talle müstilisi ja häirivaid lugusid Samarkandist, kaarnatest, kes kisavad iseäranis võikalt, kui pika nokaga kõrbekured neid tükeldavad, nii et turistid ja diplomaadid seda kuuldes hulluks lähevad. Räägivad ungarlasest Ferist, kes sõitnud rongiga Samarkandi ja avastanud jaamas, et tema sõbrad polnud talle jaama vastu tulnud, ning läinud kaasa karakullkeepide ja lopsakate vuntsidega võõrastega, kellest lootis oma sõprade sugulased olevat (kuigi miski sellele võimalusele ei viidanud). Feri viidi ülikuperekonna majja printsessi kõrvale istuma ja algas oivaline, ent samal ajal rõve pidusöök; ruumis ja seltskonnas olid ühendatud mustus ja elegants. Viimane, mida Feri sellest õhtust mäletas, oli vanaeit, kes ulatas talle pitsi ja silitas oma räpaste pahklike kätega tema põske. Feri ärkas kitsas voodis alasti, keha kaetud mustavate verekoorikutega. Pitol jätab pitolilikult häguseks, kas Feri oli üleni väljamõeldud tegelane või mitte; samuti on ebaselge, kas itaalia kunstnik tõesti neist vahvatest lugudest

2 Sellesse protagonisti on Pitol pannud päris palju iseennast. Kirjanik Carlos Monsiváis heitnud Pitolile sageli ette, et too olnud uskumatult kergeusklik.

innustunult Samarkandis käis ja kas ta just seal mõistuse kaotas.

Pitol ise on öelnud, et tema looming on peamiselt variatsioonid Alfonso Reyese novellist „Õhtusöök". See on hillitsetud õudusjutt, milles ei väljuta normaalsuse piiridest ja mille kõige jubedam osa tuleb lugejal endal kujutleda. Üks meesterahvas kutsutakse külla õhtust sööma. Kutse kahelt daamilt tuleb formaalses, aga nõudlikus toonis sõnastatud kirja teel, ja mees lähebki. Seesama müstiline inerts, mille pärast otsustab mees täiesti tundmatute võõrustajate kutse vastu võtta, takistab tal otse küsimast, kust naised teda tunnevad ja mida temast õieti tahavad. Nii muutub meeldiv õhtusöök pisitasa aina pahaendelisemaks. Reyese loos saab peategelane siiski õigel ajal põgenema ja lugeja võib ainult aimata, mis temaga muidu oleks juhtunud. Ta võib kujutleda näiteks mõrva või et kogu lugu oli arusaamatus ja midagi väga hullu polekski juhtunud – või hoopis mõnd aega ja ruumi väänavat keerulist olukorda.

Ka Pitoli tegelased alistuvad õudusunenäodünaamikale, milles turvalisena tundunud või esitatud ruum sulab ebakindlaks ja ohtlikuks paigaks ning painajasse takerdunu ei saa selle vastu midagi teha. Kui keegi kutsub endaga kaasa, siis minnakse – tegelased lepivad sellega, mis nendega juhtub, olgu see siis nii õudne ja absurdne, kui see parasjagu ka on.

Õõvastavast paratamatusest on kantud näiteks lugu „Ikaros". Nagu Pitolil kuuekümnendate lõpus juba tavaks oli, on ka sellel lool raam. Minategelane on näinud filmi, mis näis olevat tehtud täpselt tema sõbra viimaste elupäevade põhjal, kusjuures valgust näib selles olevat kasutatud sümboolselt: esimestes stseenides, kus kõik on veel hästi, on valgus pimestavalt hele; viimastes stseenides kalurikülas hotellilobudikus on see aga nõrk ja hall. Kirjanik (on aru saada, et ta on kirjanik, sest ta üritab kirjutada, aga tal ei õnnestu see enam) veedab päevad tekikuhila all lõdisedes, perenaine ei võta midagi ette tema laest tilkuva vee asjus ja raha saab tal ka otsa. Lõpuks tundub talle hea mõte kolida ühe hambutu räpase luuletaja muldpõrandaga onni. Ei, see tundub lausa paratamatu valik. Sealt edasi saab siiski veel hullemaks minna – ja lähebki. Jutustaja, kes filmi meenutab, ei saa päriselt aimu, miks kõik niimoodi läks, küll aga tuuakse talle ja lugejale väga lähedale allaandmistunne ja kohutav taipamine, kui lihtsasti laostuti. Paari leheküljega jõuab kontidesse teadmine, et nii võib juhtuda igaühega, et täielik allakäik on ainult paari halva otsuse kaugusel. Ikaros,

Pitoli tegelased alistuvad õudusunenäodünaamikale, milles turvalisena tundunud või esitatud ruum sulab ebakindlaks ja ohtlikuks paigaks ning painajasse takerdunu ei saa selle vastu midagi teha.

kelle järgi lugu pealkirja on saanud, tegi üheainsa vea: lendas päikesele liiga lähedale, mistõttu tema tiibu koos hoidnud vaha üles sulas.

„Mefisto valss" algab ajakirja mahakukkumisega. Naine, kes oli juba valmis voodisse minema, hakkab jälle oma mehe kirjutatud lugu lugema, sest „[k]ui ta oli avanud kandekoti, et võtta sealt oma kreemid, sinine siidpidžaama, mille tema õde Beatriz talle Indiast oli toonud ja milles ta end nõnda mõnusalt tundis, sussid ja unerohutablettide purgike, kukkus tema jalge ette ajakiri (ta oleks võinud vanduda, et see oli tal musta kohvrisse pakitud!), et taas tema meelerahu rikkuda ning puhkehetke häirida" (lk 45). Niisiis pole midagi parata, tal tuleb uuesti lugeda metakirjanduslikku lugu kirjanik Manuel Torresest – too näeb klaverikontserdil publiku seas üht meest, kes on üliintensiivselt pianisti kätele keskendunud, ja püüab sellest narratiivi luua. Torrese mõtetes ja kontserdikavas, kuhu ta märkmed kritseldab (tal on niisugune komme) saab keskendunud kuulajast pianisti erusõjaväelasest vanaisa ning seejärel vähiga võitlev õpetaja, aga kumbki looalge ei rahulda teda päriselt.

„Mefisto valssi" lugedes annab lugeja endale paratamatult aru oma kaasvastutusest tekstiloomes.

Loo niisugust algust on võrreldud Marcel Prousti ja Virginia Woolfi teadvuse voolu tehnikaga, sest juhuslik ja tühine sündmus vallandab mõttekäigu, millest lugu koosneb. Naine loeb teksti ja annab sellele hinnanguid; domineerib meenutatud minevik nagu paljude Pitoli lugude puhul. Aga lugeja, kes loeb naist lugemas, saab järsku valusalt teadlikuks omaenda lugemise sisemonoloogist, mida ta tavaliselt endale ehk ei teadvusta. Ta annab paratamatult hinnanguid tekstile, mida naine loeb, ja naisele, kes teksti loeb, ning ka viisile, kuidas naist lugemas on kirjeldatud – sümpaatia ja empaatiaga, küünilisel ... Lugemiskogemusena on see uudne ja ebamugav, justkui saaks järsku teadlikuks, et nina on kogu aeg vaateväljas või et pidevalt on vaja neelata ning silmi pilgutada. „Mefisto valssi" lugedes annab lugeja endale paratamatult aru oma kaasvastutusest tekstiloomes, sest lugeda seda lugu koos kirjaniku naisega on hoopis midagi muud kui lugeda seda üksi.

Kuigi Pitol oli lapsepõlves põdur ja tubane ning veetis suurema osa ajast lugedes, ei saanud temast siiski erakut. Kirjanikuna paiknes ta küll alati mehhiko kirjanduse peavoolust väljaspool ja ta kirjutas peaaegu kõik teosed välismaal, ent ometigi ei saa öelda, et ta olnuks puruüksinda. Ta sõlmis tugevad ja sügavad sõprussuhted mitme kirjanikuga, kelle seas olid näiteks Carlos Monsiváis, kellega Pitol pidas aastaid plaani üks lustakas romaan kahasse

kirjutada[3]; Juan Villoro, kelle sõnul oli Pitol esimene kirjanik, kes võttis teda kui võrdset ja kes rääkis tema kui päriskirjanikuga, mis teda tohutult rõõmustas; Elena Poniatowska, Margo Glantz, Enrique Vila-Matas ning muidugi Juan Manuel Torres, keda – nagu juba mainitud – kohtab „Buhhaara nokturnis" kelbast ajamas ja „Mefisto valsis" kontserdikülastajat jõllitamas. Kogumikku jõudnud kirjanikest ongi kõige rohkem mainitud Torrest, keda Pitolil on komme kasutada kas põhitegelasena või vähemalt möödaminnes mainida. Mõnes autofiktsiooni alla liigituvas loos tunneb lugeja Pitoli ära just selle järgi, et ta mainib Torrest. Jutus „Teel Varssavisse" võtab palavikus protagonist kibekülmas rongis suure lohutava sõõmu plaskust, mille Juan Manuel talle enne Łódźist lahkumist oli kinkinud. Selle teadmisega hakkab lugeja minategelasena kujutlema Sergiot, kes sõbra juurest naaseb.

Kirjanikuna paiknes ta küll alati mehhiko kirjanduse peavoolust väljaspool ja ta kirjutas peaaegu kõik teosed välismaal, ent ometigi ei saa öelda, et ta olnuks puruüksinda.

Poola perioodil elas Pitol tõepoolest Varssavis ja Torres Łódźis, aga nad said siiski sageli kokku, jutustasid kirjandusest ja sokutasid teineteisele raamatuid. Mõlemad olid Veracruzis elanud ja tutvunud juba seal; aastaid hiljem kutsus Poolas filmitegemist õppiv Torres Pitoli endale külla ning tutvustas talle poola kultuuri ja kirjandust. Pitol oli küll alati Mehhiko kaasaegsest kirjanduskaanonist väljaspool, aga ta paiknes seal koos Torresega, kellega ta Kesk-Euroopat avastas ja samuti palju oma (sise)reisidest kirjutas. Austus- ja sümpaatiaavaldusena figureerivad mõlemad teineteise tekstides, Torres Pitoli tekstides küll rohkem, sest Pitol elas Torresest tervelt 38 aastat kauem.

Ka tšiili kirjaniku, hispaaniakeelse autofiktsiooni suurkuju Roberto Bolaño *alter ego* Arturo Belano sõber Ulises Lima sai trükisõnas kauem seigelda kui see, kelle järgi tegelane loodi, ehk luuletaja Mario Santiago Papasquiaro. Raamatus „Metsikud detektiivid" figureerivad Belano ja Lima alati koos, mistõttu üks romaani tegelastest isegi ütleb, et need kaks on ilmselt aseksuaalsed või geid. Neil on ka oma poeetiline liikumine, vistseraalrealism, millega Bolaño ironiseerib luulerühmituse üle, mis neil nooruses päriselt oli. Mõni kriitik heitis Bolañole ette, et kui Lima tegelaskuju oli täisvereline ja huvitav[4], siis Belano jäi tema kõrval pigem kahemõõtmeliseks ja kahvatuks.

3 Kirjutamata, ent palavalt igatsetud teostel on mehhiko kirjanduses tähtis osa. Suurmeister Juan Rulfole käidi aastaid peale ja küsiti, millal ta ometi veel midagi avaldab, ning sageli vastas ta sellele küsimusele päris usutavalt, kirjeldades teost, mida parasjagu kirjutavat; aga mida keegi kunagi lugeda ei saanud. Üks kirjanik siiski näinud Rulfo kirjutuslaual suurt hunnikut lahtisi lehti, mis võinuks olla avaldamata jutud, aga vettpidavaid tõendeid nende olemasolu kohta pole. Rulfo fantoomraamatute kujutlemine on igatahes unetuteks öödeks hea ajaviide.

4 Sealjuures kirjutas ka Ulises Lima suvalistele paberitükkidele, mida ära kaotama kippus, just nagu Torres nii päriselus kui ka Pitoli jutus „Mefisto valss". Mõlema tegelase päriseluvasted surid liiklusõnnetuses.

Pitoli puhul ei saa öelda, et tema kirjanduslik versioon Torrese omale kuidagi alla jääks, pigem muudavad nad teineteist vastastikku tõelisemaks. Nende lood tunduvad võimsamad, kui nad jutustavad neid koos. Iga kord, kui Torres mõnes narratiivilookes ilmub, leevendab ta pisut seda reaalsuskriisi, mida Pitoli tekstid võivad tekitada. Sõprus, mis peaks ometi olema abstraktne nähtus, on kirjaniku hägusust ja lahtisi otsi täis maailma kõige tahkem osa, isegi prillideta vaadates muust julgustavalt eristuv – isegi pärast sõbra surma.

ÜKS LUGU, KAKS RAAMATUT

Priit Põldma

Jaan Kaplinski
„Seesama jõgi"
Vagabund, 2007

Lauri Sommer
„Hilised lemmelehed" triptühhonist „Kolm yksiklast"
Menu, 2010

Uku Masing on mõistatus. Vahest üks suuremaid ja lahendamatumaid mõistatusi eesti kultuuriruumis. Nii mõtleja kui ka luuletajana ootamatu, raputav ja seejuures erakordselt mahuka, mitmekesise, tasemelt ja teemaderingilt laia loomingulise pärandiga. Mitte valdurmikitalikult mugav-muhe rahvuslik enesekinnitaja ega arturalliksaarelikult sädelev filosoofiline värsisepp (kui võrrelda nendega, kes on talle teemaderingilt või positsioonilt kuidagigi lähedased), vaid lõpuni hõlmamatu, raamidest väljuv nähtus. Suurkuju ja vaimuvägilane on tühjad sõnakõlksud. Masingut on püütud kirjeldada küll teoloogi, küll ekstaatiku, autisti või tantristina, ent ükski käsitelu pole ammendav. Kirjastus Ilmamaa on teda paksude köidete kaupa välja andnud, kuid kes need kõik jõuaks läbi lugeda? Läbi mõelda? Paljukest teda üldse loetakse? Piir, kus Masingu lugemine tuleneb eputavast vaimlemisest ja kus tõsisest tungist midagi taibata, on habras ja sageli määratlematu. Masingu kaasaegsed leiavad, et ta mõjus loomulikumalt ja ligitõmbavamalt just neis trükimasinal ümbertaotud käsikirjades, mitte kõvakaanelistes kogumikes. Muidugi on see romantiline mälestus kadunud aegadest (mis toona ei olnud sugugi romantilised), aga selles nostalgias on tõeteragi, mis selgitab Masingu jätkuvat kaugelolu. Kuigi viimased paarkümmend aastat on usinalt püütud teadvustada Masingu kohta meie vaimuväljal, jätkub omal kombel tema sisepagulus. Ta on endiselt märk, mille tähendust justkui adutakse, aga ära seletada ei suudeta.

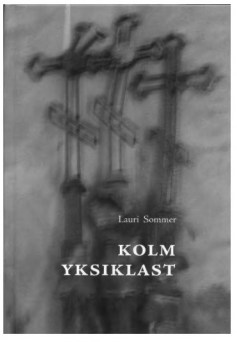

Vahest kõige lähemale Masingu tähendusele viivad „Kirjad Liile"[1] – poisist teoloogiadoktoriks sirguva Uku M.-i kirjad armsamale, keda ta kuue aasta jooksul, mil nad lävivad, üksnes mõne korra silmast silma näeb. Neis kirjades on juba midagi ukumasingulikku: lõpuni mõtlemise paratamatust, fatalistlikku pessimismi, monumentaalse töömahuga maetud enesehävitustungi, argielu tajumist poeetilisena, lepitamatut ilmavalu ja muud säärast, mis moodustab hiljem UM-i loomingu määrava tausta. Kirjade kõrval, mis on ajuti nii palangulised,

1 Uku Masing. „Kirjad Liile" – Tartu: Ilmamaa, 2012.

et neid järjest lugeda ei jaksa, on aga kaks Masingu käsitlust, mille kaudu talle hõlpsam ligineda. Need teosed jõudsid nullindate lõpul avalikkuse ette küllaltki samal ajal, olles mõlemad aastatepikkuse töö viljad: Jaan Kaplinski romaan „Seesama jõgi" ja Lauri Sommeri novell „Hilised lemmelehed". (Sommeri novell ilmus 2007. aasta alguses Vikerkaares[2], seega isegi enne kui Kaplinski romaan; märgatavalt täiendatult jõudsid „Hilised lemmelehed" raamatukaante vahele aastal 2010.) Aeg, millest nad räägivad, on sama: aasta 1959 ja edasi. Lood kattuvad samuti ositi, ehkki vaatenurgad on täiesti erinevad. Lähtekohadki juba: Sommer püüab kirjandusteadlase ja arvatava hingesugulasena kauge aja tagant tabada Masingu olemust ning seda lugejale mõistetavamaks manada; Kaplinski aga jutustab iseoma kujunemislugu, kus kokkupuuteil Masinguga on küll määrav ja keskne koht, kuid Masingu või ta müüdi mõtestamine pole eraldi eesmärk. Sommer, kes polnud tegevusajal sündinudki, on dokumentaalsem; Kaplinski, tuginedes isiklikele mälestustele, käib ainesega ümber vabama käega. Mõlemas teoses põimuvad fiktsioon ja dokumentaalsus: ei segata jälgi, ei varjata ega hägustata prototüüpe. Samas pole autoreil faktitäpse biograafilise uurimuse ambitsiooni, vaid püütakse edasi anda toonast ja seejuures ajatut elutaju, igatsust, sisemisi vastuolusid.

Kaplinski ei eksperimenteeri isiklikest asjust jutustades vormiga, vaid sõlmib mälukillud hõlpsasti jälgitavaks loogiliseks narratiiviks, läbivaks, kuskile välja viivaks sündmusteahelaks.

Kaplinski jutustab ühe nooruki ehk iseenda vaimsete ja füüsiliste lähedusotsingute lugu. Romaan mõjub kompaktse, samas voogavana, tõepoolest romaanilikult: on suur lugu, alguse ja otsa, selge kaare, tugeva raamistusega. Kaplinski ei eksperimenteeri isiklikest asjust jutustades vormiga, vaid sõlmib mälukillud hõlpsasti jälgitavaks loogiliseks narratiiviks, läbivaks, kuskile välja viivaks sündmusteahelaks. Kaplinski rahuldab lugeja *telos*'eigatsust täiel määral: peategelane kogeb romaani lõpulehekülgedel füüsilist lähedust, millest ta on terve teose puudust tundnud, aga vaimne lähedus, mida ta on samuti terve teose taga ajanud, lendab uperkuuti. Saab midagi kätte ja jääb millestki ilma. Klassikaline ja puhtakujuline väärtuste teisenemise lugu.

Masing on olnud lääne kultuuri (indogermaani) narratiivikäsitluse pihta teravalt kriitiline, ka Kaplinski väljaütlemistesse on see hoiak vahel kandunud. Kuid see, et Masingu ja Kaplinski läbikäimisest ja vastastikusest mõjust saab kirjutada nii žanripuhta romaani, seejuures suhete vastuolulisust ja isiksuste teravaid nurki faabula põnevusele ohverdamata, on justkui Masingu lepitamine kultuuriruumiga, kus ta sündis ja töötas.

2 Vikerkaar 1–2/2007, lk 37–63.

Lepitavat funktsiooni kannab see romaan teiseski mõttes: kui 1990-ndatel ja 2000-ndate alguses olid Kaplinski kommentaarid Masingu kohta väga teravad ja poleemilised (küllap tasakaalustamaks teatud ringkondades tekkinud Masingu-kultust), siis pärast „Sellesama jõe" ilmumist on Kaplinski hinnangud tunduvalt mahenenud ja mitmekesistunud. Kaplinski on ühinenud Masingu-diskursusega mitte enam poleemilise *enfant terrible*'ina, vaid oma kunagise guru vastuokslikkust möönva tunnistajana.

Romaanikirjanik Kaplinski ei kõnele minavormis, aga kolmas isik sooritab taas talle omase riuka: see muutub hoopis lähedasemaks kui esimene isik, sest on universaalsem. Autor ei aja lehekülgedel üksnes mingit eraasja, vaid kirjutab ka lugejasse puutuvast – tema olen ka mina. Teine isik mõjuks liiga agressiivselt, silmatorkavalt, et teda lähedale toomise eesmärgiga pruukida, kolmas isik täidab oma neutraalsuses eesmärki kindlamalt. Peategelane on ainus, kel selles loos nime ei ole, on lihtsalt tema, muidugi äratuntavalt kaplinskilike huvidega, ent tänu ta nime ja väljanägemise mahavaikimisele on lugejal ehk hõlpsam temaga samastuda. Muud nimed sarnlevad prototüüpidega: Uku M.-ist on saanud Alo K., tema naisest Ehast Ellen. Masingu kallis Pallaks kannab Kaplinskil sobivalt astronoomilise tähendusväljaga nime Ester. Luubergi Aleksis võib aimata Artur Alliksaart ja Ain Kaalepit. Teisi prototüüpe ma ära ei arvanud (võib-olla ei ole need nii ühesed) ja see pole olulinegi.

„Seesama jõgi" pole memuaristika (seda on pidanud tarvilikuks rõhutada muidugi ka autor ise) ega tagasivaade, vaid iseseisev ilukirjandusteos. Romaani kohta on see küllaltki ühehäälne: põhirõhk on protagonistil; teiste tegelaste maailmanägemused, nendega toimuvad sündmused paljastuvad vaid nii palju, et mõjutada peategelase kujunemislugu. Õpetaja Alo ja Elleni suhetest, Õpetaja ja Estri lähedusest või näiteks hüljatud Malle hingeelust ei saa teada rohkemat, kui näeb ja kuuleb peategelane. Raamatust on keeruline välja lugeda peategelasest eristuvat autori häält, jutustaja avaramat teadmust. Ridade vahel, lausete ja lõikude ülesehituses, teemadevalikus, järjestuses ja põimumises on see muidugi olemas, ent seda ei manifesteerita kuskil. Kaplinski on romaani kirjutades suutnud hoiduda tagantjärele tarkusest, mis on tihti omane vanadele tarkadele meestele, kui nad oma noorpõlvest jutustavad või kirjutavad. Jutustamise delikaatsust pean „Sellesama jõe" üheks suureks tugevuseks, teose lumma allikaks.

Kaplinski on ühinenud Masingu-diskursusega mitte enam poleemilise *enfant terrible*'ina, vaid oma kunagise guru vastuokslikkust möönva tunnistajana.

„Sellesama jõe" keskne ja erakordne telg on peategelase suhe Õpetajaga, kes teeb ja teab kõike seda, mis noorele jüngrile huvi pakub. Õpetaja leidmine ja temast lahku kasvamine moodustab romaani läbiva telje, mille külge muud liinid orgaaniliselt kleepuvad, seda täiendades, avardades või sellele vastandudes. Õpetaja ja õpilase kahekõned haaravad nii intellektuaalselt kui ka emotsionaalselt. Saab kaasa elada õpilase vaimustusele, lootusele pälvida Õpetaja hääkskiit, rõõmule, kui läheb korda ütelda või küsida midagi, mis Õpetajat kõnetab. Dialoogid ei kajasta ainult tegelaste suhete arengut, vaid on ka sisuliselt väga põnevad ja igati jälgitavad, kuigi teemad liiguvad muistsetest tsivilisatsioonidest ning väljasurnud keeltest teise ilmasõja kulu ja eesti luulelooni. Kaplinski pole pidanud tarvilikuks siduda dialooge ühe läbiva niidi külge, mis tema isiklikule kujunemisloole paralleeli loovad, vaid annab edasi enda ja Masingu suhtluse autentsust, rikkalikkust ja variatiivsust. Õpetaja mõttekäigud on mõnikord äratuntavalt masingulikud, haakudes mujalt UM-i kohta loetuga või tema kirjutatuga, teinekord väljendavad jällegi selgelt Kaplinski enda vaateid. Kaplinski hoidub otsesest hämarapärasusest; Õpetaja-kuju on särav sokraatiline mõtleja, mõistagi müstiliste kalduvustega, ent näiteks ilma Masingule omaste arhaismideta. Õpetaja luuletuste näitedki tunduvad olevat Kaplinski enese kirjutatud ja on seega Masingu omadest hulka hõlpsamini haaratavad, lühemarealisemad, kontsentreeritumate kujunditega. Vestlustes joonistuvad selgesti välja kahe kõneleja eri mõttekäigud, Õpetajat ei kujutata kättesaamatult targa ega õpilast naeruväärselt rumalana. Toimub tõeline dialoog. Emakeele meisterlikul valdajal ja sütitavalt originaalsel mõtlejal Jaan Kaplinskil on väga tugev dramaturgisoon.

Kaplinski pole pidanud tarvilikuks siduda dialooge ühe läbiva niidi külge, mis tema isiklikule kujunemisloole paralleeli loovad, vaid annab edasi enda ja Masingu suhtluse autentsust, rikkalikkust ja variatiivsust.

Lauri Sommer käsitleb toda aega ja sündmusi teisiti, Uku enda kaudu. Ta püüab võimatut: näha maailma läbi UM-i silmade, avada tema siseilma. Sommeri kõige suurem geniaalsus seisneb tema kongeniaalsuses – ta suudab kirjutada kellestki teisest, päriselt elanud inimesest (pole vahet, kas ta on pärit kirjandusloost või autori suguvõsast) samasuguse läbitunnetusega, nagu kirjutaks iseendast. Jan Kaus on „Kolme yksiklast" arvustades märkinud, et „Sommeri debüütproosakogus pole sageli enam tegu pelga sisse-elamisega, vaid juba sees-elamisega"[3]. Tõepoolest, piir autori ja tegelase vahel hägustub. Sommer mõistab erakordse tähelepanu ja järjekindlusega märgata, valida ja vahendada detaile,

3 Jan Kaus. „Voolavus ja ekstaas" – Sirp, 26.02.2010.

dokumentaalsust on ta teostes rohkemgi, kui esimesel lugemisel võiks arvata. Ta leiab sedavõrd hästi kokkusobivad pisiasjad, punub need niivõrd kõnekaks ämblikuvõrguks, et lugedes hakkab tunduma, et see ei saa ometi olla eluliselt tõepärane, see peab olema kirjanduslik väljamõeldis. Võta näpust. Kui Kaplinski (nagu enamik autobiograafilist ainest kasutavaid romaanikirjanikke) tõlgib oma elu kirjanduseks, täiendades seda vajaduse kohaselt ja töötades reaalsust ümber, siis Sommer märkab elus kirjanduslikkust ja kannab selle raamatu lehekülgedele, muutmata ja painutamata fakte, kujundades fookust üksnes hoolikate valikute ja selitatud sõnastuse kaudu. Kui enamik kirjanikke on nagu (rohkem või vähem kumerad) peeglid, siis Sommer on oma kõige eripärasematel hetkedel nagu sõel – midagi laseb läbi, midagi hoiab kinni, aga aine olemust ei muuda.

Enamik tekstist on monoloogiline ja hargneb Uku peas. Dialooge on napilt: paar kahekõnet Uku ja Leena vahel, üks Eha pikem monoloog Ukule, siin-seal kellegi pillatud tähendamissõnad. Üldiselt voogab tekst ühtlases rütmis, dialoogides ei püüta ligi pääseda eri tegelaste mõttemustritele ega eneseväljenduslaadile. Sommer jälitab pigem mõtte arenemist tegelaste vahel, kahekõne pole fookuses, dramaatikat ei harrastata.

Kui Kaplinski tõlgib oma elu kirjanduseks, täiendades seda vajaduse kohaselt ja töötades reaalsust ümber, siis Sommer märkab elus kirjanduslikkust ja kannab selle raamatu lehekülgedele, muutmata ja painutamata fakte.

Aga paaril korral liigutab Sommer diktofoni Uku suu eest ära ja laseb lugejat kõnetada Ehal ning ühe korra isegi Leenal-Pallaksikesel. Naiste hääled kõlavad Sommeri kaudu küll loogiliselt ja arusaadavalt, ent ikkagi salapäraselt – tundeid nad lõpuni ei sõnasta. Seda Sommer vist taotlebki: mitte kõike välja öelda, jätta tõelus lugeja tunnetada ja otsustada. Või anda lugejale märku tõeluse kättesaamatusest, samas selle poole püüdlemise väärtuslikkusest. Aeg liigub autori järgi: valdavalt mõjub lugu vaatena lähiminevikus toimunule, aga Leena kõneleb justkui praegusest perspektiivist, vaadates tagasi mitmekümne aasta eest juhtunule. Ajahüppeid ei manifesteerita, lugedes on võimalik nendega tähelepanu katkestamata kaasa liikuda. On kahju, et Leena kuju jääb pigem üheplaaniliseks, tema tegelik olemus salajaseks – Leenat kujutatakse tujuka lootuskiirena, nii nagu kauneid noori naisi suurtest vaimsetest meestest rääkivates (ja meeskirjanike kirja pandud) lugudes sageli tehakse.

Sommeri keelepruuk on mahlakas ja isikupärane, ta põimib Masingule eriomased sõnad (näiteks „pallaks", „hõbehyys", „imb" jpm) teksti nii sujuvalt ja enesestmõistetavalt, et isegi kui lugejana nende täit tähendust ja tagamaad ei hooma ega ole neid Masingu tekstides trehvanud, on kõik

ometi arusaadav. Siin-seal konstrueerib Sommer silmatorkavalt vaimukaid mõisteseoseid (üks minu lemmikuid on „geenide ja karma kadrill"), aga kuna ta ise nende juurde peatuma ei jää ega nendega mängitsema hakka, ei mõju need eputamise ega epateerimisena.

Sommer nimetab tegelasi õigete nimedega, nii peategelasi kui ka neid, keda mainib vaid korra. Tähelepanu võib äratada, et Kaplinskit ei nimetata Jaaniks ega Jaan Kaplinskiks, vaid üksnes Jannuks; aga nii teda lapsepõlves kodukandis ja hiljem Masingute pool hüütigi – kõik on ajalooliselt tõepärane ja põhjendatud. Masingust kirjutab Sommer kolmandas isikus, aga vahepeal libiseb sujuvalt minavormile, laseb kõnelda Ukul enesel, ent isiklikkuse aste ja keelerütm jäävad seejuures samaks. See on üks Sommeri suuri võlusid: ta suudab tekstides mängida keele, aja, ruumi ja jutustaja häälega nii, et päris peened mängud ei mõju kirjandusliku snobismina, vaid asuvad loo teenistusse.

Sommer ei jäta kasutamata võimalust väljendada Masingu kaudu ka ilmselgelt endale kuuluvaid mõtteid ja hoiakuid. Novelli lõpu eel on koht, kus Uku aimab ette, kuis temasse aastakümnete pärast suhtuma hakatakse, ja annab sellele terava hinnangu. Ehkki see ei erine põhimõtteliselt sellest, kuidas Masing päriselt rääkis ja kirjutas, tundub ta siiski pisut prohvetlikuma ja konkreetsemana, kui on usutav. Paistab, et Sommer ajab selle lõiguga oma isiklikku asja, peab võitlust Masingu lihtsustamise ja kategoriseerimise vastu, ironiseerib kirjastajate ja kirjandusloolaste kallal. Siin libiseb autor pisut piki hää ja halva maitse piiri, viimase poole siiski kaldumata. Sarnast maitsevääratamist on Sommeril vahel muudeski kirjutistes: praeguste isiklike arvete õiendamine prevaleerib korraks räägitava loo ja vahendatava aja üle. Üldises tekstivoos on võimalik sellest mööda vaadata ning Sommer jõuabki pärast põgusat tigetsemist alati oma loomulähedase kõikemõistva müstika ja vaikse huumori rajale tagasi.

„Hilised lemmelehed", nagu ka „Seesama jõgi", on samuti väärtuste ümberhindamise lugu – samas mitte lootuste täidemineku, vaid hoopis räbaldumise saaga, valus ja vastuolusid tulvil teekond resignatsiooni.

Õelalt prohvetlikku kõrvalepõiget Masingu laialdase tiražeerimise ja interpreteerimise ajastusse tasakaalustab „Hilistes lemmelehtedes" see, et Sommeri kriitikanooled riivavad ka teda ennast. „Ja enamik neist tulevasist räägivad minust muidugi oma au pärast ja rohkema kiituse kerjamisel, sest kiigelaud kaldub, keelatust saab soojalt soovitatu ja siis on minuga tegelemine prestiižne. Seal saab siis end minusse projitseerida, yksteise pealt maha kirjutada, volilt kasutada kokkuloetud hämaraid termineid, nimetada mõjukaid nimesid ja nõnda edasi." („Kolm yksiklast", lk 181–182) See

Sommeri kirja pandud Uku mõte võiks igal Masingust kõnelejal ja kirjutajal töölaua kohal rippuda. Või üldse kõigil, kes kasutavad oma loomingus varem elanute loomingulist pärandit või nende kohta käivat eraelulist teavet. Et täituks Betti Alveri lootus: „et iial ei alga julm lobisev sajand / [---] et ka painatud elu ei paadu, ei pleegi / et me suuri surnuid ei kamanda keegi". Sommeril endal on õnnestunud julmast lobast hoiduda, temas on ühendatud dokumentalisti süüvimiskirg ja ilukirjaniku empaatia ning seeläbi toob ta suuri surnuid päriselt ligemale.

„Hilised lemmelehed", nagu ka „Seesama jõgi", on samuti väärtuste ümberhindamise lugu – samas mitte lootuste täidemineku, vaid hoopis räbaldumise saaga, valus ja vastuolusid tulvil teekond resignatsiooni. Kui Kaplinski liigub küllaltki lineaarselt ühelt sündmuselt teisele, siis Sommeri siseilmalisusele on tunnuslik see, et sündmused teda kuigivõrd ei huvita. Ta võib pruukida aastaarve ja dokumenteerida kuupäevalise täpsusega käike või kohtumisi, ent hinges toimuv ei allu sellisele arvepidamisele. Suured sündmused toimuvad pikkade lõikude vahel tühjades ridades, kirja saavad üksnes nende järelkajad siseelus. Sommeri maailmataju pole osava fabuleerija, vaid targa inimesetundja oma.

Selle mõttega haakub ka tähelepanek, et Sommer ei pruugi meelsasti taandridu – milleks katkestada, pidurdada, mõtte kulgemist kunstlikul moel liigendada? Inimene ju ei mõtle lõikude kaupa, vähemalt loomulikel hetkedel, iseenesega kontaktis olles. Sestap kestabki mõni lõik oma kümmekond lehekülge. Laused ise ei olegi pikad, aga punktid muutuvad mõttes pigem komadeks, kooloneiks ja semikooloneiks: mõte ei katke, vaid hargneb. Lugeja jaoks pole sommerlik liigendamatus ja detailirohkus just hõlbus, aga see-eest lummav, kui sellega harjuda. Esimesel lugemisel ei saa kõigist seostest aru, kuid tähendused selgivad ja avarduvad iga lugemisega, eriti kui uurida vahepeal muud Masingusse puutuvat ja tema enda kirjutatut.

Sommer on selles mõttes vist ikka iseoma ideaallugeja, tema raamatuist saab kõige täielikumalt osa see, kes teab täpselt sama palju kui nende kirjutaja, sest Sommer ühendab poeetiliseks tervikuks dokumentaalsed killud, kusjuures igaühest hargneb teemadeahel, mis tervikuga omal moel resoneerub. Need rajad moodustavad Sommeri kirjandusliku omailma: et kogu seda universumit hõlmata, peaks kõik teed läbi käima, aga seda on ilmselt jõudnud ainult Sommer ise. (Kui temagi.) Kaplinski on lugejaga arvestavam, ta tõlgib toonast aega ja olu praegu arusaadavaks, kontsentreerib tervikuks, mis on mõistetav ka ilma allikaid tundmata. Hüdroloogiliselt väljendudes: Sommer loob sood, Kaplinski rajab jõge.

„Seesama jõgi" võiks olla tänapäevasele lugejale hää algus, tegemaks tutvust 1960. aastate kirjandusega – siin on kõrvuti palju üldinimlikku ja ajaomast, teoses ühinevad unikaalne toonatoimetanu tunnistus ja universaalne eneseotsingute ülestähendus. Sommer, kes käsitleb toonast vaimumaastikku aastakümnete distantsilt, püüab end tollasesse olustikku võimalikult sisse mõtelda. Tema kirjutuslaad on peaaegu meditatiivne ajarännak: küll enam-vähem aimates praeguse lugeja lünklikku teadmust, ei pea ta tarvilikuks suurt midagi lihtsustada ega üle seletada. Sommeri sissepoole elamises on midagi peaaegu ekstaatilist.

Pisendamata kummagi teose kirjanduslikku iseväärtust, on neid mõlemaid võimalik käsitleda teejuhina Uku Masinguni. Iseäranis tema kõige mahukama ja hämarama luulekoguni „Saadik Magellani pilvest", poeemini, mis on kirjutatud samadel aastatel, mil toimusid Kaplinski ja Sommeri kirjeldatud sündmused. Sest olgu Masingu isik kuitahes vägev, tema eraelu kuitahes vastuoluline – mida aeg edasi, seda tähtsusetumaks see muutub, olulisemaks saab tema loominguline pärand: tihe filosoofia ja müstiline luule. Kokku üks toekamaid vaimsete otsingute sillapäid siinses keele- ja kultuuriruumis.

Essee autor on samadest teostest inspireeritult kirjutanud näidendi „Ilmavõõras", mis esietendus 2018. aasta juulis Saueaugu Teatritalus (lavastaja Ringo Ramul).

AUTORID

Eda Ahi (28) mõtleb seekord elust steppides.

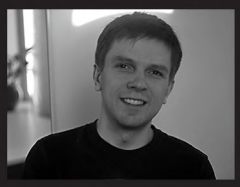

Lauris Grins (26) elab Eestis ning tunneb huvi Ida-Euroopa ja loomade kultuuriloo vastu.

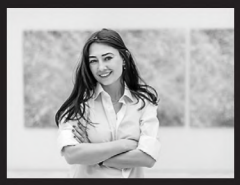

Katerõna Babkina (33) sündis Lääne-Ukraina linnas Ivano-Frankivskis, õppis ülikoolis ajakirjandust ja on töötanud vabakutselise ajakirjanikuna. Ta on andnud välja neli luulekogu, kaks lühijutukogu, ühe romaani ja lasteraamatuid. Tegutseb ka tõlkijana. Tema värskeim luulekogu on „Armastuselumm" („Заговорено на любов", 2017), millest pärineb ka siinne valik.

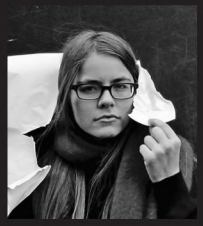

Dagne Aaremäe (22): „Kivideuurija."

Oliver Issak (22): „Vististi on kuidagi nii, et ... tsiteerides klassikuid: „Ma olen see, kes ma Olen!""

Ljubov Jakõmtšuk (33) sündis Pervomaiskis Luhanski oblastis ja elab praegu Kiievis. Ta on vabakutseline kirjanik, kes on avaldanud kolm auhinnatud luulekogu, tuntuim neist „Donbassi aprikoosid" („Абрикоси Донбас", 2015), millest pärineb ka siinne valik. Peale selle on ta kirjutanud filmistsenaariume ja esseid ning korraldanud kultuuriüritusi.

Mariann Jüriorg (20): „Enamasti liigun naerusuiselt koos kaameraga. Vahel satub kätte ka pastakas, mis paberi leides paar sõna kirjutiseks seob. Või hoopis filmistsenaariumiks."

Renar Kihho (18): „Õpin Hugo Treffneri Gümnaasiumi 12. klassis. Vabal ajal tegelen kokanduse ja fotograafiaga ning leian ka aega, et teatris käia. Parim viis mõtete kogumiseks on aktiivselt looduses (eriti metsades ja rabades) liikuda."

Oleh Kotsarev (37) on pärit Ida-Ukraina suurlinnast Harkivist. Ta on avaldanud kaheksa luulekogu ja ühe lühiproosakogumiku. Samuti on ta osalenud kirjanduslikes *performance*'ites ja olnud Ukraina avangardluule antoloogia koostajate seas. Siinne valik pärineb raamatust „Tsirkus" („Цирк", 2015).

Kaisa Linn (15): „Kui vihmapiisad oskaksid laulda, siis oleks elu palju muretum ja porilombid oleksid laulikud" – eilne dušimõte.

Madli Kullaste (25): „Söögi peal väljas, aga valmis pirukat jagama."

Janika Läänemets (28): „Teadsin, et minust peab saama luuletaja, kui nägin kord Tartus hommikuse bussi pealt tulles esimese asjana, kuidas kaks politseinikku üht noort punasuist poetessi kainestusmajja vedasid."

Riste Lehari (29): „Mu elus on praegu väga palju huvitavaid inimesi, pinget, telefonikõnesid, ettearvamatust, eufooriat, imesid ja väsimust. Vähestel vabadel õhtutel eelistan üksi kodus olla, ingveriteed juua ja mitte kellegagi rääkida. Siis ma kirjutangi."

Eva Mustonen (31) on tekstiili ja skulptuuri taustaga Tallinnas tegutsev vabakutseline kunstnik, kelle loomingus on kirjutamisel oluline koht. Varem on ta päevikupidamisest välja kasvanud lühijutte kasutanud näitustel nii kaasteksti(de) kui ka eksponeeritava teosena. Siinsed katkendid pärinevad kevadel kaitstud magistritööst „Plaksumaisi vulkaani jalamil", milles installatsiooni üks osa oli raamatuks vormistatud jutukogumik.

Jarmo Nagel (23) on kõikuvalt 197 sentimeetrit pikk, kõikuvamalt kaalub 78 kilo ja jalanumber on tal 44. Peamiselt tegeleb hingamise ja ainevahetusega. Meeldivad muusika, kassid ja pikad jalutuskäigud eksistentsiaalsest kriisist kriisini. Kui on jaksu, armastab, kui ei, kakleb.

Agne Pilvisto (27): „Minu nimi on Agne ja elan Tartus. Vabal ajal meeldib pildistada."

Priit Põldma (24) töötab NUKU teatris dramaturgina ja õpib Tartus eesti kirjandust.

Mikael Raihhelgauz (19): „Kui saaks, siis vahiksin päev otsa meeme. Paraku hakkab kasutu tegevuse pärast häbi, mistõttu püüan vahel ka ülikoolis matemaatikat õppida või seda paarile üheksandikule õpetada. Kuna pole seni veel hakanud Kardashianide sarja vaatama, jõuavad näpud kord kvartalis ka mõne arvustuse kirjutada."

Jaanus Saar (24) hoidub loomuomaselt varju, vahel võib teda näha esinemas pealinnas toimuvatel luuleüritustel. Esimene kogumik „Kosmosest näeb" ilmus aastal 2017. Peale luuletamise kirjutab ka proosat, joonistab mangat, mängib kitarri ja tegeleb filmindusega.

Märt Sepper (27): „Elan Tartus ja toidan siinset vaimu. Pärit olen Põhja-Eestist. Olen kirjanik/luuletaja selle vorstiteo kõige ehedamas mõttes: hea süüa, aga tegu ennast on nadi vaadata. Armastan talve ja lund ja sooja inimest, armastan hüva jooke ja sööke ja filme ja muusikat ja raamatuid, määratuma suures koguses. Armastan „hullumeelsust". Pole hullu, kui kõik on hullud. Armastan elu."

Ave Taavet (30), vt lühiintervjuud lk 19.

Ann Viisileht (27) elab ja töötab Veneetsias.

RAAMATU-SOOVITUSED

Kai Kask, „Kogetud teosed"
Feikkirjastus, 2018

Tõsiselt võetav raamat tõsistel teemadel, kirja pandud aplombi, üleoleku ja väga eripärase sisemise pingega. Kai Kask on autor, keda teatakse vähe, „Kogetud teosed" on tema debüüt, mis kogub kokku 15 aasta jooksul kirjutatud lood, ühe erandiga on need kõik ka varem ilmunud ajakirjas Vikerkaar. Avaldada üks jutt aastas on eesti kirjandusmaastikul väga haruldane nähtus, mis on tekitanud olukorra, kus sellesse ühte juttu on justkui tihendatud palju rohkem, kui pealtnäha paistab. Poeetikalt meenutavad Kase novellid eesti novelli kõrgaega, 1970-ndaid, mitte tingimata temaatika või kirjapaneku viisi poolest, vaid neis sisalduva psühhologismi, neurootilisuse ja sümbolismi tõttu. Nad ei ole kuidagi raskelt või arusaamatult kirjutatud, vaid on kummaline segu arrogantsist, inimmeele tumedusest, kihust, ootusest ja tüdimusest.

„Eesti novell 2018"
MTÜ Eesti Jutt, 2018

Jällegi lühijutud ja üldse mitte sellepärast, et romaane ei kõlbaks lugeda. Olles ise üks kogumiku koostajatest, sai neid novelle loetud ikka hea hulga. Soovitan endalt päris tõsiselt küsida, miks ei taheta lugeda lühijutte: novellikogusid ostetakse ning laenutatakse kõige vähem, neid ilmub kõige vähem ja ka kirjastajatele ei meeldi need üldse. Ometi kirjutab ka Värske Rõhu autorkond just novelliks kvalifitseeruvaid palu ja blogosfääriski ilmuv on sageli mõõtudelt novellistika. Just novell on see katsepolügoon, kus proovitakse läbi igasugu hulle asju, eksperimenteeritakse sisu ja vormiga palju pöörasemalt, kui seda võimaldab romaanižanr. EN18 sisaldab 15 lugu eri autoritelt, mis erinevad üksteisest nagu öö ja päev ja neid lugedes ei tuleks määratlus „novell" sageli pähegi. Kogumik on hea abivahend, et hoida uuemal uudisjutul n-ö kätt pulsil, avastada uusi ja kohtuda vanade autoritega, ja loodetavasti suunduda sealt juba edasi lemmikkirjanike teisi raamatuid lugema.

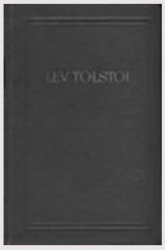

Lev Tolstoi, „Kogutud teosed neljateistkümnes köites"
Eesti Riiklik Kirjastus, 1958

Kui kohalikust autorkonnast on kopp ees, siis palun pöörduge klassika poole. Klassika vabastab vaimu. Need raamatud on enamasti kodudes olemas, nad näevad igavad välja ja on peidetud kõige kõrgemate riiulite peale, mina oma Tolstoi rohelise sarja olin suisa maale viinud. Jah, me oleme lugenud „Sõda ja rahu" ja „Anna Kareninat", koolis vist. Aga jutud ja jutustused? Tolstoi näidendid? 14-köitelise 5981 lk paksu kommenteeritud väljaande 6 raamatut on täis jutte, jutustusi, lugusid ja näidendeid. Mina olin küll üllatunud, kui kaasaegsena need mõjusid, kui palju ühiskondlikku muremeelt neis oli ja kui kuradi hästi olid nad kirjutatud. Ei ole pikad ja lohisevad, on selgelt, kiiresti ja täpselt visandatud lood, mida on lust lugeda, ikka paar tükki õhtul uinumiseks, ja tunda rõõmu selle üle, et ei olda enam pärisorine talupoeg. Eriti soovitan neile, kellele klassivõitlus korda läheb.

Mudlum

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS
Peatoimetaja: Carolina Pihelgas
Tegevtoimetaja: Tõnis Vilu
Kriitikatoimetaja: Hanna Linda Korp
Keeletoimetaja: Lydia Raadik
Kujundaja: Maris Kaskmann

KAASTÖÖD
Luule ja tõlked: carolina.pihelgas@va.ee
Proosa: tonis.vilu@va.ee
Arvustused, esseed: hannalinda.korp@va.ee
Pildid ja fotod: vr@va.ee

Illustratsioonid Dagne Aaremäe
Fotod Agne Pilvisto
Fotod lk 24–35 Mari-Leen Kiipli
Fotod lk 56–65 Triin Paja

Tel 5349 6146
vr@va.ee
www.va.ee

KOLLEEGIUM
Eda Ahi, Lauri Eesmaa, Kristjan Haljak, Maarja Kangro, Helena Läks, Johanna Ross, Marek Tamm, Berk Vaher, Mart Velsker

VÄLJAANDJA
SA Kultuurileht
Voorimehe 9
10146 Tallinn

TELLIMINE
www.tellimine.ee
Tel 617 7717

Trükk: AS Pakett
Värske Rõhk nr 56 (4/2018)

ISSN 1736-2954 (trükis)
ISSN 2228-1363 (epub)

SISUKORD

1 Jaanus Saar
10 Ave Taavet
20 Kaisa Linn
24 Päevik: Eva Mustonen
36 Mariann Jüriorg
42 Riste Lehari
51 Janika Läänemets
56 Intervjuu Triin Pajaga
69 Ljubov Jakõmtšuk
77 Katerõna Babkina
82 Oleh Kotsarev
88 Intervjuu Ljubov Jakõmtšukiga
95 Oliver Issak
102 Jarmo Nagel
110 Märt Sepper
119 Lauris Grins Hanneleele Kaldmaast
123 Mikael Raihhelgauz Tõnis Vilust
126 Renar Kihho Triin Pajast
129 Madli Kullaste Sergio Pitolist
135 Priit Põldma Jaan Kaplinskist ja Lauri Sommerist
144 Autorid
146 Raamatusoovitused

Hind 2.90 eurot

9 771736 295428 04